

รายงานการวิจัย เรื่อง

วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
An Analytical Concept and the way of Thai Philosophy in Buddhism

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (จันทาโก)

ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759174

รายงานการวิจัย

เรื่อง

วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

An Analytical Concept and the way of Thai Philosophy in Buddhism

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า

พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (จันทาโก)

ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759174

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

An Analytical Concept and the way of Thai Philosophy in Buddhism

By

Asst. Prof. Dr. Panya Namsanga

Phrakrupaladsuwattanaputtakun (Jantapo)

Dr. Sunthorn Sukhsaptaweephol

Dr. Phuwadet Sintabsan

Mahachulalongkorntajavidyalaya University, Buddhachinaraj Buddhist College

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkorntajavidyalaya University

MCU RS 610759174

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
ผู้วิจัย	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา นามสง่า, พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, ดร.ภูวเดช สิ้นทับศาล, ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล
ส่วนงาน	: วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ	: ๒๕๕๙
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม จากการวิจัยพบว่า

ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ ๖ ด้าน คือ ด้านอภิปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม และ ด้านการเมือง แต่เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยมากที่สุด บรรพบุรุษจึงได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นแนวพัฒนาปรัชญาของตน ระบบปรัชญาไทยสาขาแบ่งออกเป็น ๓ สาขาหลัก คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์

ประเด็นวัฒนธรรมกับปรัชญาไทย พบว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม มีที่มาจากปัจจัยต่างๆ เช่น สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ระบบการเกษตรกรรม ค่านิยม การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม และการนำเข้าวัฒนธรรมอื่นมาเผยแพร่วัฒนธรรม สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานานนับพันปี สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นไทย เป็นมรดกของบรรพบุรุษจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทย ที่มีคุณค่าควรยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน และเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย วัฒนธรรมจึงครอบคลุมทุกอย่างที่เกี่ยวกับความเจริญ ความดีงาม และจะต้องมีการบำรุงส่งเสริมในเรื่องทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย

แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง โสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา คือ เชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ในส่วนประเด็นทางจริยศาสตร์พบว่า พุทธจริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักการประพฤติความดีในทางพุทธศาสนาที่ประมวลไว้ด้วยเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ที่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนมูลฐาน กฎเกณฑ์ ที่สอดคล้องและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสังคมและแนวทางการปฏิบัติที่พึงามรวมถึงอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ มนุษยชาติที่เกิดมามีหน้าที่และสิทธิ

โดยธรรมชาติด้วยกันทุกคน โดยสรุปแล้วมี ๓ ประเภท หน้าที่ต่อตนเอง หน้าที่ต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม และหน้าที่ต่อศาสนา ดังปรากฏในหลักคำสอนเรื่องทศ ๖

หลักปรัชญาประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทย ได้แก่การผสมผสานทั้งลัทธิ ศีลางเทวดา ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับสังคม และประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

คุณค่า ประโยชน์ และสาระสำคัญที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยสรุปเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ปรัชญากำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต ปรัชญาสามารถตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ ปรัชญาช่วยให้เป็นคนมีเหตุผล และ ปรัชญาทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น

ปรัชญาไทยที่มีผลต่อประเพณีไทย เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ โดยมีที่มาจากหลายแหล่งกำเนิด เช่น สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมเกษตรกรรม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ค่านิยม และการเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมจากต่างชาติ สาระสำคัญของปรัชญาและอุดมการณ์ มุ่งไปที่การพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะพุทธศาสนามีหลักในการพัฒนาตนเองเป็น ๓ ช่วง ได้แก่ ทิฐฐัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ และ ปรมัตถะ

สาระสำคัญว่าด้วยความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญา พบว่า ชีวิตในพระพุทธศาสนานั้น มีทั้งสมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ การเริ่มต้นชีวิตอาศัยกระบวนการทางปฏิจกสมุปบาท ประกอบด้วยรูปและนาม ที่ทำการขับเคลื่อนไหลเวียนไปตามอำนาจหน้าที่ด้วยแรงหมุนของไตรวัฏฏ์ คือ กิเลส กรรม และวิบาก โดยมองเป็นคือชีวิตในมิติแห่งปัจจุบันชาติ และชีวิตในมิติแห่งอนาคตชาติ

Research Title : An Analytical Concept and the way of Thai Philosophy in Buddhism

Researcher : Assist.Professor.Dr.Panya Namsanga, hrakrupaladsuwattanaputtakun,
Dr. Phuwadet Sintabsan, Dr. Sunthorn Sukhsaptaweephon

Department : Mahachulalongkorntajavidyalaya University Buddhachinaraj Buddhist
College

Fiscal Year : 2016

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkorntajavidyalaya University

ABSTRACT

The research which is the quality research based on documentary research and field research is to analyze the concept and practice of Thai philosophy according to Buddhism. The research found that:

Thai philosophy is a Buddhist philosophy because Thai society uses Buddhist principles in daily life from the past to the present which could be concluded into 6 aspects. The 6 aspects are metaphysical, ethics, aesthetics, social and political aspect. However, due to the influence of the teachings in Buddhism, it is in line with the philosophy of Thai the most. The ancestors have adopted the Buddhist philosophy as the development of their philosophical system which is divided into 3 main branches: metaphysics, epistemology, and ethics.

Cultural issues with Thai Philosophy are a cultural heritage that encompasses everything expressing the way of life of man. It is the matter that determines the behavior or behavior of man in each society coming from various factors such as geographic environment, farming system, cultural propaganda and importing also spreading other cultures. Thai society is a culture of its own which has been accumulated for thousand years reflecting the Thai way. It is the heritage of the ancestors which to become a unique of Thailand. The value should be a long-standing practice and it is a symbol of Thai nationality. Culture is all over everything about the prosperity, goodness and along with mentally nurturing.

Belief, concept, ethics and traditions in Thai philosophy based on Buddhism were found that human belief has evolved from the belief in nature, belief in the nymph, belief in ancestral spirits and belief in many gods. The beliefs found in

ancient Thai society to the present are about superstition and astrology. Besides, there is also a Buddhist belief which is the rule of karma, believe in the effects of karma, believe in the fact that living things have their own karma, and believe the enlightenment of the Buddha.

In the ethical issues were found that Buddhist ethics refers to the subject of the principles of good conduct in Buddhism, which is processed by the teachings of the Buddha relating to action which they need to be based on the principles, to be consistent, to be closely related to society, and to be good practices, including the ultimate ideals of man. Human beings are born with natural duties and rights. In summary, there are 3 types: duty to self, duties to others or to society, and religious duties as seen in 6 directions doctrine.

Principle of Philosophy, traditions and cultures in Thai society are a mixture of the combination of cult, spirits and angels, Brahmanism, and Buddhism which could be divided into 3 aspects: the tradition of life, social, and religious traditions

The value, benefits and the essence of Thai philosophy in Buddhism are summarized in 4 aspects: philosophy determines the way of life, philosophy can examine the fundamental beliefs of man, philosophy helps to be rational, and philosophy makes life more understandable.

Thai philosophy that affect Thai traditions, such as dress, language, culture, religion, art, law, morals, beliefs, is derived from many sources like the geographic and agricultural social environment, Buddhist rituals, values, the propagation, and acceptance of foreign cultures. The essence of philosophy and ideology focus on self-improvement to success in life. In particular, Buddhism has three main of development namely: temporal welfare, spiritual welfare, and final goal.

The essence of the truth of life according to Buddhist philosophy found that life in Buddhism is both conventional truth and absolute truth. The beginning of life in the process of dependent arising which compound name-and-form which flows with power by the rotation of the triple round: round of defilements, round of Karma, and round of results. In view, it is a way of life in the dimension of present life, and life in the dimension of the next life.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการของปรัชญาไทย ตลอดจนเพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งวิเคราะห์คุณค่า ประโยชน์และสาระสำคัญที่ปรากฏในปรัชญาไทย

ในการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. และคณะทำงานทุกรูปท่าน ที่ได้เห็นความสำคัญของการวิจัยได้อนุมัติงบประมาณเพื่อให้การสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณที่ให้กำลังใจและช่วยตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัยอย่างยิ่ง ขอขอบคุณกัลยาณมิตรคณะทำงานวิจัยทุกท่านที่ร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือดำเนินการ และร่วมกิจกรรมทำงานวิจัยนี้จนบรรลุผลสำเร็จด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณบูรพาจารย์ ตลอดจนครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้มาโดยตลอด กับทั้งท่านผู้เป็นเจ้าของตำราเอกสารทางวิชาการและรายงานวิจัยทุกเล่มที่ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าและเขียนงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จ

คุณความดีอันจะพึงมีของงานวิจัยเล่มนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัยและผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จที่ไม่ได้เอ่ยนามขอจารึกน้ำใจอันงดงามของท่านไว้ตลอดไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า และคณะ

๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ สมมุติฐาน.....	๔
๑.๔ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย.....	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา.....	๗
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย.....	๘
๒.๒.๑ ถิ่นกำเนิดของไทย.....	๘
๒.๒.๒ คนไทยเริ่มสนใจดีด.....	๙
๒.๓ ระบบปรัชญาไทย ๓ สาขา.....	๒๔
๒.๓.๑ สาขาอภิปรัชญา.....	๒๔
๒.๓.๒ สาขาญาณวิทยา.....	๒๘
๒.๓.๓ สาขาจริยศาสตร์.....	๓๐
๒.๔ วัฒนธรรมกับระบบความเชื่อในสังคมไทยในฐานะที่มาของปรัชญาไทย.....	๓๓
๒.๕ วัฒนธรรมไทย.....	๔๒
๒.๕.๑ ความหมายของวัฒนธรรม.....	๔๒
๒.๕.๒ ที่มาของวัฒนธรรม.....	๔๕
๒.๕.๓ วิวัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมไทย.....	๔๖
๒.๕.๔ ลักษณะของวัฒนธรรม.....	๔๗

๒.๕.๕ หน้าที่ของวัฒนธรรม.....	๔๘
๒.๖ สรุป.....	๔๘
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๕๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๐
๓.๑.๑ ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา.....	๕๐
๓.๑.๒ ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research).....	๕๐
๓.๑.๓ การวิจัยภาคสนาม (Field Research).....	๕๐
๓.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่.....	๕๐
๓.๓.๔ ขอบเขตประชากรกลุ่มเป้าหมาย.....	๕๑
๓.๓.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework).....	๕๓
๓.๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๓
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๕๔
๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ปรัชญาไทย.....	๕๔
๔.๑.๑ ปรัชญากำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต.....	๕๕
๔.๑.๒ ปรัชญาสามารถตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์.....	๕๖
๔.๑.๓ ปรัชญาช่วยให้เป็นคนมีเหตุมีผล.....	๕๗
๔.๑.๔ ปรัชญาทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น.....	๕๘
๔.๒ วิเคราะห์ปรัชญาไทยที่มีผลต่อประเพณีไทย.....	๕๘
๔.๓ วิเคราะห์สาระสำคัญของปรัชญาและอุดมการณ์.....	๖๑
๔.๓.๑ ปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาตน.....	๖๑
๔.๓.๒ ปรัชญาว่าด้วยความสำเร็จ.....	๖๘
๔.๔ สาระสำคัญว่าด้วยความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญา.....	๗๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๗๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๗
๕.๑.๑ แนวคิดทฤษฎี และหลักการของปรัชญาไทย.....	๗๗
๕.๑.๒ แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลัก พระพุทธศาสนา.....	๗๘
๕.๑.๓ วิเคราะห์คุณค่า ประโยชน์ และสาระสำคัญที่ปรากฏในปรัชญาไทยตาม หลักพระพุทธศาสนา.....	๗๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๘๑

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป.....	๘๑
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๘๓
บรรณานุกรม	๘๔
ภาคผนวก.....	๘๘
ภาคผนวก ก. บทความวิจัย.....	๘๙
ภาคผนวก ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๐๐
ภาคผนวก ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้กิจกรรมที่ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๐๑
ภาคผนวก ง. รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย.....	๑๐๓
ภาคผนวก จ. หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อ การวิจัย.....	๑๐๔
ภาคผนวก ฉ. หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย.....	๑๐๘
ภาคผนวก ช. เครื่องมือสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย.....	๑๓๑
ภาคผนวก ซ. ภาพสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย.....	๑๓๔
ภาคผนวก ฌ. แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๓๗
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อแทนชื่อคัมภีร์ตามที่ปรากฏในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๐ หน้าที่ ๒๐๓ ดังนี้

พระวินัยปิฎก				
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬารรค		(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิภววรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตต.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิบาตชาดก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎกวิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	----------------------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.ธ.อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความหมายของคำว่า “ปรัชญา” มีนัยความหมายสองประการกล่าวคือความหมายตามตัวอักษรหรือนิรุกติศาสตร์ซึ่งหมายถึงคำปรัชญาที่ใช้แทนคำว่า “Philosophy” ในภาษาอังกฤษที่มีความหมายว่าความอยากในความรู้ความรักในความรู้อันหมายถึงความอยากรู้ใคร่ที่จะรู้มีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาคำตอบจากประสบการณ์ของมนุษย์ส่วนนัยความหมายหนึ่งเป็นความหมายตามลักษณะของการใช้ซึ่งหมายถึงแนวความคิดความเชื่อคติวัฒนธรรม จารีตประเพณีปฏิบัติและค่านิยมเป็นต้น ของมนุษย์แต่แนวความคิดหรือคติความเชื่อที่เป็นแนวคิดทางปรัชญาดังกล่าวถ้าไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบคำสอนที่ชัดเจนย่อมจะมีลักษณะกว้างหรือตีความหมายผิดเกินไปซึ่งจะไม่สามารถแยกออกจากความเชื่อทั่วไปดังนั้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องแสดงลักษณะของปรัชญาไทยให้มีความหมายชัดเจนซึ่งก็ไม่มีวิธีใดที่ดีไปกว่าการนำความหมายหลายลักษณะที่ปรากฏชัดเจนกลมกลืนส่งเสริมกันและกันและไม่ขัดแย้งกัน

ปรัชญาตามความหมายที่เป็นสากลมีความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง” ถ้าพิจารณาความหมายนี้ได้กล่าวถึงความเป็นระบบแห่งความคิดด้วยเหตุนี้แนวความคิดใดที่กล่าวถึงความรู้และความจริงก็จะเป็นปรัชญาได้ถึงแม้ว่าความรู้นั้นอาจจะไม่มีการแสดงออกมาซึ่งสัญลักษณ์ความเป็นระบบเลยเช่นแนวความคิดอันเป็นภูมิปัญญาของคนไทยซึ่งเป็นชนชาติที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานชนชาติหนึ่ง มีนักปราชญ์และนักคิดแสวงหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตเป็นจำนวนไม่ซึ่งนักคิดเหล่านี้อาจถูกยกย่องให้เป็นนักปราชญ์ได้ในฐานะที่เป็นผู้แสวงหาคำตอบเกี่ยวกับอันติมสัจจะ กล่าวคือ ความจริงสูงสุดและได้แสดงชุดความรู้ออกมาอย่างเหมาะสมตามสภาพการณ์ของแต่ละยุคสมัยเช่นชุดลักษณะของนิทานพื้นบ้านตำนานวรรณกรรมและศิลปกรรมเป็นต้นซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากแนวความคิดสร้างสรรค์ของเหล่านักปราชญ์เป็นการให้คำตอบที่น่าพึงพอใจสำหรับคนในยุคสมัยนั้นและสามารถนำชุดความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นการหล่อหลอมชนชาติไทยหลายเผ่าและชนชาติอื่นที่มาอาศัยในแผ่นดินไทยให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเกิดจิตสำนึกของความเป็นคนไทยร่วมกันดังนั้นปรัชญาไทยจึงแตกต่างปรัชญาตะวันตกในประเด็นที่ไม่ใช่การคิดเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นเท่านั้นแต่ต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวันในลักษณะเดียวกันกับปรัชญาแบบอื่นที่ปรากฏตามปรัชญาตะวันตกออกไปซึ่งลักษณะนี้เรียกว่า “ปรัชญาชีวิต”

ส่วนอีกนัยหนึ่งปรัชญาไทยยังมีคุณลักษณะเด่นที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือมีลักษณะของการประนีประนอมเสมอไม่มีลักษณะของการโจมตีกันถึงจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาของต่างชาติแต่ก็รู้จักนำมาปรับใช้ประสมไปกับการคิดดั้งเดิมของบรรพบุรุษความประนีประนอมจึงเป็นอีกลักษณะหนึ่งของปรัชญาไทยแนวความคิดอันเป็นภูมิปัญญาในลักษณะดังกล่าวบรรพบุรุษของคนไทยได้ช่วยกัน

สร้างเสริมเติมแต่งและสั่งสมกันต่อ ๆ มา และได้ถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังประเด็นปัญหาที่นักปราชญ์ไทยให้ความสนใจค้นคว้าและแสวงหาความจริงกันมาตลอดนั้นอยู่ในขอบเขตของความรู้ที่เกี่ยวกับโลกและชีวิต ประเด็นของปัญหาตามที่กล่าวมานี้ส่วนใหญ่ นักปราชญ์ไทยได้พยายามแสวงหาคำตอบตลอดมาและคำตอบเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลัก 3 ประการคือ

๑. กระแสความคิดดั้งเดิมก่อนได้รับนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ
๒. กระแสความคิดที่มีศาสนาพราหมณ์เป็นพื้นฐาน
๓. กระแสความคิดที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

กระแสแนวความคิดนี้เกิดขึ้นจากความพยายามที่จะค้นหาความรู้เกี่ยวกับโลกและชีวิตจึงได้สังเกตเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยดำรงชีวิตอยู่แล้วก็พยายามหาคำตอบในระยเวลานั้นคนไทยยังไม่มีศาสนาที่เป็นระบบมีแต่ความเชื่อถือในพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบบุคลาธิษฐานอันได้แก่แดน (พระยาแดน) และผี (วิญญาณ) ฉะนั้นหลายคนอาจจะมองได้ว่าเป็นเพียงความเชื่ออย่างหนึ่งเท่านั้นแต่พิจารณาถึงสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในความเชื่อเหล่านั้นจะมองเห็นกระแสแนวความคิดทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาว่าโลกเกิดขึ้นได้อย่างไรมีใครเป็นผู้สร้างและจะดำเนินอย่างไรให้มีความสุข

คำกล่าวมาทั้งหมดนี้สามารถศึกษาได้จากนิทานพื้นบ้านและตำนานธรรมที่กล่าวถึงเกี่ยวกับการสร้างโลกและมนุษย์กล่าวได้ว่าเป็นแนวความคิดทางอภิปรัชญาของคนไทยในยุคดั้งเดิม เช่นตำนานพื้นบ้านเรื่องปู่สังกะสาอย่าสังกะสี (ปู่สาอย่าสี) ซึ่งเล่ากันมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีเรื่องเล่าว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นแผ่นดินโล่งเตียนมีทะเลกว้างว่างเปล่าไม่มีพืช, สัตว์ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์และดวงดาวมีแต่ความเงียบสงัดและความมืดแดนผู้เป็นหัวหน้าของแดนทั้งหลายเห็นว่าโลกน่าจะมีสีสันสดชื่นมากกว่าที่เป็นอยู่จึงมีพระบัญชาให้ปู่สังกะสาและอย่าสังกะสีซึ่งเป็นแดนด้วยกันนำลูกน้ำเต่าวิเศษลงมายังโลกเพื่อสร้างมนุษย์และสรรพสิ่งเมื่อปู่สังกะสาอย่าสังกะสีลงมาถึงพื้นโลกแล้วก็ทุบลูกน้ำเต่าแตกออกพร้อมกับนำเอาเม็ดน้ำเต่าวิเศษนั้นหว่านขึ้นไปบนฟ้าและบนแผ่นดินจึงทำให้เกิดดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ดวงดาวภูเขาแม่น้ำและต้นไม้ดอกตอกลูกบานสะพรั่งแต่ไม่ได้เกิดมนุษย์และสัตว์ปู่และอย่าจึงตกลงกันใช้เวลาประมาณ 100 ปีสร้างมนุษย์และสัตว์โดยใช้ดินเหนียวมาปั้นรูปคนแต่ละเพศเสร็จแล้วได้ให้ชีวิตวิญญาณและพลังแก่พวกเขาและได้ให้พวกเขาจับคู่เป็นสามีภรรยากันออกลูกหลานต่อมาแต่ครั้งแรกนั้นยังไม่มีภาษาใช้พูดกันปู่และอย่าจึงได้สร้างพวกเขาและตั้งชื่อพวกเขาว่ามนุษย์จากนั้นปู่และอย่าได้ใช้ดินเหนียวปั้นรูปสัตว์และแมลงโลกที่เงียบเหงาก็เริ่มมีชีวิตชีวาชื่นมาจนถึงปัจจุบันเรื่องในทำนองเดียวกันนี้ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีตำนานเรื่องขุนบรมซึ่งกล่าวไว้ว่ามนุษย์และสรรพสิ่งได้เกิดมาจากลูกน้ำเต่าใหญ่ 2 ผลมนุษย์และสัตว์ได้ออกมาจากรอยรูที่แดนได้เจาะไว้และรูที่เจาะต่างกันผู้ที่มิมีดำได้ออกจากรูที่แดนใช้ส่วเจาะน้ำเต่าต่อมาขุนบรมผู้เป็นต้นวงศ์กษัตริย์ได้จัดกลุ่มชั้นวรรณะของมนุษย์โดยดูจากผิดเป็นทาสกรรมกรพวกผิวขาวจัดให้อยู่ในกลุ่มชั้นสูงได้แก่เผ่าไทยเลียนไทยเลิงไทยล่อนี่คือความเป็นมาของการจัดสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุขของคนไทยดั้งเดิมที่กล่าวมาพออาจสรุปได้ว่าแดนก็คือพวกเทพเจ้าหรือเทวดาที่มีฤทธิ์ซึ่งจัดอยู่จำพวกผีประเภทหนึ่งเพราะผีก็คือสิ่งที่ไม่สามารถเห็นและจับต้องได้มีฤทธิ์อำนาจดลบันดาลสารพัดอย่างผีมีทั้งชั้นต่ำและชั้นสูงได้แก่พวกเปรตอสุรกายและพวกวิญญาณต่าง ๆ จะอย่างไรก็ตามเรื่องเกี่ยวกับแดนและผีนี้เป็นเรื่องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ที่มีต่อปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและได้พยายามที่จะอธิบายเหตุนี้ๆ โดยอาศัยประสบการณ์และสภาพสิ่งแวดล้อมเท่าที่

มีอยู่มาเป็นเครื่องสนับสนุนเหตุผลที่จะอธิบายแนวความคิดดังกล่าวแล้วถึงแม้คำตอบนี้ไม่เป็นที่น่าพอใจของคนทั่วไปโดยเฉพาะนักวิทยาศาสตร์และเนื้อหาเรื่องราวอาจจะดูเหมือนเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นมากกว่าเกิดขึ้นจริงแต่จุดนี้ไปสำคัญเท่ากับข้อคิดหรือสาระที่แฝงอยู่ซึ่งไม่ต่างไปจากนิยายทั้งหลายของพวกเขาอดีตภวนิยามที่ไม่ใครจะให้ความสนใจว่าเหตุการณ์เหล่านั้นเกิดขึ้นจริงหรือไม่จะสนใจแต่สาระที่แฝงอยู่เท่านั้นว่ามันได้ทำให้เราได้เกิดปัญญาอะไรบ้างและปัญญานั้นจะช่วยแก้ไขชีวิตของคนให้ดีขึ้นและมีความสุขมากขึ้นได้อย่างไรและอีกประการหนึ่งยังสามารถแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญทางความคิดและพยายามที่จะเรียนรู้ชีวิตรอบตัวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจึงแสวงหาความรู้และค้นหาคำตอบเท่าที่สิ่งแวดล้อมจะอำนวยให้ได้เพื่อเป็นพื้นฐานให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าต่อไปนอกจากเรื่องแดนและผีแล้วเรื่องขวัญยังเป็นอีกกระแสแนวความคิดหนึ่งที่มีความเก่าแก่เช่นกันแต่การอธิบายในเรื่องขวัญนั้นยังได้รับความสับสนอยู่พอสมควรเพราะมีผู้อธิบายในลักษณะที่เป็นพลังซึ่งเป็นพลังธรรมชาติที่ไม่มีตัวตนแต่มีอำนาจบันดาลให้เกิดสุขและทุกข์แก่มนุษย์ได้แต่โดยทั่ว ๆ ความเชื่อในเรื่องขวัญนั้นมักจะมีการอธิบายที่ออกมาในรูปของบุคลาธิษฐานเหมือนกับวิญญาณที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคนถ้าขวัญหนีไปหรือหายไปอาจทำให้เกิดเหตุร้ายแก่เจ้าของร่างได้จึงเป็นที่มาของประเพณีและวัฒนธรรมของการเรียกขวัญผูกขวัญและทำขวัญ

ความหมายของขวัญตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน 2542 มีว่าขวัญหมายถึงผมหรือคนที่ขึ้นเวียนเป็นก้อนหอย; มิ่ง, มงคล, สิริ, ความดีเช่น ขวัญช้างขวัญเรือนสิ่งที่ไม่มีความวิตกกังวลว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาจิตใจมั่นคงถ้าตกใจหรือเสียขวัญขวัญก็จะออกจากร่างไปเสียซึ่งเรียกว่าขวัญหายขวัญหนีขวัญบิน เป็นต้นในเรื่องแดนผีและขวัญนี้ถ้ามองในแง่มนต์หนึ่งเรื่องนี้เป็นความเชื่อมากกว่าปรัชญาแต่ถ้าหากมองอีกในแง่มนต์หนึ่งโดยพิจารณาเฉพาะคำว่าแดน, ผีและขวัญแล้วก็จะเห็นว่ามีความหมายไม่ต่างไปจากปัญหาที่ว่าวิญญาณคืออะไรจิตคืออะไรผีคืออะไรและมีจริงหรือไม่ปัญหาเหล่านี้ปัจจุบันยังถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่แต่ถ้ามาพิจารณาสิ่งที่แฝงอยู่ในความเชื่อเหล่านี้จะเห็นความพยายามสูงมากของคนโบราณที่จะค้นหาความรู้และความจริงที่เกี่ยวกับโลกและชีวิตโดยได้ตั้งข้อสมมติฐานแล้วผูกเรื่องเป็นนิยายหรือนิทานอันเกี่ยวกับโลกและชีวิตเป็นเรื่องเล่าสืบ ๆ กันมาแบบปากต่อปากซึ่งบางเรื่องอาจจะมีจริยธรรมและศีลธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยเพื่อจะได้เป็นอนุสติเตือนใจให้ประพฤติดีประพฤติชอบในสังคมนอกจากที่กล่าวแล้วยังมีแนวความคิดที่สำคัญอันมีค่าควรแก่การศึกษาและควรยกย่องได้ว่าเป็นปรัชญาไทยอีกรูปแบบหนึ่งในยุคดั้งเดิมอันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนโบราณที่รู้จักวิธีสอนจริยธรรมและศีลธรรมแก่ลูกหลานแต่ออกมาในรูปลักษณะของคำคมและสุภาษิตที่คนโบราณนิยมคิดขึ้นมาเพื่อเป็นคติเตือนใจให้เป็นแนวทางของการดำเนินชีวิตละเป็นหลักจริยธรรมและศีลธรรมที่มุ่งสอนบุคคลให้ประพฤติตนอยู่ในทำนองครองธรรมในขณะเดียวกันก็ได้แสดงให้เห็นถึงถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันได้อนุรักษ์แนวความคิดนี้ไว้เป็นอย่างดีโดยมีผู้สืบทอดกันมาแบบปากต่อปากและให้ชื่อเรียกว่า “ผญา” คำว่า “ผญา” มีความหมายในทำนองเดียวกันกับคำว่า “ปัญญา” หรือปรัชญา” เพราะเสียง “ป” หรือ “ปร” คือเสียง “ผ” ในภาษาอีสานซึ่งเป็นดั้งเดิมของคนไทยเช่นคำว่า “เปรต” เป็น “เผด” เป็นต้น ดังนั้นคำว่า “ปัญญา” จึงกลายเสียงเป็น “ผญา” ผญา คือคำพูดที่หลักแหลมได้สาระทำให้ผู้ฟังมองเห็นสติปัญญาของผู้พูดและมองปรัชญาที่แฝงอยู่ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดังนั้น คณะผู้วิจัยในฐานะหน่วยงานที่ทำการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพุทธศาสนาและปรัชญา จึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับปรัชญาไทยที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในระบบปรัชญาไทยสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๓ สมมุติฐาน

- ๑.๓.๑ พระสงฆ์, นักวิชาการ, ผู้เชี่ยวชาญ, นักปราชญ์ชน, ผู้นำชุมชน, ผู้เข้า มีแนวความคิดอย่างไรแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๒ ปฏิสัมพันธ์ของพระสงฆ์, นักวิชาการ, ผู้เชี่ยวชาญ, นักปราชญ์ชน, ผู้นำชุมชน หลังที่ได้รับฟังอบรม มีความรู้สึกต่อวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างไร

๑.๔ ปัญหาการวิจัย

- ๑.๔.๑ แนวคิด และหลักการของปรัชญาไทยเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร
- ๑.๔.๓ แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร โดยกำหนดขอบเขต ดังนี้

๑.๕.๑ ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาความเป็นมาเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของปรัชญาไทย ระบบปรัชญาไทย ๓ สาขา วัฒนธรรมกับระบบความเชื่อในสังคมไทยในฐานะที่มาของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธ หลักปรัชญาของหน้าที่ในสังคมไทย หลักปรัชญาประเพณีในสังคมไทย

๑.๕.๒ ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์

๑.๕.๓ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) มีขอบเขต ดังนี้

๑. ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ กำหนดประเด็นคำถามการวิจัย หาความเชื่อมั่น (Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ รูป/คน ตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย

๒. สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) กลุ่มประชากรตัวอย่าง ๕ กลุ่ม

๑.๕.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษา คือ จังหวัดพิษณุโลก

๑.๕.๕ ขอบเขตประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดพิษณุโลกที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย มี ๔ กลุ่ม คือ

๑. พระสงฆ์	จำนวน	๕ รูป
๒. นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ	จำนวน	๕ คน
๓. นักปราชญ์	จำนวน	๕ คน
๔. ผู้นำชุมชน	จำนวน	๑๐ คน
รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น	จำนวน	๒๕ คน

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปรัชญาไทย หมายถึง แนวความคิดอันเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของคนไทยแสวงหาความจริง อยู่ในขอบเขตของความรู้ที่เกี่ยวกับโลก และชีวิต ได้ช่วยกันสร้างเสริมเติมแต่งและสั่งสมกันต่อ ๆ มา และได้ถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

วิถีปฏิบัติ หมายถึง แนวทางปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติตามหลักปรัชญาไทยในด้านต่างๆ คือ ความเชื่อ จริยศาสตร์ และประเพณี ตลอดจนความรู้และประสบการณ์ เป็นที่ยอมรับจนเกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติสืบๆ กันมา

ความสัมพันธ์ หมายถึง ความเกี่ยวข้องที่สัมพันธ์กันระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ในที่นี้หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างหลักคุณธรรมกับหลักจริยธรรม

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในปรัชญาไทย หมายถึง หลักธรรมซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำออกเผยแผ่ เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์และ วิธีการดับทุกข์ ในที่นี้หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในปรัชญาไทยที่เกี่ยวกับกัววิธิปฏิบัติต่อโลกและต่อชีวิต

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้ทราบถึงแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย

๑.๗.๒ ได้องค์ความรู้จากแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ ได้ทราบผลวิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๗.๔ นักวิชาการและผู้สนใจ ได้รับความรู้ ความเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาไทย และหลักหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่สามารถบูรณาการณสัมพันธ์และสามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างปกติสุข และเผยแพร่ต่อสาธารณชนต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎี และหลักการของปรัชญาไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา ความเป็นมาเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของปรัชญาไทย ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา

ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีคุณลักษณะเด่นที่น่าสนใจเป็นพิเศษ คือ มีลักษณะของการประนีประนอมเสมอ ไม่มีลักษณะของการโจมตีกัน จึงจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาของต่างชาติ แต่ก็รู้จักนำมาปรับใช้ประสมไปกับความคิดดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ความประนีประนอมจึงเป็นอีกลักษณะหนึ่งของปรัชญาไทย แนวความคิดอันเป็นภูมิปัญญาในลักษณะตามที่กล่าวมานั้น บรรพบุรุษของคนไทยได้ช่วยกัน สร้างเสริมเติมแต่งและสั่งสมกันต่อมา และได้ถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลัง ประเด็นปัญหาที่นักปราชญ์ไทยให้ความสนใจค้นคว้าและแสวงหาความจริงกันมาตลอดนั้นอยู่ในขอบเขตของความรู้ที่เกี่ยวกับโลกและชีวิต

ปรัชญาวิถีชีวิตเกิดจากความสงสัยของมนุษย์ สิ่งใดมนุษย์สงสัย สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สนใจ สิ่งที่มนุษย์สนใจย่อมเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่นอกตัวมนุษย์หรืออยู่ในตัวมนุษย์ เราอาจไม่รู้ตัวว่าวิถีชีวิตที่เราดำเนินอยู่นี้ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ไปจนถึงระบบหรือรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล (Lifestyle) ที่มีลักษณะของพฤติกรรมต่าง ๆ จะเป็นตัวบ่งบอกถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตแต่ละแบบ เช่น ในวิถีชีวิตของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ดังนี้

การดำรงชีวิตตามทัศนะของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ นั้นได้แบ่งออกเป็น ๒ ตอนหรือ ๒ ความหมาย คือ

ความหมายที่ ๑ คือ ดำรงชีวิตให้มีอยู่อย่างที่ว่าอย่าให้ตาย ถ้ามีชีวิตก็แปลว่าเป็นอยู่ คือ ไม่ตาย

ความหมายที่ ๒ คือ ดำรงชีวิตในลักษณะที่จะเดินไป จะเรียกว่าพัฒนาไปหรือจะเรียกว่าเติบโตไปตามทางของวิญญูณ ใช้คำว่า “เติบโตทางวิญญูณ” นี่เป็นความหมายหนึ่งซึ่งซ่อนอยู่ในคำว่า “ชีวิต” คำเดียวกัน ดังนั้น ความหมายแรกให้ทรงอยู่อย่าให้ตาย แล้วในการทรงอยู่นั้นไม่ใช่อะไรๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไร การทรงอยู่นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในตัว คือ การเติบโตทางวิญญูณ มีความสว่างไสว แจ่มแจ้งทางวิญญูณยิ่งขึ้นๆ อยู่ในตัวการดำรงอยู่แห่งชีวิต^๑

^๑ คณะอนุกรรมการฝ่ายหนังสืออนุสรณ์ ๑๐๐ ปีชาตกาล, ชีวิตการงานหลักธรรมพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ม.ป.ป.), หน้า ๔.

สรุปได้ว่า ปรัชญาวิถีชีวิตเกิดจากความสงสัยของมนุษย์ สิ่งใดมนุษย์สงสัย สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สนใจ สิ่งที่มนุษย์สนใจย่อมเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่นอกตัวมนุษย์ หรืออยู่ในตัวมนุษย์ ที่มีลักษณะของพฤติกรรมต่างๆ จะเป็นตัวบ่งบอกถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตแต่ละแบบ

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย

ความเป็นมาของชาติไทยศึกษาได้จากประวัติศาสตร์ ตามประวัติศาสตร์นั้นทำให้ทราบว่า ชาติไทยเป็นชาติโบราณ ประมาณ ๖,๐๐๐ ปีเศษมาแล้วและเป็นชาติใหญ่ชาติหนึ่ง มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน แล้วอพยพลงลงมาทางใต้ตามลำดับ จนถึงประเทศไทยปัจจุบัน ขณะที่อพยพลงมาเป็นเวลานานับ ๑,๐๐๐ ปี ได้สร้างอาณาจักรปกครองตนเองมาแล้วหลายอาณาจักรจนถึงอาณาจักรไทยปัจจุบัน

๒.๒.๑ ถิ่นกำเนิดของไทย

ถ้าตั้งปัญหาถามว่า คนไทยมาจากไหน คนไทยปัจจุบันส่วนใหญ่ จะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า มาจากเทือกเขาอัลไต ซึ่งอยู่ติดพรมแดนรัสเซียอันห่างไกลลึบจากแหลมทองจนน่าสงสัยว่า เป็นไปได้หรือที่จะเกิดการเดินทางอันแสนไกลเช่นนั้น ยิ่งเมื่อไม่นานมานี้ ได้มีคำตอบโต้แย้งในเรื่องนี้ที่ต่างออกไปอีก ก็ยิ่งน่าสงสัยมากขึ้นว่า จริงแล้วคนไทยมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่ไหนกันแน่

หากศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องถิ่นกำเนิดของตนเอง ของคนไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแล้ว พอจะประมวลเป็นกลุ่มความเชื่อในเรื่องนี้ ๕ กลุ่ม หรือ ๕ ทฤษฎี ด้วยกัน คือ

๑. ทฤษฎีที่เชื่อกันว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่บริเวณมณฑลเสฉวน ในบริเวณลุ่มน้ำแยงซีเกียงในตอนกลางของประเทศไทยปัจจุบัน และค่อยๆ อพยพมาทางตอนใต้ของจีนครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่งจึงอพยพลงมาสู่แหลมอินโดจีน

๒. ทฤษฎีที่เชื่อกันว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่บริเวณเทือกเขาอัลไต ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจีนติดต่อกับพรมแดนรัสเซีย และค่อยๆ อพยพลงลงมา ๓ ครั้ง ใหญ่ๆ จากเทือกเขาอัลไตเข้าสู่มณฑลเสฉวนเข้าสู่มณฑลยูนนาน และจากมณฑลยูนนานเข้าสู่ไทยที่สุโขทัย

๓. ทฤษฎีที่เชื่อกันว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่กระจัดกระจายในบริเวณกว้าง นับจากตอนใต้ของจีน บริเวณมณฑลยูนนานกวางสี กวางตุ้ง ตลอดจนบริเวณทางตอนเหนือของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งในบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย

๔. ทฤษฎีที่เชื่อกันว่า ถิ่นเดิมของคนไทยบริเวณเหนือที่ประเทศไทยในปัจจุบันเป็นเวลานานมาแล้ว

๕. ทฤษฎีที่เชื่อกันว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่บริเวณคาบสมุทรมลายู และ หมู่เกาะต่างๆ แล้วค่อยๆ อพยพเข้าสู่แหลมอินโดจีน และตอนใต้ของจีน

ทฤษฎีเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทยในแต่ละทฤษฎีล้วนมีเหตุผลในการสรุปแต่ให้เพื่อความกระจ่างในเรื่องเกี่ยวกับอดีตของคนไทย บทความนี้ จึงต้องการเสนอถึงความเป็นมาของทฤษฎีแต่ละทฤษฎีดังกล่าวและชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีใดได้รับการยอมรับในสังคมไทยมากที่สุด เพราะเหตุผลใด

ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับมีปัญหอะไรบ้างในปัจจุบัน และ ทฤษฎีใหม่ที่จะเป็นคืออะไร มีหลักฐานอะไรสนับสนุน^๒

กำเนิดของคนไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแล้ว พอจะสรุปได้ว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่บริเวณมณฑลเสฉวนบ้าง บริเวณเทือกเขาอัลไต หรือบริเวณมณฑลยูนนาน กวางสี กวางตุ้ง ตลอดจนบริเวณทางตอนเหนือของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งในบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย ในบริเวณลุ่มน้ำแยงซีเกียงในตอนกลางของประเทศจีนปัจจุบัน

๒.๒.๒ คนไทยเริ่มสนใจอดีต

ถ้ามองย้อนประวัติศาสตร์ของไทยไปถึงสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นอาณาจักรแรกของคนไทยที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันอย่างจริงจังแล้วพบว่า ความสนใจอดีตของตนเองของคนไทยสมัยสุโขทัยจะไม่ไกลไปกว่าอดีตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และเมืองที่อยู่ทางเหนือสุโขทัยขึ้นไปไม่มากนัก ดังปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่ระบุว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตะพังโพย สีเสกดินดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง” หรือข้อความตอนท้ายศิลาจารึกหลักเดียวกันนี้ว่า “ไทยชาวอุชาวของมาออก” และในหลักที่ ๔๕ หรือเรียกว่าจารึกปู่สอหลานซึ่งกล่าวถึงการสาบานกันระหว่าง ปู่กับหลาน ปู่เป็นเจ้าเมืองน่าน ส่วนหลานเป็นกษัตริย์สุโขทัย

สมัยอยุธยา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้ร่องรอยถึงความสนใจในอดีตของคนไทยเพราะเรื่องการสืบค้นถึงเชื้อสายของกษัตริย์อยุธยาว่ามาจากไหน คำตอบในเรื่องนี้วนเวียนอยู่เฉพาะบริเวณเมืองต่าง ๆ ในประเทศไทยปัจจุบันเช่น เชียงแสน ลพบุรี สุพรรณบุรี และ เพชรบุรี เป็นต้น

หลักฐานที่ต่างออกไป ก็เช่น พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.๒๑๘๒ ที่ระบุว่า พระเจ้าอยู่ทองอาจเป็นเชื้อสายของพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตที่ถูกเนรเทศออกมา^๓ แต่หลักฐานของวันวลิตก็ได้ข่มขู่ คนไทยเคยอยู่ในจีนมาก่อน การสืบสวนอดีตของคนไทยมีปรากฏในหลักฐานของลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา เมื่อสมัยพระนารายณ์ฯ ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๒๙-๒๒๓๑ ลาลูแบร์ เขียนหนังสือพรรณนาเรื่องเมืองไทยเล่มหนึ่งชื่อ “ราชอาณาจักรสยาม” และกล่าวถึงสยาม (ซึ่งฝรั่งเศสเรียกว่า เซียม) ว่า เซียม นั้น เป็นคำที่พวกโปรตุเกสในอินเดียใช้เรียก สยาม เป็นชื่อเรียกชนชาติ มิใช่ชื่อราชอาณาจักร แต่ชาวเซียมเรียกตนเองว่า “ไท” หมายถึง “อิสระ”^๔ จากงานของลาลูแบร์ ทำให้เราทราบว่า ลาลูแบร์เป็นผู้หนึ่งที่สนใจเรื่องความหมายและที่มาของชื่อที่เรียก คนไทยในเวลานั้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้ปกครองคนไทยพยายามที่จะฟื้นฟูศิลปวิทยาการของสมัยอยุธยาขึ้นมาใหม่ ทำให้ระยะนี้ มีทั้งการเขียน และการสร้างหลักฐานทาง

^๒ กาญจณี ละอองศรี, ถิ่นกำเนิดของไทย-พรมแดนแห่งความรู้, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๔)

^๓ วันวลิต, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, (พระนครกรุงศรีอยุธยา: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑-๑๒.

^๔ Tom Amsterdam, *De la loubire Du Royaume de siam*, (1961), pp. 15-17.

ประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ๆ นั่นคือ การชำระพงศาวดารของกรุงศรีอยุธยาใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเน้นเนื้อหาด้านความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์ที่สถาปนาใหม่^๕

ในด้านการเขียนประวัติศาสตร์ในรัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดให้พระวิเชียรปรีชา (น้อย) รวบรวมพงศาวดารเหนือ ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ตั้งแต่สร้างเมืองสุโขทัยลงมา งานชิ้นนี้เป็นการรวบรวมจากตำนานท้องถิ่น ในภาคกลาง^๖ ในรัชกาลที่ ๓ มีงานเขียนที่อาศัยหลักฐานประเภทตำนานออกมาอีกชิ้นหนึ่งคือ ตำหรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ หรือ นางนพมาศ กล่าวถึงประวัติศาสตร์สุโขทัย ในด้านสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และความเป็นอยู่อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน การบรรยายเกี่ยวกับสุโขทัยของนางนพมาศนั้นผิดพลาดในด้านข้อเท็จจริงมาก ทำให้เชื่อกันว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นสมัยหลัง โดยผู้เขียนไม่ได้มีความรู้เรื่องอาณาจักรสุโขทัยเลย^๗

สิ่งที่มากระตุ้นให้คนไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสนใจต่อปัญหาอดีตของตนเองที่ไกลไปจากสุโขทัยก็คือ การเข้ามาของบรรดาชาวตะวันตก นับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงเวลาที่บรรดาชาวตะวันตกเดินทางมาติดต่อกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การเข้ามาของชาวตะวันตกครั้งนี้ กิจกรรมหลักก็เพื่อต้องการแสวงหาดินแดนในแถบนี้เป็นเมืองขึ้นเพื่อใช้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งกำลังคน และแหล่งระบายสินค้า รวมทั้งเป็นแหล่งประกาศความยิ่งใหญ่ของคริสต์ศาสนา

จากภารกิจเหล่านี้ ทำให้บรรดาพ่อค้า ข้าราชการ หมอสอนศาสนา และบรรดานักผจญภัยชาวตะวันตก หลั่งไหลเข้าสู่ดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บุคคลเหล่านี้นอกเหนือจากการปฏิบัติการให้เป็นไปตามเป้าหมายตามลัทธิจักรวรรดินิยมแล้ว ยังใช้เวลาศึกษาค้นคว้าถึงประวัติความเป็นมา ของผู้คนที่นี่เองได้พบเห็น โดยเฉพาะในดินแดนภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นับตั้งแต่ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม และเลยไปจนถึงจีน ถือว่าเป็นแหล่งทำหายความอยากรู้ของบรรดาชาวตะวันตกที่รักการค้นคว้าอย่างยิ่ง และบริเวณดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกันทางภาษา และ วัฒนธรรมอยู่อย่างมากทีเดียว

บรรดางานค้นคว้าของชาวตะวันตกจะปรากฏในรูปรายงาน หนังสือ ทั้งในภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และ ภาษาเยอรมัน และจากงานค้นคว้าเหล่านี้ อาจเป็นหนทางหนึ่งที่ถูกชักนำ ให้ชาวตะวันตกใช้สิทธิในการเข้าครอบครองดินแดนบางแห่ง เช่น กรณีสหรัฐ เมื่อยึดครองเวียดนามได้แล้ว ก็ได้รายงานสำรวจลุ่มแม่น้ำโขง ของฝรั่งเศสการันนีเออร์^๘ ชักนำให้เข้ายุ่งเกี่ยวกับดินแดนลาว-เขมรต่อไป การกระทำของฝรั่งเศสกระทบกระเทือนต่อดินแดนในราชอาณาจักรไทยอย่างมาก

ภัยจากอิทธิพลตะวันตกกระตุ้นให้ผู้ครองไทยเกิดความตื่นตัวที่จะศึกษาถึงความเป็นมาของตนเอง ความตื่นตัวปรากฏนับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา จะเห็นได้จากรัชกาลที่ ๔ ทรงพยายามที่จะอ่านข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งพระองค์ค้นพบตั้งแต่ทรงอยู่สมณเพศ หรือแม้แต่

^๕ นิธิ เอียวศรีวงศ์, พระราชพงศาวดารอยุธยาในสมัยรัตนโกสินทร์, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐-๒๕๒๑), หน้า ๑๖๙-๒๕๔.

^๖ พระวิเชียร ปรีชา, พงศาวดารเหนือ, (พระนครศรีอยุธยา: ครุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๓๑๘.

^๗ ประทีป ชุมพล, วรรณคดีวิเคราะห์, (พระนครศรีอยุธยา: พิมพ์, ๒๕๑๘), และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, โลกของนางนพมาศ, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๒-๓๑.

^๘ เอเดียน กาลังซ์, ราชอาณาจักรสยาม, (พระนครศรีอยุธยา: กรมศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๐.

เจ้าฟ้าวิชราวุธก็ทรงสนพระทัยสำรวจเมืองสุโขทัยเพื่อตรวจสอบกับหลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ ผลงานของพระองค์คือ เที้ยวเมืองพระร่วง, ๒๔๓๒ ทั้งหมดที่กล่าวมาก็ยังคงเป็นเพียงอดีตของคนไทยที่ไกลเพียงแค่ว่าสุโขทัย แต่นั่นเป็นจุดเริ่มแรกที่ในหมู่ชนชั้นปกครองตื่นตัวในการศึกษาประวัติศาสตร์ อย่างน้อยก็เพื่อยืนยันยืนยันความเป็นปึกแผ่นของคนไทยให้ตะวันตกได้รับรู้^๙

ความสนใจในอดีตของคนไทยที่ไกลไปจากสุโขทัยเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่องานของบรรดานักค้นคว้าชาวตะวันตกแพร่หลายแล้ว จึงมีงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ของคนไทย นั่นคือ พงศาวดารโยนก ของพระยาประชากิจกรจักร ซึ่งพยายามค้นคว้าประวัติความเป็นมาของคนไทย จากเอกสารทั้งของไทยและต่างประเทศ และตีพิมพ์ในหนังสือวิชญาณฉบับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๑-๒๔๔๒ จวบจนปี พ.ศ. ๒๔๕๐ จึงมีการรวบรวมเล่มพงศาวดารโยนก ดูจะเป็นหนังสือของคนไทยเล่มแรกที่พูดถึงอดีตของคนไทยว่า อยู่ทางตอนใต้ของจีน^{๑๐}

สรุปได้ว่า ความสนใจอดีตของตนเองของคนไทยสมัยสุโขทัยจะไม่ไกลไปกว่าอดีตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และเมืองที่อยู่ทางเหนือสุโขทัยขึ้นไปไม่มากนัก สิ่งที่มากระตุ้นให้คนไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสนใจต่อปัญหาอดีตของตนเองที่ไกลไปจากสุโขทัยก็คือ การเข้ามาของบรรดาชาวตะวันตก นับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงเวลาที่บรรดาชาวตะวันตกเดินทางมาติดต่อกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เป็นที่ถกเถียงกันในวงวิชาการของไทยมาช้านานว่า “ปรัชญาไทยมีหรือไม่ ถ้ามี เป็นอย่างไร คนไทยที่เป็นนักปรัชญามีหรือไม่ ถ้ามีคือใคร” ปัญหานี้ผู้เขียนได้กล่าวมาแต่ต้นแล้วว่า ปรัชญาคือแนวคิดในเรื่องโลกและชีวิต คนเราย่อมดำเนินตามหลักคิดหรืออุดมคติของตน อุดมคติของใคร ก็เป็นปรัชญาชีวิตของผู้นั้น คำกล่าวนี้ ดูจะเป็นเรื่องเฉพาะ ไม่เป็นสากลแบบตะวันตก หรือไม่เป็นระบบที่ยอมรับกันได้ อนึ่ง ผู้เขียนเคยนำเสนอความคิด ที่เรียกว่าปรัชญาไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ก็ยืนยันว่าปรัชญาไทย มีแน่นอน ทั้งปรัชญาดั้งเดิมของตน และปรัชญาที่ได้รับปรับรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ความคิดทางศาสนา และปรัชญาชีวิตแบบพุทธ คือมรดกทางวัฒนธรรมของไทย ซึ่งบางท่านให้นิยามความหมายของคำ “มรดกวัฒนธรรม” ว่า “เป็นโครงสร้างทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ทั้งในด้านจริยธรรมและสิ่งอันเป็นสุนทรีย์ เช่น ศิลปะ การละคร ดนตรี สถาปัตยกรรม และศาสนา ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาแต่บรรพบุรุษ”

จากทรรศนะที่แสดงมา ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการทางความเชื่อและการแสวงหาแนวทางชีวิตที่ถูกต้องแก่ตนเองและสังคมของชาวไทย อิงอาศัยหลักปรัชญาเดิมเป็นปรัชญาชีวิตแบบพราหมณ์หรือฮินดู ต่อมากลายรูปมาเป็นปรัชญาหรือมุมมองชีวิตแบบพระพุทธศาสนา บางอย่างเป็นเพียงแต่แนวคิด หากจะเหมาเอาว่าแนวคิดที่สังคมชาวไทยยอมรับ เป็นอุดมคติของสังคมไทย นั่นคือ “ปรัชญาไทย” ก็อาจจะถูกในระดับหนึ่ง แต่ชาวไทยที่เป็นนักปรัชญาโดดเด่น ได้สร้างแนวคิดที่เป็นระบบ สามารถตั้งสำนักปรัชญาเอง อย่างนักปรัชญาเมธีชาวกรีก ปรัชญาเมธีชาวจีน ยังไม่พบเห็นชัดเจน

^๙ วิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ บางอีขัน, **ปรัชญาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๔-๑๐.

^{๑๐} พระยาประชากิจกรจักร, **พงศาวดารโยนก**, (พระนครศรีอยุธยา: ชูสิน, ๒๔๔๘), หน้า ๒๙-๓๔.

ปรัชญาไทยมีอยู่อย่างแน่นอน หากแต่ยังไม่อยู่ในรูปของระบบตามหลักวิชาการทางปรัชญา เป็นเหตุให้นักปรัชญาคนไทยยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างเด่นชัด ส่งผลให้ เยาวชน นิสิต นักศึกษาไทย ไม่มีบุคคลตัวอย่างที่มีค่าควรที่พวกเขาจะยึดถือเป็นบุคคลในอุดมคติและลอกเลียนแบบ ในทางที่เป็นสาระ เพื่อจะได้คนที่เป็นสาระเมื่อพวกเขาเติบโตใหญ่ขึ้นมา การที่คนไทยขาดปรัชญาไทยที่เป็นระบบไว้ศึกษา เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้คนไทยมีความคิดสับสนไม่เป็นระบบ ไม่รู้จักตนเองบนพื้นฐานของความเป็นไทย อย่างแท้จริง ไม่รู้จักการจัดชั้นตอนความคิด ไม่รู้ว่าอะไรมาก่อนมาหลัง อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล ... เมื่อสับสน ก็ทำให้ความคิดไม่ชัดเจน จนไม่อาจคิดได้ถึงรากของความคิด มองไม่เห็นต้นตอของปัญหา ไม่อาจหาวิธีแก้ไขปัญหาและป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้ซ้ำอีก ทั้งเป็นการเพิ่มปัญหาให้สลับซับซ้อนยุ่งเหยิง ยากที่จะหาทางแก้ไขได้ ยิ่งถ้าเป็นปัญหาระดับชาติ วิฤตินี้้อาจนำความล่มสลายมาสู่ชาติได้ อีกประเด็นหนึ่ง เมื่อปรัชญาไทยที่เป็นระบบยังไม่เกิดขึ้น การค้นคว้าเกี่ยวกับ “ไทยศึกษา” จึงเป็นไปได้ อย่างขาดทิศทาง แม้การค้นคว่านั้นจะมีคุณค่าในตัวเองสักเพียงใดก็ตาม เมื่อขาดระบบปรัชญารองรับ การสื่อความหมายในระดับสากลเพื่อให้นักวิชาการชาวต่างประเทศเข้าใจ ไทยศึกษาจริงๆ จึงขาด หายไป และคนไทยยังคงได้ชื่อว่า คิดระดับสากลไม่เป็นอยู่นั่นเอง ...จึงถูกวิจารณ์ว่า เมืองไทยขาด นักวิชาการที่เก่ง ขาดนักบริหารที่สามารถ”

ในทางตะวันออกจะแยกปรัชญาออกจากศาสนาได้ยาก เมื่อชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ สิ่งใดที่เป็นปรัชญาทางพระพุทธศาสนา สิ่งนั้นคือปรัชญาไทย หรือปรัชญาไทย คือปรัชญาแบบพุทธ ปรัชญาพุทธเป็นการมองชีวิตตามความเป็นจริง เป็นสัจนิยม (Realism) การแสวงหาความจริงทางอภิปรัชญา(การเกิด การสิ้นสุด สิ่งลึลับ) พระพุทธศาสนาจะบายเบี่ยงไม่ยอมตอบ เพราะรู้แล้วก็แค่สนองความอยากรู้ มิได้ช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ และวิธีการแสวงหาความรู้ แบบพุทธปรัชญา ก็มีหลายวิธี อย่างน้อยจากประสบการณ์ตรง และจากการคิดไตร่ตรองวิเคราะห์ แยกแยะ นั่นแหละคือที่มาแห่งความรู้

ประเด็นที่จะกล่าวต่อไป ถือระบบปรัชญาไทย แม้ไม่อาจจะระบุได้ว่า ปรัชญาไทยเป็น อย่างไรได้อย่างชัดเจน ดูปรัชญาตะวันตก แต่เมื่อนำเอาเอกลักษณ์และวิถีดำรงชีวิตไทยมาพิจารณา แล้ว พอจะเห็นร่องรอยแนวคิดแบบไทยที่เรียกว่าปรัชญาไทย ได้หลายแบบ อย่างที่ สนธิ บางยี่ขัน และวิธาน สุชีวงศ์ ระบุได้ ๖ ด้าน^{๑๑} คือ **ด้านอภิปรัชญา** คนไทยมองความจริงเป็นแบบทวินิยม คือมี ความจริงทั้งสสารและจิตสำคัญพอกัน ต่อมาอาจจะหนักไปทางสสารมากกว่าทางจิต **ด้านจริยศาสตร์** คนไทยนิยมทางสายกลาง แสวงหาความสุขส่วนตนและเสียสละความสุขเพื่อผู้อื่นด้วย ระยะหลังเน้น สสารนิยมมากกว่าจิตนิยม **ด้านสุนทรียศาสตร์** เดิมนิยมเสพความงามแบบศิลปะไทย ต่อมาก็ค่อยผสม กลมกลืนกับศิลปะตะวันตก **ด้านสังคม** แบ่งเป็น ๒ พวก ในเมืองใหญ่แนวโน้มวิถีชีวิตปัจเจกแบบ ตะวันตก ในชนบทยังคงเป็นสังคมแบบเครือญาติเอื้ออาศัยอุปถัมภ์กัน ปัจจุบันดูจะเลียนแบบสังคม เมืองต่างคนต่างอยู่มากขึ้น **ด้านการเมือง** ยังคงนิยมแบบมีผู้นำ โดยไม่คำนึงถึงระบบการได้มาสุดแต่ สถานการณ์ จึงเกิดผู้นำในสภาวะจำเป็นอย่างที่เห็นกันเสมอ ในทางเศรษฐกิจคนไทยสมัยก่อน ต่างคน ต่างทำแบบปัจเจกชน ไม่ค่อยนิยมแบบชุมชนนิยมในรูปสหกรณ์

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน วิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ บางยี่ขัน, **ปรัชญาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓).

ผู้วิจัยเห็นว่ากว่าจะแก้ระบบคิดเศรษฐกิจแบบครอบครั้ว การทวงวิชาของคนไทยได้ ประเทศไทยก็เสียโอกาสการพัฒนามานานนับหลายศตวรรษ เมื่อประมาณ ๖๐ ปี จึงพบแนวคิดสหกรณ์ ทำยที่สุด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ จึงมีการรวมกลุ่มเศรษฐกิจ สืบสานถ่ายทอดต่อยอดเรียนรู้วิชาให้กัน ที่เรียกว่าการรวมกลุ่ม ๑ ตำบล ๑ ผลิตภัณฑ์ (OTOP) ขึ้นมาในสมัยรัฐบาล นำโดย พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี คนที่ ๒๓ ของประเทศไทย

เราอาจกล่าวได้ว่า ‘ปรัชญาไทย’ เป็นความพยายามของนักวิชาการกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นว่าที่อื่น ไม่ว่าจะเป็นตะวันตก จีน อินเดีย ก็ต่างมีปรัชญาทั้งนั้นประเทศไทยของเราจึงควรมีปรัชญาไทยบ้าง แต่ประเทศไทยมีปรัชญาไทยไหม และในประเทศไทยมีปรัชญาหรือไม่ นั่นเป็นคำตอบที่ตอบได้ไม่ถ้ง่าย บางคนเห็นว่าไม่มี แต่บางคนก็เห็นว่า^{๑๒} ท่านที่เห็นว่ามี ก็ยังมีทัศนะที่แตกต่างกันอีกว่ามีแล้วควรเป็นอย่างไร ถึงต่างกัน ปัจจุบันปรัชญาไทยก็กลายเป็นวิชาหนึ่งในระดับอุดมศึกษาไปแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น ได้กำหนดให้ปรัชญาไทยเป็นวิชาบังคับสำหรับหลักสูตรปริญญาตรีของสาขาวิชาปรัชญาอีกด้วย

แรกเริ่มที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีวิชาปรัชญาไทย ผู้สอนคือวิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ์ บางยี่ขันได้เขียนหนังสือปรัชญาไทยขึ้นโดยที่ผู้แต่งทั้งสองได้ระบุเป้าหมายไว้อย่างชัดเจนว่า เขียนขึ้นเพื่อเป็นตำราให้นักศึกษาอ่าน เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ความคิดแบบไทย เพื่อเป็นปรัชญาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน และเพื่อแก้คำครหาว่าประเทศไทยไม่มีปรัชญาเป็นของตัวเอง เนื่องจากหนังสือเล่มนี้ถูกจัดพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ.๒๕๒๕ และไม่มีพบหนังสือปรัชญาไทยที่ถูกจัดพิมพ์ก่อนหน้านี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือปรัชญาไทยเล่มแรก ดังนั้นจึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะย้อนกลับมาดูฐานคิดในการทำปรัชญา (philosophize) นี้ว่าเป็นอย่างไร

ดังนั้นในตำราเล่มนี้จึงมุ่ง (ก) ตอบคำถามว่าปรัชญาไทยคืออะไร (ข) สิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นปรัชญาไทยแท้จริงแล้วเป็นปรัชญาจริงหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำปรัชญาไทยผ่านมุมมองเป็นปรัชญาจริง(ปรัชญาบริสุทธิ์) หรือเป็นเพียงกิจกรรมที่ควรอยู่ในสาขาวิชาอื่นมากกว่าอาทิประวัติศาสตร์หรือไทยคดีศึกษา เป็นต้น ซึ่งคำถามเช่นนี้ถือเป็นหนึ่งในปัญหาปรัชญา (philosophical problem) และ (ค) ควรนำปรัชญาไทยมาเป็นฐานคิดในการทำปรัชญาไทยอื่นๆหรือไม่

ปรัชญาไทยกินพลความกว้างขวางและลึกซึ้งแฝงด้วยมุมมองในหลากหลายมิติ เช่น การศึกษาปรัชญาไทยจะบรรยายไปตามแนวปรัชญาประยุกต์ เพื่อจะสะท้อนให้เห็นถึงหลักความคิดหรือหลักความเชื่อของคนไทยอันเป็นแก่นของปรัชญาไทย” หากพิจารณาตามทัศนะดังกล่าวจะพบว่าในแง่ปรัชญาไทยคือความคิดความเชื่อของคนไทย การศึกษาปรัชญาไทยจึงเป็นการบรรยายความคิดเหล่านั้น ไม่ได้เป็นการแสวงหาความจริงแบบปรัชญาตะวันตก ไม่ได้มุ่งแสดงให้เห็นถึงข้อถกเถียงในปัญหาปรัชญาต่างๆเมื่อปรัชญาไทยคือความคิดความเชื่อของคนไทยจึงจำเป็นต้องนิยามคำว่า ‘คนไทย’ ก่อน โดยเริ่มจากการสำรวจทฤษฎีเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทยและข้อโต้แย้งทฤษฎีดังกล่าว แต่เขาก็เห็นว่าไม่ควรนำทฤษฎีเหล่านั้นมากำหนดความหมายของคนไทย เพราะทฤษฎีเหล่านั้นพิสูจน์

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน กิรติ บุญเจือ, ชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่มแปด: ประวัติปรัชญาไทย ฉบับบุกเบิก, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทฐานบัณฑิตจำกัด, ๒๕๔๘).

ไม่ได้ เพราะดินแดนของประเทศไทยในอดีตไม่ได้มีขอบเขตที่แน่นอนแบบในปัจจุบัน และคนเชื้อชาติต่างๆ ก็ได้อพยพย้ายถิ่นกันไปมาจนทำให้ไม่ทราบแน่ชัดว่า คนไหนเป็นคนไทยหรือคนไหนเป็นคนเชื้อชาติอื่น ต่อมาเขาได้เสนอว่าให้ใช้เอกลักษณ์ของคนไทยแสดงความเป็นคนไทย โดยเอกลักษณ์ของคนไทยนี้ไม่ใช่สภาพทางร่างกายเช่น สีผิวหรือโครงสร้างร่างกายแต่เป็นลักษณะทางจิตวิทยา (psychological characteristic) และลักษณะทางวัฒนธรรม (cultural characteristic) โดยที่ลักษณะทางจิตวิทยามีทั้งหมด ๑ ลักษณะ ได้แก่

๑. บุคลิกภาพ (personality) ได้แก่กิริยาท่าทางที่สง่างาม เผย ความมั่นใจตัวเอง เคารพผู้ใหญ่

๒. ทศนคติ (attitude) ได้แก่ทัศนคติแบบกลางๆ ที่ไม่ยืนยันหรือปฏิเสธข้างใดข้างหนึ่ง

๓. ความสนใจ (interest) ได้แก่ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งจะสนุกกับอะไรขึ้นอยู่กับเพศและวัยของคนๆ นั้น

๔. การปรับตัว (adaptation) ได้แก่การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ได้ง่ายส่วนลักษณะทางวัฒนธรรมมีทั้งหมด ๔ ลักษณะ ได้แก่

(๑) ภาษา ได้แก่ภาษาไทย

(๒) ค่านิยม ได้แก่การเคารพผู้ใหญ่และการให้ความสำคัญกับเจตนามากกว่าการกระทำ

(๓) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในตระกูล ได้แก่ การเคารพนับถือผู้ใหญ่ การรับฟังคำแนะนำจากผู้ใหญ่

(๔) ความรัก ได้แก่ การไม่นิยมแสดงออกเรื่องความรัก ไม่นิยมนำความรักมาเปิดเผย การกำหนดนิยามคนไทยเช่นนี้ทำให้คำว่า ‘ไทย’ ในปรัชญาไทยต่างจากคำว่า ‘ตะวันตก’ ในปรัชญาตะวันตกหรือคำว่า ‘จีน’ ในปรัชญาจีน คำว่าไทย คือกลุ่มคนที่มีเอกลักษณ์คนไทย แต่คำว่า ตะวันตก และคำว่าจีน จะหมายถึงนักปรัชญาแต่ละคนที่อยู่ในบริเวณนั้นๆ เช่น เฟลโตสำหรับปรัชญาตะวันตก ขงจื๊อสำหรับปรัชญาจีน

นอกจากนั้นเอกลักษณ์ของคนไทย นับว่าเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนไทย เพราะเป็นสิ่งทำให้คนทั้งหลายคิดว่าคนเหล่านั้นน่าจะสังเกตลักษณะบางอย่างของคนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน แล้วจึงเรียกออกมาเป็นคำพูด ถ้าเป็นเช่นนั้นก็แสดงว่าเอกลักษณ์ของคนไทยได้อนุมานมาจากการสังเกตลักษณะร่วมกันของคนไทย ต่อมาวิธานและสนธิได้นำเอกลักษณ์ของคนไทยไปสรุปเป็นปรัชญาไทยทั้งหมด ๖ ด้านดังนี้

๑. ในด้านอภิปรัชญา คนไทยมีความเชื่อแบบทวินิยม (dualism) คือมีความเชื่อว่าทั้งจิตและสสารต่างมีความสำคัญด้วยกัน แต่แนวโน้มของทวินิยมค่อยเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยๆ ในสมัยโบราณคนไทยให้ความสำคัญแก่จิตมากกว่าวัตถุ ต่อมาค่อยๆ ให้ความสำคัญแก่วัตถุเพิ่มขึ้น จนกระทั่งปัจจุบันคนไทยส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าจิตและอีกส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับจิตมากกว่าวัตถุ ดังนั้นภาวะขัดแย้งจึงเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม คนไทยยังคงมีความคิดแบบ ทวินิยม เพียงแต่จะต้องจัดสัดส่วนความสำคัญของจิตและวัตถุให้เหมาะสมเท่านั้น

๒. ในด้านจริยศาสตร์ คนไทยนิยมทางสายกลางคือการแสวงหาความสุขส่วนตนตามสมควร และเสียสละความสุขเพื่อคนอื่นบ้าง สำหรับจุดหมายชีวิต บางคนก็มุ่งจุดหมายสูงสุดคือนิพพาน บางคนก็มุ่งความสุขในสวรรค์หรือในชาติหน้า ทั้งสองพวกนี้มีความเชื่อหนักในจิตนิยม บางคนพยายามแสวงหาความสุขอย่างเต็มที่ในปัจจุบัน ซึ่งพวกนี้ความเชื่อหนักไปในทางสสารนิยมความเชื่อเช่นนี้เป็นลักษณะทั่วไปของทุกสังคม เพียงแต่จำนวนผู้เชื่อฝ่ายไหนจะมากกว่ากันเท่านั้น ปัจจุบันนี้คนไทยมีความเชื่อทางสสารนิยมเพิ่มขึ้น และทวีมากขึ้นตามกาลเวลา แต่เมื่อถึงจุดอิ่มตัว ความเชื่ออาจหันกลับไปสู่จิตนิยมอีก

๓. ในด้านสุนทรียศาสตร์ แต่เดิมคนไทยนิยมศิลปะแบบไทย เมื่ออารยธรรมตะวันตกแพร่เข้ามามากขึ้น คนไทยยอมรับให้เข้ากับสังคมไทย ดังนั้นศิลปะในปัจจุบันจึงเป็นแบบผสมกลมกลืนและเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ

๔. ในด้านสังคม สังคมเมืองใหญ่ มีแนวโน้มไปทางสังคมตะวันตกคือต่างคนต่างอยู่ เพราะการสังสรรค์เฉพาะหน้า คนต่อคนมีความจำเป็นน้อยลงเพียงแต่อาศัยบริการสาธารณะที่รัฐและสังคมจัดให้มีความสุขสบายแล้ว ส่วนสังคมชนบทยังมีลักษณะเป็นสังคมไทยแบบเดิม แต่ค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน สิ่งที่เราต้องคิดและลงมือทำก็คือเราจะควบคุม ความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างไร จึงจะเป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนาและสอดคล้องกันกับความเป็นมาของเอกลักษณ์ของไทย

๕. ในด้านการเมือง คนไทยเคยอยู่ใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ ทั้งในระบบ พ่อเมืองและระบบเทศาภิบาลเป็นเวลาช้านาน คนไทยจึงขาดผู้นำไม่ได้ มักปล่อยความรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้แก่ผู้นำ ประชาชนไม่ยุ่งเกี่ยวกับ แต่ในเมื่อผู้นำๆ ไปผิดหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน ประชาชนจะมีปฏิกิริยาเป็นกลุ่มๆ ไม่ได้ผนึกกำลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ในสมัยปัจจุบันประชาชนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองมากขึ้น แต่ก็ยังต้องการผู้นำและผู้นำมักเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติไม่ใช่ได้รับการเลือกตั้งขึ้นในทำนอง **“กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี”**

๖. ในทางเศรษฐกิจ คนไทยดำเนินการทางเศรษฐกิจแบบปัจเจกชน (individualism) มาแต่เดิมไม่ชอบดำเนินการแบบชุมชนนิยม (collectivism) จึงต้องมีการเผยแพร่และปลูกฝังความคิดแบบชุมชนนิยมสมัยปัจจุบัน แม้กระนั้นก็ยังเปลี่ยนความคิดเดิมจากปัจเจกชนนิยมไม่ได้มากนัก เพราะฉะนั้นสังคมไทยจึงก้าวไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบสหกรณ์หรือแบบสังคมนิยมได้ช้า”

จะเห็นได้ว่าปรัชญาทั้ง ๖ ด้านนั้นสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานที่วางไว้ว่า เป็นการศึกษาความคิดความเชื่อของคนไทย ลักษณะปรัชญา ๖ ด้านที่ออกมาก็นำไปที่คนไทยมีความเชื่อต่อเรื่องๆ หนึ่งว่าอะไร ในอนาคตมีแนวโน้มความเชื่อไปทางด้านไหน และได้รับอิทธิพลมาจากอะไรบ้าง เช่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมของไทย และอารยธรรมของจีน อินเดีย ขอมและโลกตะวันตก เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทย โดยปัจจัยนี้เองทำให้ปรัชญาไทยจึงมีลักษณะกลางๆ และผสมผสานกันระหว่างด้านซ้ายด้านขวา ตัวอย่างของลักษณะกลางๆ คือ ไม่เป็นจิตนิยม ไม่เป็นสสารนิยม แต่เป็นทวินิยมที่ยอมรับทั้งส่วนที่เป็นจิตและสสาร นอกจากนี้ลักษณะกลางๆ ดังกล่าวยังรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมของอารยธรรมของจีน อินเดีย ขอมและโลกตะวันตกที่ถือเป็น ‘ความคิดของชนชาติอื่นที่ไทยยอมรับ’ ความคิดนี้ได้ผสมกับ ‘ความคิดของไทยแท้’ จนกลายมาเป็น

ปรัชญาไทย อย่างไรก็ดี วิธานและสนธิไม่ได้แยกความคิดของไทยแท้ออกจากปรัชญาไทยออกมาอย่างชัดเจนแต่ก็สามารถวิเคราะห์ได้ เช่นหากพิจารณาจากปรัชญาไทยในด้านที่ ๖ ความคิดของไทยแท้คือความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบปัจเจกชน ส่วนแนวคิดหลังจากผสมผสานมาแล้วคือความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจแบบชุมชน หรือพิจารณาจากปรัชญาไทยในด้านที่ ๒ จะไม่พบว่าความคิดไทยแท้คืออะไร แต่พบว่าคนไทยสมัยโบราณมีความเชื่อเรื่องนิพพาน สาเหตุที่ไม่ใช่ความคิดไทยแท้ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ใช่คนไทยแต่เป็นคนอินเดีย

นอกจากปรัชญา ๖ ด้านที่ได้กล่าวไปแล้วปรัชญาไทยในด้านอื่นๆ อีก เช่น ปรัชญาความสำเร็จ และปรัชญาแห่งความรัก เป็นต้น ในเรื่องของปรัชญาแห่งความสำเร็จ กล่าวว่า “ความสำเร็จในชีวิตเปรียบได้กับการเดินทางไปสู่ที่ใดที่หนึ่ง การเดินทางนั้นจะต้องมีจุดเริ่มต้น จุดมุ่งหมายปลายทาง และวิธีการจะเดินทางไปให้ถึงจุดหมายนั้นใด ปรัชญาแห่งความสำเร็จก็ฉนั้น กล่าวคือ ต้องมีหลักการ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย” นอกจากนั้นยังมีแรงบันดาลใจคือ ความร่ำรวย อำนาจ ความมีชื่อเสียง ความสุขและความรู้เป็นจุดมุ่งหมายของความสำเร็จ คนแต่ละคนต้องตั้งจุดมุ่งหมายของตนเอง ไม่ควรให้ผู้อื่นกำหนดจุดมุ่งหมายของตนเอง การตั้งจุดมุ่งหมายจะต้องคำนึงถึงหลักการอันสรุปได้ว่าเป็นหลักสัปปุริสธรรม ๗ ของพระพุทธศาสนาและมีวิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายได้แก่หลักอิทธิบาท ๔ ของพระพุทธศาสนาและวิธีการอื่นๆ เช่น หมั่นศึกษาค้นคว้า รักษาสุขภาพ เป็นต้น

รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทร์แก้ว ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาไทยไว้ว่า^{๓๓}

สมัยเมื่อเริ่มเรียนปรัชญา ผู้เขียนเองก็สงสัยเป็นนักเป็นหนาว่าชาติไทยเรานี้ จะมีปรัชญากับเขาบ้างหรือไม่ เพราะเมื่อเรียนปรัชญาตะวันออก เราก็มีโอกาสได้เรียนปรัชญาอินเดีย จีน ญี่ปุ่น ตลอดถึงฟิลิปปินส์ แต่ไม่มีปรัชญาไทยรวมอยู่ด้วยเลย ครั้นจะสรุปว่า ปรัชญาไทยเรานั้นคงไม่มีแน่ ก็ยังไม่สนิทใจที่จะสรุปลงไปอย่างนั้น เพราะชาติที่รวมตัวเป็นปึกแผ่นเช่นชาติไทยเรานี้จะไม่มีนักปรัชญาหรือนักคิดมาเกิดบ้างเชียวหรือ ตลอดระยะเวลาเกือบพันปีนี้บรรพบุรุษของเราท่านจะอยู่กันอย่างเงียบเชียบ ไม่ยอมคิดไม่ยอมค้นคว้า ในสิ่งที่เรียกกันว่า “ปรัชญา” กันบ้างเลยหรือ สำหรับทัศนะของผู้เขียน ขอยืนยันว่ามีแน่ แต่อาจจะต้องใช้เวลามากสักหน่อย เพราะนิสัยคนไทยเรานั้นชอบถ่อมตนมีอะไรดีก็ไม่อยากจะทำโอวดใคร ก็แต่ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงนนั้นปะไร ขนาดเราเดินเหยียบย่ำมาหลายร้อยปีเราก็ไม่อยากจะคุยว่าเรามีศิลาจารึกเหมือนกัน จนฝรั่งดรนทนอยู่ไม่ได้ เลยต้องมาอ่านให้โลกรู้เสียหน่อย นั่นแหละชาวโลกจึงได้รู้ว่าชาติไทยเราก็มีของดีอยู่บ้างเหมือนกัน แต่เรื่องปรัชญาไทยเรานี้ เราจะรอให้ฝรั่งมาช่วยเปิดเผยอีกครั้งกระนั้นหรือ หรือว่าเราจะเลิกถ่อมตนกันเสียทีน่าจะลองขยับคิดกันดูบ้างเป็นไร

บางท่านให้เหตุผลอย่างน่าฟังว่าชาติไทยเรานี้เห็นทีจะไม่มีปรัชญาแน่ เนื่องด้วยถิ่นที่อาศัยอยู่เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์มาเกือบทุกยุคทุกสมัย จนได้สมัญญาว่า “แหล่งทอง” ความอุดมสมบูรณ์ชนิด “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นั้น ยากนักที่จะผลิตนักคิดหรือนักปรัชญาขึ้นมาได้ ด้วยว่าธรรมชาติของคนเรานั้นจะยอมตอบสนองธรรมชาติแวดล้อมในกรณีที่เป็นเท่านั้น เมื่อธรรมชาติแวดล้อม

^{๓๓} จินดา จันทร์แก้ว, **เหลือบมองปรัชญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓๔-๑๔๑.

สะดวกสบาย คนเราก็ไม่จำเป็นจะต้องเดินร่นมาก หรือคิดแก้ปัญหาให้มากแต่อย่างใด เราก็เลยมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาในเรื่องปรัชญาหรือเรื่องคล้ายๆ กันนี้ขึ้นมา เราจะคิดหรือจะทำเท่าที่เรามีความจำเป็นหรืออุกฤษฎชาติแวดล้อมบังคับให้คิดหรือให้ทำเท่านั้น แม้แต่คำพังเพยของไทยที่ว่า “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี” ก็ยืนยันเรื่องนี้ได้ตืออยู่ คือถ้าเกิดความวุ่นวายอย่างหนักขึ้นคราวใด ก็ย่อมจะมีคนดีมาช่วยกู้สถานการณ์ไว้ได้เสมอ แต่ถ้ายังไม่มีปัญหาขึ้นถึงขั้นรุนแรง คนดีของศรีอยุธยา ก็ย่อมจะหลบอยู่หลังฉากไปพลางก่อน ความสะดวกสบายหรือความอุดมสมบูรณ์อาจกลับกลายเป็นความเศร้าในภายหลังก็ได้ ปัจจุบันที่เมืองไทยเราต้องรวมอยู่ในกลุ่มของประเทศด้อยพัฒนา ก็น่าจะเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ในอดีตด้วยประการหนึ่งเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ในเรื่องการพัฒนา มีปัจจัยหลายๆ อย่างรวมอยู่ด้วย แม้แต่ชาติและเผ่าพันธุ์ของบุคคลก็มีส่วนเสริมสร้างในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน

ประวัติศาสตร์ชาติไทยเราก่อนนับถือพระพุทธศาสนา พอจะมองออกมาเรามีหลักศาสนาอยู่ก่อนแล้วเหมือนกัน ข้อสันนิษฐานและข้อเทียบเคียงในเรื่องนี้ ก็คือชนเผ่าชาวเขาต่างๆ ที่ยังหลงเหลืออยู่นั่นเอง เราคงจะนับถือผีประเภทต่างๆ มากมาย สิ่งใดที่เราหาคำอธิบายไม่ได้ เราก็หยาบโยนให้เป็นเรื่องของผีไป หรือมิฉะนั้นเราก็จะสร้างเป็นนิทานท้องถิ่น จนกลายเป็นนิทานปรัมปราขึ้นมาในปัจจุบัน เช่นเรื่องตาม่องล่าย เป็นต้น ต่อมาเมื่อเราได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา เราก็สร้างเรื่องราวให้สอดคล้องต้องกันขึ้น ระหว่างเรื่องราวที่มีเค้าในทางศาสนากับปรากฏการณ์ที่เราอธิบายไม่ได้ ในตอนนี้เรามีเรื่องราวนิทานชาวบ้านมากขึ้นอีก เช่น เรื่องเมขลากับรามสูร เรื่องปลาอานนท์หนุนโลก เป็นต้น ตามลักษณะที่ว่ามานี้ หากมองตามแนวของปรัชญาแล้วก็เป็นการศึกษา ค้นหาคำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของธรรมชาติที่คนเราไม่เข้าใจเช่นเดียวกัน และการที่เราต้องสร้างเรื่องราวต่างๆ ขึ้น ก็เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวนั้นนั่นเอง และนั่นก็คือเราได้พัฒนาปรัชญาขึ้นมาแล้วด้วย พอถึงยุคต่อมา ความคิดความอ่าน ความเข้าใจต่อโลกและชีวิตก็พัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ความคิดค้นทางปรัชญา ก็ประณีตขึ้นและมีเหตุผลสอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากขึ้น ประกอบกับได้ยอมรับนับถือปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ความคิดเห็นและทัศนะต่างๆ ที่แสดงออกมาจึงออกมาในรูปของพุทธปรัชญา อย่างที่เราทราบจากวรรณคดีต่างๆ ในอดีต จนถึงปัจจุบัน ความจริงนักปรัชญาชาติไทยเรามีความคิดในทางปรัชญาที่แหลมคมและลึกซึ้งไม่แพ้ชาติอื่น จะเห็นได้จากคำพังเพยต่างๆ ที่รู้จักกันดีทั่วไป ที่แสดงให้เห็นถึงความรู้และความเข้าใจ ตลอดจนถึงประสบการณ์ในชีวิตอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะคำผญาของภาคอีสานนั้นมีลักษณะและบรรยากาศแบบไทยๆ นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่เราควรจะได้ภาคภูมิใจโดยทั่วกันแท้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องต้องกันกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยๆ มากที่สุดบรรพบุรุษของเราจึงได้ยึดแนวพุทธปรัชญา เป็นแนวพัฒนาปรัชญาของตนอันนี้อาจจะเป็นเพราะว่า ท่านเหล่านั้นได้ตระหนักเห็นว่า พุทธปรัชญาเท่านั้น เพียงพอสำหรับชีวิตและจุดหมายปลายทาง แม้ปัญหาทางอภิปรัชญา ที่อธิบายโดยพุทธปรัชญา ก็เพียงพอสำหรับความรู้ในเรื่องโลกนี้จักรวาลนี้ และการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับกฎของสากลจักรวาลได้อภิปรัชญา (Metaphysics) ของปรัชญาไทยที่มีชื่อเสียงที่สุด ได้แก่ หนังสือไตรภูมิพระร่วงหรือเตภูมิกถา เป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไทย แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากพุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่จริยศาสตร์มากกว่าปรัชญาแขนงอื่นๆ ปรัชญาไทยส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของจริยธรรมเป็นเรื่องของความประพฤติ และแนวทางแห่งชีวิตมากกว่าอย่างอื่น แม้การอธิบายอภิปรัชญาหรือ

จิตวิทยา (เช่นอย่างคัมภีร์พระอภิธรรม) ก็มีจุดหมายเพื่อจริยศาสตร์มากกว่าศาสตร์อื่นๆ ดังนั้น ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ผลงานที่นักปรัชญาชาวไทยได้ผลิตขึ้นจึงเป็นเรื่องของจริยธรรม อันดำเนินไปตามแนวของพุทธปรัชญาทุกอย่าง และจริยศาสตร์นั้นเล่า ก็เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับความประพฤติของคนเราเอง เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติที่ดีหรือถูกต้อง และที่ผิดและไม่ถูกต้องนั้นเป็นเช่นไร และเราควรดำเนินเพื่อบรรลุถึงจุดหมายที่สูงสุดในชีวิตของเราอย่างไร ดังนั้น ปรัชญาทางจริยศาสตร์ของไทย จึงเป็นปรัชญาแห่งชีวิตโดยแท้ อันมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของชีวิตตั้งแต่เรากลืมตาโล่งโลกทีเดียว ในทัศนะของผู้เขียนปรัชญาชีวิตของไทยเราได้พัฒนาและก้าวหน้ามานานเกือบพันปีแล้ว นับว่าในด้านนี้ เราก็ก้าวไกลกว่าปรัชญาของฝรั่งมานานหลายร้อยปีทีเดียว ฝรั่งเพิ่งเริ่มมาในใจเรื่องของชีวิตและตัวตนอย่างแท้จริง อันมาในรูปของปรัชญาสมัยใหม่ที่เรารู้จักกันว่า Existentialism เมื่อเร็วๆ นี้เอง

มีผู้แสดงความคิดเห็นว่าการที่ฝรั่งเริ่มมาสนใจเกี่ยวกับปรัชญาของชีวิตและข้อเท็จจริงของชีวิตเป็นทางหนึ่งที่ตะวันตกกับตะวันออกจะมีทางทำความเข้าใจกันได้ เพราะปรัชญาของชีวิตที่นักปรัชญาตะวันตกกำลังสนใจอยู่นี้ ปรัชญาตะวันออกโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้สอนและพัฒนามาเป็นเวลาพันๆ ปีแล้ว ชีวิตของเราที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ความเจ็บป่วย ความผิดหวัง ความเจ็บปวดตลอดถึงความตาย อันเป็นข้อเท็จจริงของชีวิตแท้ๆ ฝรั่งเพิ่งเริ่มมาขบคิดกัน คำกล่าวของศาสตร์ (Sartre) ที่ว่า “มนุษย์เป็นผู้สร้างตัวเอง” ก็มีความใกล้เคียงกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนามากที่สุด ดังนั้น การที่บรรพบุรุษนักปรัชญาของเราได้เทิดทูนพุทธปรัชญา ตลอดถึงได้ยอมพลีชีวิตเพื่อรักษามรดกล้ำค่า กล่าวคือพุทธปรัชญานี้ไว้ให้ลูกหลานในยุคปัจจุบันได้ ก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะแสดงว่าท่านเหล่านั้นมีสติปัญญาในการหยั่งเห็นพุทธปรัชญาว่ามีความสูงส่งและเป็นบรมสัจเพียงใด ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการยืนยันว่านักปรัชญาไทยมีความเก่งกาจและสุขุมคัมภีร์ภาพในเรื่องนี้เพียงใดด้วย

ดังนั้น เรื่องของปรัชญาจึงเป็นเรื่องของคนเราแท้ แม้ชนชาติไทยจะได้มีชีวิตอยู่ในถิ่นกำเนิดที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์โดยมีธรรมชาติอันอำนวยผลเป็นอันดี ถึงกระนั้นคนไทยเราก็คงสามารถคิดและพัฒนาในสิ่งที่เรารู้จักกันว่าปรัชญาได้ ตลอดจนได้เลือกปรัชญาที่ดีที่สุดไว้ดำเนินชีวิตด้วย อนึ่ง แม้จะมีผู้ค้นว่าพุทธปรัชญาเป็นปรัชญาอินเดีย ไม่ใช่ปรัชญาของคนไทย แต่เราจะสามารถแยกความเป็นไทยออกจากความเป็นพุทธได้อย่างง่ายดายหรือแม้ลักษณะอันแสดงความสามารถของคนไทยที่ออกมาในรูปของรอยยิ้ม ก็เป็นลักษณะที่เด่นที่หาไม่ได้ง่ายๆ นักในโลก ส่วนอื่นๆ ก็เป็นอิทธิพลของพุทธปรัชญามิใช่หรือ ทั้งนี้ก็เพราะว่าลักษณะที่เด่นของพุทธปรัชญาอีกอย่างหนึ่งก็ตรงที่เป็นปรัชญาภาคปฏิบัติ หรือเรียกกันว่าปฏิบัติธรรม (อาจเรียกว่าเป็นศาสนาก็ได้) จึงได้หล่อหลอมชีวิตคนไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพุทธปรัชญาชนิดที่ไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ง่ายๆ พุทธปรัชญาจึงได้กลายมาเป็นปรัชญาของคนไปที่สุดในที่สุด ดังกล่าวแล้วนั้นแหละ

เท่าที่ได้ให้เหตุผลมาตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ ก็มีจุดประสงค์ที่จะเสนอท่านผู้อ่านว่าคนไทยเรานั้นก็เป็นปรัชญาคนมาตลอด และในปัจจุบันนี้ก็กำลังพัฒนามากเสียด้วย ก็ขนาดบ้านนอก ที่ผู้เขียนได้ไปพบมาพ่อแม่พี่น้องที่นั่นต่างรุมถามปัญหาประเภทอภิปรัชญากันให้วุ่นวายปัญหาว่าตายแล้วเกิดหรือไม่ วิญญาณมีจริงไหม ผีมีจริงหรือเปล่า เป็นต้น

ก็ถึงขนาดนี้แล้วเรายังอุตส่าห์ปฏิเสธเป็นควีนว่าปรัชญาไทยไม่มีกับเขา ต่อให้พระอินทร์ เทียบๆ ลงมาช่วยยืนยันผู้เขียนก็ไม่มีวันเชื่อหรอก^{๑๔}

ปรัชญาชีวิตในทัศนะของคนไทย

ปรัชญาชีวิตของคนไทย หมายถึงหลักการดำเนินชีวิต แนวความคิด ค่านิยม ความเชื่อ คติ ปทัสถานของสังคม เจตคติ การประพฤติการปฏิบัติ ศาสนาอันเป็นพื้นฐานของชีวิตของคนไทย

ปรัชญาชีวิต หมายถึงระบบการรับรู้หรือความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อชีวิต ต่อสังคม ต่อโลกหรือสิ่งแวดล้อม ปรัชญาชีวิตเกี่ยวข้องกับสังคมกับโลก เพราะชีวิตของแต่ละคนย่อมต้องการเกี่ยวข้องกับสังคมและโลก อย่างแยกกันไม่ออก

วิถีชีวิตในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ชีวิตของคนไทยนั้นมีลักษณะเปลี่ยนไปตลอดเวลา เนื่องจากประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความเจริญพัฒนาก้าวหน้า อิทธิพลของศาสนาและอารยธรรมต่างชาติที่แพร่เข้ามาในสังคมไทย เช่นในสมัยสุโขทัยรับเอาพุทธศาสนาจากประเทศศรีลังกา ทำให้ปรัชญาชีวิตของคนไทยมีลักษณะเป็นพุทธและพราหมณ์ปนมากับพุทธด้วย ครั้นสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศาสนาคริสต์แพร่เข้ามา ต่อมาตอนปลายของสมัยกรุงศรีอยุธยาก็รับศาสนาอิสลามเข้ามาอีก ปรัชญาชีวิตของสังคมไทยจึงได้รับอิทธิพลจากคริสต์อิสลามบ้าง ทำให้เอกลักษณ์ของไทยเปลี่ยนไป มีความสากล คือเป็นแบบตะวันตกมากขึ้นทุกที

ปรัชญาชีวิตของคนไทย เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม สังคม ศาสนาของไทย เราเราเองผสมกับความคิดต่างๆ ที่แพร่เข้ามาในเมืองไทย ดังนั้นทัศนคติ ค่านิยม ปรัชญาชีวิตของคนไทยปัจจุบันย่อมเปลี่ยนไปบ้างตามความคิดของทางตะวันตกเช่นถือว่าความเจริญ คือการมีตึกสูงๆ มีถนน มีไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ มหาวิทยาลัย เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมคนไทยถือว่าความเจริญ คือความมีคุณธรรม ความสงบเยือกเย็น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้อภัย การอยู่อย่างธรรมชาติ ความเป็นกันเอง นับถือกัน ช่วยเหลือกัน เด็กเชื่อฟังผู้ใหญ่ ยึดถือประเพณี ศาสนา วัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างมาก

ปรัชญาชีวิต มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยเป็นอย่างมาก การพัฒนาประเทศไทยในอนาคตไม่ว่าด้านใด เช่นการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา สังคม ประเพณี วัฒนธรรม ควรจะสอดคล้องกับปรัชญาชีวิตของคนไทยที่ประยุกต์ตามความคิดใหม่ที่เหมาะสมกับกาลเทศะการพัฒนาจึงจะได้ผลดียิ่งขึ้น

ปรัชญาว่าด้วยเรื่องชีวิตและการแก้ไขปัญหาชีวิต (ทุกข์)

ปัญหาของมนุษย์ มีต่างๆ มากมาย เมื่อกล่าวให้สั้น ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับดี-ชั่ว หรือ ดี-ร้าย และ สุข-ทุกข์ ถ้าพูดรวบรัดลงไปอีกก็รวมลงในคำเดียวคือทุกข์ トラバโตที่มนุษย์ยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาพื้นฐานแห่งชีวิตของตน ยังวางตัววางใจหาที่ลงไม่ได้กับทุกข์ถึงขั้นตัวสภาวะ トラบันั้น มนุษย์ก็ยังไม่แก้ปัญหามาสำเร็จ ยิ่งหลีกเลี่ยงไม่พ้นการตามรังควานของทุกข์ ไม่ว่าจะพบสุขขนาดไหน และจะยัง

^{๑๔} คัดจากนิตยสาร “พุทธจักร” ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๔, หน้า ๓๔-๓๘.

ไม่ประสบความสำเร็จที่แท้จริง ซึ่งเต็มอิม สมบูรณ์ในตัว และจบบริบูรณ์ลงที่ความพึงพอใจ ชั่วร้าย ทุกข์ พื้นฐานที่หลบเลี่ยงและยังไม่ได้แก่นั้นกลับกลายเป็นเงื่อนไขปมซับซ้อนอยู่เบื้องหลัง กระบวนการดับทุกข์ หรือปฏิจจสมุปบาทนิโรธวาร การแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใหญ่โตหรือเล็กน้อยเพียงใดก็ตาม ต้องมีความรู้จริงหรือความเข้าใจเป็นจุดเริ่มต้น จึงจะแก้ปัญหาได้สำเร็จ มิฉะนั้นปัญหาอาจยุ่งเหยิง สับสนหรือขยายตัวร้ายแรงยิ่งขึ้น การแก้ปัญหาต่างๆ ไปของชีวิตแต่ละเรื่องๆ ก็ต้องรู้เข้าใจตัวปัญหา และกระบวนการก่อเกิดของมันเป็นเรื่องๆ ไป จึงจะแก้ไขอย่างได้ผล ยิ่งเมื่อต้องการแก้ปัญหาขั้น พื้นฐานของชีวิตหรือปัญหาของตัวชีวิตเอง โดยจะทำให้ชีวิตให้เป็นชีวิตที่ไม่มีปัญหา หรือให้เป็นอยู่อย่าง ไร้ทุกข์กันทีเดียว ก็ต้องรู้เข้าใจสภาพของชีวิตที่มีทุกข์และเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตเกิดเป็นทุกข์ของชีวิต ลงได้

โดยนัยนี้ความไม่รู้ หรือความหลงผิดเพราะไม่รู้จริง จึงเป็นตัวการก่อปัญหาและทำให้การ ดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมุ่งเพื่อแก้ปัญหาหรือหลุดรอดจากทุกข์ กลายเป็นการเพิ่มพูนปัญหา สะสม ทุกข์ยิ่งขึ้น ในทางตรงข้ามความรู้หรือความเข้าใจตามเป็นจริง จึงเป็นแกนนำของการแก้ปัญหาหรือดับ ทุกข์ทุกอย่าง ในกระบวนการปฏิจจสมุปบาทสมุทวารว่าด้วยการก่อเกิดทุกข์ เริ่มต้นด้วยอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส = ทุกขสมุทัย

ในกระบวนการตรงข้าม คือปฏิจจสมุปบาทนิโรธวารว่าด้วยการดับทุกข์ เริ่มต้นด้วย ดับ อวิชชาหรือไม่มีอวิชชาหรือปราศจากความไม่รู้ คือความรู้ ดังนั้นอวิชชาดับจึงสังขารดับ วิญญาณดับนาม รูปจึงดับ สฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เวทนาดับตัณหาจึงดับ อุปาทานดับภพจึงดับชาติดับ ชรามรณะ โส กะ ฯลฯ อุปายาสจึงดับ = ทุกขนิโรธ

มหาตมา คานธี (Mahatma Gandhi) ผู้นำและนักการเมืองที่มีชื่อเสียงชาวอินเดียและ ศาสนาฮินดู กล่าวไว้ว่า “จงใช้ชีวิตราวกับว่าคุณจะตายพรุ่งนี้ จงเรียนรู้ราวกับว่าคุณจะมีชีวิตอยู่ ตลอดไป” (Live as if you were to die tomorrow. Learn as if you were to live forever)

สรุปความตรงนี้ว่าการแก้ปัญหาต่างๆ ไปของชีวิตแต่ละเรื่องๆ ก็ต้องรู้เข้าใจตัวปัญหาและ กระบวนการก่อเกิดของมันเป็นเรื่องๆ ไป จึงจะแก้ไขอย่างได้ผล ยิ่งเมื่อต้องการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ของชีวิตหรือปัญหาของตัวชีวิตเอง ก็ยังต้องศึกษาถึงสาเหตุของปัญหา ปรัชญาพุทธศาสนาเชื่อว่าทุก สิ่งเกิดแต่เหตุ และจะดับไปเพราะการดับแห่งเหตุ คือเมื่อเราจะแก้ปัญหาชีวิต (ความทุกข์) เราก็ต้องรู้ เข้าใจสภาพของชีวิตที่มีทุกข์และเหตุปัจจัยที่ทำให้ชีวิตเกิดเป็นทุกข์ของชีวิตเสียก่อน จึงจะแก้ปัญหา ชีวิตให้ดับลงได้

การดำเนินชีวิตตามปรัชญา

ตามที่เราท่านทราบกันดีแล้วว่าศาสนาทุกศาสนาย่อมมีหลักจริยศาสตร์ของตนไว้ให้ศาสนิก ชนเป็นหลักปฏิบัติของศาสนานั้นๆ ในฐานะที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนานานเป็นหลักจึงทำให้ การดำเนินชีวิตจึงต้องปฏิบัติตามหลักปรัชญาหรือหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พุทธ ปรัชญา” เพื่อเป็นแนวทางไปสู่จุดหมายของศาสนา ในบางขณะอาจประพฤติฝ่าฝืนข้อห้ามของศาสนา จะได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงกว่าการฝ่าฝืนกฎหมายเสียอีก พุทธศาสนามีหลักจริยศาสตร์ไว้สำหรับ

ให้พุทธศาสนิกชนเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกที่ควร ซึ่งมีตั้งแต่หลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานธรรมดาอย่างแก่การปฏิบัติของคนทั่วไป เรียกว่าโลกียธรรม จนถึงขั้นกลางและขั้นสูงสุดที่เรียกว่า โลกุตตรธรรม

หลักจริยธรรมพื้นฐาน ได้แก่ เบญจศีล ได้แก่ ศีล ๕ และเบญจธรรม คือธรรม ๕ อันเป็นฝ่ายศีลและฝ่ายธรรมควบคู่กันไป หลักจริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ โดยแยกเป็นกายกรรม ๓ มโนกรรม ๔ วจีกรรม ๓ และในส่วนของหลักจริยธรรมขั้นสูง ได้แก่ ข้อปฏิบัติขั้นสูง เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานโดยตรง ได้แก่ อริยมรรค แปลว่าทางประเสริฐหรือทางที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพระอริยเจ้าอันมีองค์ ๘

หลักของการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธปรัชญา มีดังต่อไปนี้

“สพฺพปาปสฺสอภฺรณํ กุสลสฺสุปสมฺปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ เอตํพุทฺธานสาสนํ”^{๑๕}

“การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๑๖}

๑. ละเว้นไม่ประพฤติดุชั่ว ยึดเบญจศีล คือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดูในกาม ไม่พูดปดไม่ดื่มสุราเมรัย

๒. ประพฤติดี บำเพ็ญความดีให้พร้อมตามธรรมคิปปิปฏิบัติ

๓. ทำจิตใจให้สะอาดผ่องใส บริสุทธิ์ ปราศจากความเศร้าหมอง ทำจิตให้ว่าง สะอาด สว่าง

สงบ

พุทธปรัชญากับปรัชญาชีวิตของไทย

ประเทศไทยนอกจากจะมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว กฎหมายไทยให้อิสระในการเลือกนับถือศาสนา จึงมีคนในประเทศไทยนับถือศาสนาอื่นๆ ด้วย เช่นศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาซิกข์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นต้น

พุทธศาสนิกชนมิได้มีความเข้าใจในหลักคำสอนในศาสนาของตนมากนัก และทำสำคัญยิ่งคือมิได้นิยามเอาหลักคำสอนนั้นมาประพฤติปฏิบัติให้สมกับที่ได้ชื่อว่า “ชาวพุทธ” อย่างแท้จริง ยังยึดมั่นใน “อามิสบูชา” มากกว่า “ปฏิบัติบูชา” นิยมสร้าง “วัตถุ” มากกว่าสร้าง “คน” ให้เป็นชาวพุทธที่ดีมีคุณภาพ พระสงฆ์ในปัจจุบันโดยทั่วไป มีการศึกษาน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของประชาชนสมัยก่อนพระเป็นผู้นำทางด้านการศึกษาทุกรูปแบบ แต่ในปัจจุบันพระได้สูญเสียฐานะนี้ไปเกือบหมดแล้ว จะสอนได้บ้างก็เฉพาะหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แม้การสอนพระพุทธศาสนาก็เป็นไปตามแบบเดิมๆ เมื่อสอนแล้วมิได้มีการติดตามผลและประเมินผล ทำให้ไม่ทราบว่าการเทศนาสั่งสอนนั้นได้ผลมากน้อยแค่ไหนเพียงใด ความสามารถของพระสงฆ์ ในการที่จะประยุกต์ธรรมให้บุคคลได้รับความรู้สมัยใหม่เข้าใจมีน้อยมาก แสดงถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร คณะ

^{๑๕} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐., พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/-๑๘๕/๔๙-๕๐.

สงฆ์สนับสนุนการสร้างวัด คุ คือวัดอาราม โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญมากกว่าที่จะสร้างพระภิกษุ สามเณรให้มีคุณภาพ สังคมไทยมีพระภิกษุสามเณรที่ด้อยคุณภาพ พระภิกษุสามเณรที่ตั้งตัวเป็น “เกจิอาจารย์” ปฏิบัติตนนอกธรรม นอกวินัยกลับได้รับการยกย่องจากสังคม นี่คือจุดบอดของ พระพุทธศาสนา บุคคลสำคัญของประเทศที่จะสนใจนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับ การปกครองบ้านเมือง อย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระองค์ให้เป็นแบบฉบับ เกือบจะหาไม่ได้เลย เมื่อผู้ปกครองบ้านเมืองไม่สนใจศาสนาไม่ตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีแล้ว การที่ จะแก้ปัญหาสังคมจึงค่อนข้างจะมีดมนและเลือนลาง

วิธีคิดของคนไทย

เมื่อพิจารณาจากวิธีคิดของโลกตะวันตก พบว่ามีการแบ่งระดับพัฒนาการตามยุคสมัยและ ตามบริบทของสังคม นับแต่ขั้นที่ง่ายไม่ซับซ้อนมาถึงวิธีคิดที่ละเอียดเป็นระบบมากขึ้นอย่างปัจจุบัน หันกลับมามองวิธีคิดของคนไทย ซึ่งได้ให้ความสนใจวิธีคิดและระบบคตินับแต่รับวัฒนธรรมตะวันตก มาจนปัจจุบัน ก็ควรที่จะจัดยุคของวิธีคิดในเชิงประวัติศาสตร์เอาไว้ เพราะวิธีคิดแก้ปัญหาของแต่ละ สมัยย่อมมีความเหมาะสมแก้ปัญหาได้ในสมัยนั้น อาศัยฐานความเชื่อดั้งเดิม จากแง่มุมทางปรัชญา พุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ วรรณคดี เศรษฐศาสตร์ และมานุษยวิทยา ในเรื่องนี้ สุริยา สมุทคุปต์ และ คณะได้แบ่งวิธีคิดของคนไทยดังนี้

วิธีคิดสมัยราชาธิปไตย วิธีคิดนี้ สมัยก่อนคงเป็นแบบคนพื้นเมืองในโลกตะวันตก คนไทย สมัยก่อน คิดแบบไตรภูมิ เชื่อในอำนาจบุญบาปมี กรรมเก่า เป็นต้น ต่อมานับแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ และ รัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๕๓) ให้ความสนใจเรื่อง ความทันสมัย ความมีอารยธรรม และความ ศิวิไลซ์ แบบตะวันตก ทำให้คนไทยเปลี่ยนวิธีคิดแบบดั้งเดิม มาเป็นแบบสมัยใหม่ ใช้ปัญญาและเหตุผล เชิงวิทยาศาสตร์มาอธิบายข้อเท็จจริง ไม่อิงอภินิหาร ความเชื่อโชคลาง และความอัศจรรย์ลึกลับตาม ความเชื่อดั้งเดิมมาเป็นหลัก ความคิดและความเชื่ออะไรที่ตรวจสอบความจริงตามแบบวิทยาศาสตร์ มิได้ ก็จะถูกกล่าวหาว่า งามาย ผลจากวิธีคิดแบบสมัยใหม่ ทำให้ประเทศไทยได้รับเอาวิทยาการโลก ตะวันตกมาพัฒนาประเทศให้เป็นแบบตะวันตกนับแต่นั้นมา

วิธีคิดแบบชาตินิยมและรัฐนิยม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากราชาธิปไตยมา เป็นระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๔๗๕) แม้จะยังคงต้องการพัฒนาประเทศแบบตะวันตก แต่ผู้เป็น กำลังสำคัญในผลักดันความคิด ก็คือกลุ่มคณะราษฎร และรัฐบาล นักคิดที่มีอิทธิพลมาจนปัจจุบัน คือ หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปรีดา) อาจเรียกว่า “วิธีการคิดแบบหลวงวิจิตร” มีหลักคิด เกี่ยวกับอุดมการณ์ชาตินิยม ให้ความสำคัญกับผู้นำ (เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย) และให้ความสำคัญกับ ความสำเร็จในชีวิตนี้ ต้องทำงาน ต้องต่อสู้ หลวงวิจิตรวาทการเขียนหนังสือหลายเล่ม เช่น วิธีทำงาน และสร้างอนาคต กุศโลบาย เป็นต้น ให้หลักคิดในการทำงานว่า “อันที่จริง คนเราอยากให้เราดี แต่เรา เเด่นขึ้นทุกทีเขาหมั่นไส้ จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย ไม่มีใครอยากเห็นเราเด่นเกิน” ส. ศิวรักษ์ ให้ ความเห็นว่า แนวคิดนี้ มันก็คืออุดมการณ์ขุนนาง ที่ลดความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ลงมาอยู่ใต้ กฎหมาย

วิธีคิดที่ได้มาโดยกำเนิด (แบบอนุรักษนิยม) แนวคิดนี้ได้หันกลับไปให้ความสำคัญกับสถาบัน กษัตริย์ ศักดินาไทย พุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ผู้นำความคิดสำคัญ คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นักหนังสือพิมพ์ หัวหน้าพรรคกิจสังคมและนายกรัฐมนตรี (๒๕๑๘) เสียชีวิต (๒๕๓๘) คึกฤทธิ์เขียนหนังสือหลายเล่ม เช่น สี่แผ่นดิน ไม้แดง เป็นต้น เพื่อสะท้อนวิธีคิดแบบอนุรักษนิยม ผดุง อดมการณ์ อำนาจและบทบาททางเศรษฐกิจการเมืองของสถาบันศักดินาไทย

วิธีคิดตามแนวสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย ตามแนวนี ผู้เสนอหลักการคือ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส.ศิวรักษ์) มีความเห็นสอดคล้องกับคึกฤทธิ์ ปราโมช ในแนวอนุรักษนิยม แต่ต่างกันที่ไม่เน้นระบบศักดินา ด้วยเห็นว่าเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคม เป็นความอยุติธรรม เป็นการเสียหายที่รับวัฒนธรรมตะวันตกโดยปราศจากการใคร่ครวญ ส. ศิวรักษ์ ปฏิเสธลัทธิทุนนิยม และสังคมนิยม ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาว่า เป็นหนทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศ ไทยมากที่สุด

วิธีคิดตามแนวพุทธธรรม อันที่จริงวิธีคิดนี้ก็อยู่บนฐานพระพุทธศาสนา แต่นำมาตีความใหม่ โดยพระสงฆ์นักปราชญ์ผู้โดดเด่นร่วมสมัย ๒ รูปคือ พุทธทาสภิกขุ (เจ้าม อินทปญฺโญ) เจ้าสำนักสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เจ้าสำนักญาณเวศกวัน อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ผู้ที่นำเสนอวิธีคิดแบบพุทธศาสนาอย่างชัดเจนเป็นระบบ คือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ในวรรณกรรมอมตะ “พุทธธรรม” ซึ่งรายละเอียดถึงกระบวนการคิดในทางพุทธศาสนาว่าเริ่มต้นจากสัมมาทิฐิ คิดเป็น แล้วเข้าสู่กระบวนการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อฝึกฝนพัฒนาความคิดให้ถูกต้อง กระบวนการคิดที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ส่วนแรกปรโตโฆสะ แปลว่าเสียงจากผู้อื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่การสั่งสอน แนะนำ ถวายทอด โฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบายจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้เลียนแบบจากแหล่งต่างๆ ภายนอก เป็นปัจจัยภายนอก เรียกว่า วิธีการแห่งศรัทธา ส่วนที่ ๒ โยนิโสมนสิการ แปลว่าการทำในใจโดยแยกกาย หรือคิดถูกวิธี หรือแปลง่ายๆ ว่าความรู้จักคิดหรือคิดเป็น หมายถึงการคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางแห่งปัญญา เป็นปัจจัยภายใน เรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา^{๑๗}

วิธีคิดแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน วิธีคิดแบบสุดท้าย ได้รับความสนใจในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา มีกลุ่มนักปราชญ์ไทยรุ่นใหม่ อาทิ น.พ. ประเวศ วะสี ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ดร.เสรี พงศ์พิศ เป็นต้น หันมาหาทางแก้ปัญหาสังคมไทยด้วยการหวนกลับไปพิจารณาภูมิปัญญาดั้งเดิม ด้วยความเชื่อว่า วิธีคิดของคนไทย มีสิ่งที่เรียกว่า ภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมชุมชน เป็นรากฐานที่สำคัญ เพราะสิ่งนี้คือ พลังและ ศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนและพร้อมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาต่างๆในสังคม^{๑๘}

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า .๕๖๓-๖๘๖.

^{๑๘} ปัญญา นามสง่า, **ปรัชญาไทย**, เอกสารคำสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พิษณุโลก: โรงพิมพ์ โฟกัสพริ้นต์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๖- ๕๐.

จากแนวคิดทั้ง ๖ แบบ ก็พอเป็นหลักฐานให้เห็นว่าคนไทยคิดเป็นระบบ บางสมัยอาศัยความเชื่อดั้งเดิมจากฐานแห่งศรัทธาในศาสนา บางสมัยอาศัยวิทยาการสมัยใหม่ เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ผสมผสานกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตีความเชิงสร้างสรรค์และเสริมด้วยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างระบบคิดที่เป็นเอกลักษณ์ ระบบคิดไทยขึ้นมา มีนักคิดที่เรียกว่า นักปราชญ์ไทยต่างยุคต่างสมัย เช่น สมัยสุโขทัย พระยาสิทธิ ต้นกำเนิดแนวคิดไตรภูมิ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสงฆ์ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และสามัญชน เช่น สุนทรภู่ นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมา มีหลวงวิจิตรวาทการ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ส. ศิวรักษ์ พุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และกลุ่มภูมิปัญญาไทย นายแพทย์ประเวศ วะสี นายโสภณ สุภาพงษ์ และปราชญ์ชาวบ้านหลายคน เป็นต้น

๒.๓ ระบบปรัชญาไทย ๓ สาขา

กรอบแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์แบบดั้งเดิมของชาวไทยที่ยังไม่เจือปนด้วยวิทยาการสมัยใหม่ตะวันตก ด้วยข้อมูลเอกสาร ตำราประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม ความเชื่อ จารีตที่เคยปฏิบัติกันมา เอกลักษณ์แนวความคิดของไทย มองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม มีความสัมพันธ์กันทุกระบบและทุกระดับ ชีวิตคน สัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมมนุษย์รอบตัว และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่นคนหนึ่งเกิดมามีชีวิต ก็เป็นไปตามหลักธรรมชาติ สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่ามีแม่เชื้อหรือแม่กำเนิด เทพารักษ์ประจำตัวรักษา การดำรงชีวิตในสังคม ต้องมองหน้ามองหลัง พึงพาอาศัยกันและกัน สร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ด้วยระบบคุณธรรม เพื่อสังคมจะได้สงบสุข ไม่แยกส่วนดูระบบปรัชญาตะวันตก ผู้เขียนขอจัดกลุ่มแนวความคิดตามระบบปรัชญาแบบตะวันตกได้ ๓ สาขา คือ

๒.๓.๑ สาขาอภิปรัชญา

ความคิดเรื่องผี วิญญาณ เทวดา ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้า การเวียนว่ายตายเกิด การแสวงหาความจริงของสิ่งต่างๆ การอธิบายจุดกำเนิดของสิ่งต่างๆ ในรูปนิยายพื้นบ้าน หรือวรรณกรรมศาสนา เป็นต้น เช่น วรรณกรรม “ไตรภูมิพระร่วง” ถือว่าเป็นวรรณคดีปรัชญาเล่มแรกของไทย มีคุณค่าทางปรัชญาให้ความรู้เกี่ยวกับกำเนิดสัตว์ต่างๆ กำเนิดจักรวาล การสร้างโลก อันเป็นปรัชญาแขนงอภิปรัชญา และให้ความรู้เกี่ยวกับบาปบุญ ในประเด็นทางอภิปรัชญา จะนำเสนอพอเป็นตัวอย่างคือ

ความคิดเรื่องกำเนิดโลก จักรวาล และมนุษย์

เป็นความสงสัยของมนุษย์นับแต่สมัยดึกดำบรรพ์ โดยถามตนเองตลอดมาว่าโลกนี้มีความเป็นมาอย่างไร กำเนิดมาจากไหน ทำไมจึงมีดินฟ้าอากาศ มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวตำนานกำเนิดโลกและมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไทโดยเฉพาะกลุ่มที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยและดินแดนส่วนใหญ่ของลาวในปัจจุบันเชื่อว่า ผีฟ้า หรือ ผีแถนเป็นผู้สร้างโลก กำเนิดโลกและมนุษย์มาจากแถน “แถนเป็นคนแต่งโลกขึ้นมา โดยการปั้นรูปผู้หญิงหงาย

ป็นรูปผู้ชายคว่ำ ปั่นไว้เฉพาะวิญญาณ ยังไม่มีตัณหา ลมพัดกระจายตกไปอยู่คนละแห่ง ต่างคนต่างอยู่ ต่อมาเกิดไฟไหม้แผ่นดิน กลิ่นหอมโชยขึ้นไปถึงแกน กลิ่นหอมไปถึงคู่ชาย-หญิงที่แกนปั่นไว้ แกนก็พูดว่า ‘โลกทางลุ่ม (ข้างล่าง) คือหอมแท้ (ส่งกลิ่นหอมมาก)’ ว่าแล้วชาย-หญิงคู่นั้นก็ลงไปกินดินที่ถูกไฟไหม้ในโลกมนุษย์ จากนั้นทำให้คนเกิดตัณหาขึ้นมา พอสมสู่กันแล้วก็ไม่สามารถกลับคืนไปอยู่สวรรค์ได้อีกต่อไป...”

ความเชื่อนี้ใกล้เคียงกับตำนานการเกิดมนุษย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเล่มสำคัญ และเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ได้แก่หนังสือเรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งแต่งโดยพระยาสิทธิเทวราชสุโขทัย ปฐมบทของมนุษย์ในโลกเกิดจากการที่อภิสรรพพรหมลงมากินจวันดินในโลกมนุษย์แล้วทำให้เกิดโรคะขึ้นมา

ตำนานเค้าผีล้านนา ปฐมมูลมูลี หรือปฐมมูลมูลี กล่าวถึงการเกิดโลก มนุษย์ สัตว์ และ พืชว่า “เมื่อโลกยังไม่ปรากฏ มีแต่อากาศว่างเปล่า ความร้อนกับความเย็นมาบรรจบกัน ทำให้เกิดลมพัดหมุนวนอย่างรุนแรง จนเกิดเป็นกลุ่มก้อน จากกลุ่มก้อนก็เกิดเป็นแผ่นดิน น้ำ หิน ฝา แร่ธาตุต่างๆ ความชื้นก่อให้เกิดเป็นคูเป็นโคลนบนแผ่นหินฝา แล้วกลายเป็นต้นไม้ใบหญ้า เครือเถาวัลย์ จากธาตุทั้ง ๔ เกิดสัตว์เดรัจฉาน เช่น หอนอน ตัวง แด่ แมลงภู่มึงและสัตว์ที่มีเลือดมีกระดูก แต่ขนาดเล็กมาก เกิดตายแผ่ขยายเต็มแผ่นดิน หลายกับผ่านไป มีอิตถิ(มนุษย์เพศหญิง) เกิดจากธาตุดิน ชื่อนางอิตถังโคยะสังกะสี มีคันธระดอกไม้ (ดมกลิ่นดอกไม้) เป็นอาหาร เนื่องจากพื้นดินมีพืชพันธุ์งอกเต็มไปหมด นางจึงนำเอาเสหนิ (น้ำ หรือ เหงื่อ) และเมทนี (ดิน) มาปั้นเป็นรูปสัตว์อย่างละคู่ (เพศเมีย เพศผู้) ให้มากินพืชพันธุ์จนหมด มีบุริสะ (มนุษย์เพศชาย) ผู้หนึ่งเกิดจากธาตุไฟชื่อว่า นปงโคยะสังกะสี (คนถนัดเรียกว่า ปุสังโคยะสังกะสี) เดินทางมาพบนางอิตถังโคยะสังกะสี ก็เกิดจิตปฏิพัทธ์สมสู่เป็นผัวเมียกัน แล้วทั้งคู่ช่วยกันสร้างมนุษย์ออกมา ๓ คน คนแรก เป็นเพศหญิง คนที่ ๒ เพศชาย และ คนที่ ๓ นปงสะ (คนไร้เพศ) จากนั้นทั้งคนและสัตว์ก็แพร่หลาย กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ เต็มโลก เมื่อมีคนมาก ก็เกิดมีการละเมิดศีลธรรม คนชั่วทำผิดศีลธรรมมาก สุดท้ายโลก ปุและยาสังโคยะสังกะสี ก็จะต้องทำลายล้างโลก”

นี่คือตำนานสร้างโลก และมนุษย์ จากธรรมชาติล้วนๆ ไม่มีเทวดา พระยาแกน หรือพระเจ้ามาเนรมิต เกิดโดยวิวัฒนาการตามธรรมชาติ การแปรปรวนของฤดูหนาวและฤดูร้อน ทำให้เกิดธาตุลม ธาตุน้ำ ธาตุไฟ เมื่อลมพัดน้ำ พร้อมกับความร้อน น้ำเหือดแห้ง บังเกิดเป็น แผ่นธรณี (ธาตุดิน) มีความชุ่มชื้น จึงบังเกิดคราบโคลนของน้ำซึ่งลาวเรียกว่า “ขี้ตมปาก” หรือ “ขี้ไค่น้ำ” แล้วมีมนุษย์คู่แรก ก็เกิดจากธาตุธรรมชาติ เพศหญิงเกิดก่อนจากธาตุดิน เพศชายเกิดตามมาจากธาตุไฟ เดิมเรียกว่า นางอิตถังโคยะสังกะสี และนปงโคยะสังกะสี ต่อมาท้องถิ่นต่างๆ ก็เกิดเรียกเพี้ยนกันไป เช่น “ปุสังโคสะ-ยาสังโคสิ” หรือ “ปุสังกะสะ-ยาสังกะสี” มนุษย์คู่นี้แหละที่ช่วยกันสร้างพลโลกต่อมาและทำลายโลกเพราะเห็นว่าการเกิดความชั่วร้ายมากมายในมวลมนุษย์ ความคิดเรื่องการทำลายโลก เพราะความชั่วของคนนี้ คล้ายกันแทบทุกศาสนาและวัฒนธรรม

ในพงศาวดารล้านช้าง กล่าวถึงชนกลุ่มแรกที่เกิดมาในโลกนั้นเกิดมาจากน้ำเต้าใหญ่ หรือ น้ำเต้าปุง (น้ำเต้า ภาษาบาลี ว่า “ลาธุ” หรือ “ลาพู” การที่เรียกชื่อชาติว่า “ลาว” ก็เพราะเกิดจาก “ลาธุ” น้ำเต้าปุงนี้ดอกกระมัง) ทำความตามตำนานว่า มี ขุนทั้งสาม คือ ปุลาองเซิง ขุนเค็ก ขุนคาน ขออนุญาตต่อแกนเพื่อกลับมาอยู่เมืองมนุษย์ตามเดิม พระยาแกนจึงอนุมัติให้อพยพลงมาอยู่ “น้าบ่อน

น้อยอ้อยหนู” และมอบควายตัวหนึ่งให้ลงมาช่วยไถนา ต่อมาควายตายลง จึงเกิดเป็นต้นน้ำเต้าขึ้นที่
 ซากของควาย มีผลน้ำเต้าใหญ่มากผลหนึ่ง (น้ำเต้าปุง) เมื่อผลน้ำเต้านั้นโตเต็มที่ก็ได้ยินเสียงคนอยู่ใน
 นั้นเป็นจำนวนมาก ขุนทั้งสามจึงเอาเหล็กซี (เหล็กหมาด) เผาไฟให้แดง เจาะรูเพื่อให้คนออกมา ๒ รู
 คือพวกไทยลวกกับไทยผิวเนื้อดำคล้ำ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพวกเขา ขอม เขมรและมอญ แต่ยังมีคน
 เหลืออยู่ในน้ำเต้าปุงอีก ขุนทั้งสามจึงหาสิ่วมาเจาะใหม่อีก ๓ รู พวกที่ออกมาครั้งนี้ไม่ถูกรณควน
 จากเหล็กซีจึงมีผิวกายขาวกว่าได้แก่ ไทยเลิง ไทยล่อ ไทยครว ซึ่งกลายมาเป็นบรรพบุรุษของคนลาว
 คนไทย คนญวน ในภายหลัง

สรุปว่าการเกิดโลกและมนุษย์ครั้งแรก มี ๒ แนวคิดคือมีพระยาแถนผู้ศักดิ์สิทธิ์ปกครองฟ้า
 สร้างโลกและมนุษย์และอีกแนวคิดเชื่อว่าโลกและมนุษย์เกิดมาจากธาตุ ๔ ตามธรรมชาติ ไม่มีผู้
 ศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เกิดขึ้นมา

ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

สิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวไทยเชื่อนั้น ตั้งแต่เดิมก็เป็นความเชื่อในสิ่งลึกลับ พลังอำนาจลึกลับอิทธิ
 ปาฏิหาริย์ ภูต ผี สาง วิญญาณ ขวัญ และอมนุษย์ ประเภทต่างๆ มีอิทธิเดช หรือมีอำนาจเหนือมนุษย์
 เป็นสิ่งที่ควบคุมระบบธรรมชาติให้เป็นไปตามใจบงการของสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวไทยสมัยก่อนไม่
 เข้าใจกฎธรรมชาติ จึงอธิบายสาเหตุปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยพลังอำนาจลึกลับบันดาล การที่จะทำให้
 ธรรมชาติอำนวยผลสิ่งที่ตนได้ ก็ด้วยการปฏิบัติเอาใจพลังเหนือธรรมชาติผู้ดลบันดาลให้พอใจมาก
 ที่สุด พุดง่ายๆ การจะเอาชนะธรรมชาติ หรือบังคับธรรมชาติได้ก็โดยการเอาอกเอาใจพลังอำนาจที่บง
 การธรรมชาติเท่านั้น จึงเกิดพิธีกรรมบวงสรวง เช่น ไห้ว อ้อนวอน บวงสรวง ตามความเชื่อมากมาย

ผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมของไทย จำแนกผีออกเป็นหลายประเภทและหลายระดับ “ผี” เป็นคำ
 ไทย มาคู่กับคำว่า “ผู้” ในความหมายของคนไทย “ผู้” ถึงคนเป็นทั้งยังมีชีวิตอยู่ “ผี” หมายถึง คนที่
 ตาย เมื่อตายลงจึงกลายเป็นผี ที่เรียกว่า ไปเผาผี ความจริง ผี ไม่ได้หมายถึงแต่สภาพของผู้ที่ตายไป
 เหลือแต่วิญญาณเท่านั้น ยังหมายรวมอำนาจที่ยิ่งใหญ่นอกเหนือมนุษย์ เป็นอำนาจที่บันดาลให้เกิดโลก
 มนุษย์ จักรวาล เช่น ผีฟ้า ผีแถน เป็น ผีปกครองโลก ระดับดรอกลงมากก็เป็นผีประจำเมือง เสือเมือง
 ทรงเมือง ประจำถิ่น ผีบ้าน ผีเรือน เสือบ้าน เสือเรือน และผีนานาทั่วไป เมื่อชาวไทย นับถือศาสนา
 ฮินดู ผีฟ้าผีแถน ก็ได้รับการยกกระดบเป็นเทพเจ้าสูงสุดบนฟ้า เหล่าผีต่างๆ ที่ทรงมหิทธิธานภาพ ก็
 กลายเป็นเทวดาอารักษ์ไป

ความเชื่อในอมนุษย์ประเภทต่างๆ มีดาษด้นในวัฒนธรรมไทย เช่น ยักษ์ ครุฑ พญานาค
 เงือก เป็นต้น นอกจากนี้ ก็มีความเชื่อเดิมในเรื่องเวทมนต์ คาถา วิชา อาคม ไสยศาสตร์ เคาระห์ เวร
 อุบาทว์ จัญไร อัปยัคฆ์ เหล่านี้เกี่ยวกับอำนาจพลังลึกลับ อำนาจกายสิทธิ์ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องชะตากรรมและบุญวาสนา

คำถามทางปรัชญาว่า “มนุษย์ถูกกำหนดหรือมีเสรีภาพ” หรือ “อนาคตเราอยู่ในมือเราจริง
 หรือ” คำตอบของชาวไทยสมัยก่อน ค่อนข้างเชื่อไปทางประเด็นแรกมากกว่า ถือว่าโชคชะตาของ
 มนุษย์ได้ถูกจารึกไว้ล่วงหน้าแล้ว คนมั่งมี คนทุกข์ยาก ต่างถูกชะตากำหนดให้เกิดมาทุกข์ หรือมั่งมี ดัง

คำกล่าวว่า “บุญทำกรรมแต่ง” หรือ “แข่งเรือแข่งพายแข่งได้ แต่แข่งบุญวาสนาแข่งไม่ได้” ถ้าต้นตระกูล เผ่าพันธุ์ ชาติกำเนิดดีหรือเลว ลูกหลานย่อมเป็นไปตามเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ วงศ์ตระกูล ไม่ฝ่าเหล่าแตกกอออกไปได้ ดังคำว่า “เชื้อไม่ทิ้งแถว แนวไม่ทิ้งเหล่า ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ ถ้าจะให้แน่ ต้องดูถึงยาย” เป็นต้น แสดงว่าใครเกิดมามีเจ้าชะตากำหนดให้เป็นไป และเกิดจากเผ่าพันธุ์โดย้อมมีอุปนิสัยสันดานตามต้นตอ กอเหง้าของผู้นั้น ไม่มีทางเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปได้

เมื่อชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนา ความเชื่อนี้จึงลงไป เชื่อว่าแม้จะมีชะตากำหนดเพราะกรรมเก่า แต่ก็สามารถสร้างกรรมใหม่เปลี่ยนแปลงโชคชะตาให้ร้ายหรือดีได้ คนจะสุขหรือทุกข์ จะสูงส่งหรือต่ำต้อย เพราะกรรมของตัว มิใช่เพราะชาติพันธุ์วรรณะ ดังที่กล่าวว่า “คนจะเลวหรือดี มิใช่เพราะชาติกำเนิด แต่ดีหรือเลวเพราะกรรมของตนเอง” เข้าข่ายความคิดเห็นประเด็นที่ ๒ ว่า อนาคตเรา อยู่ในมือเรา (กรรมที่เราทำเอง)

ในประเด็นนี้ นักคิดไทยท่านหนึ่งชื่อ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ มีชีวิตระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๙๑ อดีตนายทหารอากาศ ยศเรืออากาศโท ถูกกล่าวหาเป็นกบฏ ๒ ครั้ง (๒๔๗๗ และ ๒๔๘๑) เมื่อถูกคุมขังก็มีเวลาขีดเขียนหนังสือและกวี แสดงความคิดเห็นได้รับการตีพิมพ์เป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นนักคิดที่เฉียบคม วาทะกล้า นวนิยายเล่มหนึ่งที่ถูกยกให้เป็นหนังสือ ๑ ใน ๑๐๐ เล่ม ของวรรณกรรมดีเด่นของชาติ ที่เยาวชนไทยควรอ่าน คือเรื่อง “เมืองนิมิตร” ชื่อภาษาอังกฤษ ว่า “An Idealist’s Dream” (๒๔๘๒) ถูกริบทำลายต้นฉบับไป แต่เขียนใหม่ชื่อว่า “ความฝันของนักอุดมคติ” (๒๔๘๗) กล่าวว่า “มนุษย์ย่อมมีชีวิตอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม หมายความว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง เช่น ดิน ฟ้า อากาศ และผู้คน และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการสร้างขึ้นโดยน้ำมือมนุษย์ เช่น ธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมของสังคม เป็นต้น เหล่านี้ มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์”

อันที่จริง สิ่งที่คนไทยเคยมีความเชื่อดิตถ์มานาน คือความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ชะตาชีวิตของบ้านเมือง และของคน ขึ้นอยู่กับฟ้าลิขิต และการโคจรของดวงดาว กล่าวแบบภาษาพื้นๆ ว่า “ดวง” เช่น ดวงบ้าน ดวงเมือง และดวงชะตาชีวิตของแต่ละคน การจะประกอบกิจกรรมใดๆ ก็จำเป็นต้อง ผูกดวง หาฤกษ์ยามที่ดี ด้วยเชื่อว่า ถ้าประกอบพิธีตรงกับฤกษ์พามาที่ที่กำหนด ชีวิตจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ความเชื่อ อีกประการหนึ่ง คือ เนื้อคู่ หรือคู่ครอง เรียกว่าคู่แค้น แค้นแต่ง เกิดมาเป็นคู่แล้ว ไม่แคล้วกัน

การเวียนว่ายตายเกิด คนไทยเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อคนตายไป อาจไปเกิดในเมืองถน หรือ แดนทิวกันดาร บางทีอาจกลับมาเกิดเป็นสมาชิกใหม่ในครอบครัวเดิมก็ได้ ตายไปแล้ว นอกจากจะกลับมาเกิดเป็นคนแล้ว อาจจะเป็นสัตว์ (เช่น เรื่องจำปาสดัน) เป็นสัตว์ (เช่น เรื่องปลาบู่ทอง) เป็นผีสิง เป็นยักษ์ ฯลฯ แนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด อาจจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ เพราะอาศัยกฎแห่งกรรม จึงเวียนว่ายตายเกิด เพื่อชดใช้กรรมเก่าที่เคยทำมา เรียกว่าเกิดมาใช้กรรมเวร คนกว่าจะหมดกรรม

ความคิดเรื่องความจริงสูงสุด

ประเด็นเรื่องความเป็นจริงสูงสุดในวรรณคดีของชาวไทยก่อนนับถือพุทธศาสนา ยอมรับความจริงมี ๓ ประการ คือ ๑. โลกทางวัตถุที่เห็นและจับต้องได้ เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ไม่ปรากฏว่าชาวไทยสมัยก่อนได้มองโลกทางวัตถุว่าเป็นเพียงมายา ตามแนวคิดของนักปราชญ์พราหมณ์ และ ๒. โลกหน้าหรือปรโลก หรือโลกในมิติอื่น เช่น นรก สวรรค์ บาตาล ก็เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง มีสัตว์ผู้เป็นอมตะ ตายไม่เป็น คือ ผีฟ้า หรือผีแถน เทียบได้กับแนวคิดเรื่องพระเจ้า (GOD) พระพรหม ของศาสนาคริสต์ หรือศาสนาพราหมณ์ และ ๓. กฎธรรมชาติ ก็เป็นความจริง หมายความว่า กฎที่มีอยู่ดั้งเดิม เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล เป็นกฎที่มนุษย์มิได้บัญญัติขึ้น มีอยู่จริงแล้วในตัวของมันเอง ต่อมาชาวไทยก็ขยายเป็นเรื่องกฎแห่งศีลธรรม และกฎแห่งกรรม เมื่อนับถือพระพุทธศาสนา

สรุปว่า แนวคิดทางอภิปรัชญา เป็นแนวสัจนิยม (Realism) มองโลกตามความจริง ไม่เพ้อฝัน ให้ความสำคัญทั้งทางกายและจิตใจอาจเข้าลักษณะทวินิยม (Dualism) แต่ไม่แยกกายออกจากใจอย่างเด็ดขาดดุจทวินิยมตะวันตก

๒.๓.๒ สาขานวนวิทยา

ความคิดในด้านการแสวงหาความรู้ หรือทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ชาวไทยสมัยก่อนมีความคิดจำแนกเป็นประเด็นได้ดังนี้

ความรู้คือวิชา หมายถึงความรู้ทั่วไป สามารถแบ่งเป็นด้านต่างๆ เช่นวิชาประวัติศาสตร์ วิชาภาษาไทย วิชาปรัชญา หากมีความรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องใดๆ เราเรียกว่า วิชาการ หมายถึงมีความรู้ในเรื่องที่ได้ฝึกฝนเล่าเรียนมา เช่นนักวิชาการศึกษา นักวิชาการประวัติศาสตร์ นักวิชาการการเมือง หรือมีวิชาอาคม แบบโบราณ เป็นต้น^{๑๙} แหล่งเกิดความรู้ ตามความคิดของชาวไทย แหล่งเกิดความรู้จำแนกเป็น

- ความรู้เกิดจากประสบการณ์

เรียนรู้จากสังเกตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม แหล่งความรู้ ดำรับตำรา ขยายถึงความรู้ที่เกิดจากกระบวนการศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรม จากครู อาจารย์ ดังคำที่ขุนแผนสอนพลายงาม ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า

อันตำรับตำราสารพัด	ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ถ้าลืมหลับตรงไหนไขออกดู	ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา
รู้สิ่งใดไม่รู้วิชา	ไปเบื้องหน้าเติบใหญ่จะให้คุณ

และตอนนางทองประศรี นำพลายแก้วไปฝากสมภารวัดส้มเกลี้ยง เพื่อเล่าเรียนว่า

ท่านเจ้าชาฉันทาลูกมาบวช	ช่วยเสกสวดสอนให้เป็นแก่นสาร
-------------------------	-----------------------------

^{๑๙} สกิต วงศ์สวรรค์, ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยา, ๒๕๔๓), หน้า

ด้วยขุนไกรบิดามาถึงกาล

จะได้อธิษฐานให้ส่วนบุญ

อีกทั้งวิชาการอ่านเขียน

เจ้าจะได้ร่ำเรียนเสียแต่รุ่น

ลักษณะความรู้จากแหล่งนี้ เรียกว่าความรู้หลังประสบการณ์ (Aposteriori Knowledge) ชาวไทยเรียกกันว่า พรแสวง เกิดมาไม่เก่ง แต่แสวงหาเรียนรู้ ฝึกฝนจนเก่งได้

- ความรู้เกิดจากการคิดหรือใช้เหตุผล

การขบคิดพินิจพิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผล ด้วยเขว่นปัญญา ไหวพริบ ก็ทำให้เกิดความรู้ได้ ชาวไทยเชื่อในเรื่อง พรสวรรค์ เพราะบางคนมีความคิด มีปัญญาดิดตัวมาแต่เกิด เป็นอัจฉริยะเก่งมาแต่เกิด ภาษาศาสนาว่า สขาคติปัญญา^{๒๐} ดังความสามารถของศรีปราชญ์ ที่สามารถแต่งต่อโคลงอีก ๒ บาท จนครบ ที่เป็นโคลงพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยกรุงศรีอยุธยา ขึ้นกระทุ้งแล้วมอบให้บิดาศรีปราชญ์แต่งต่อ หรือตัวอย่างปัจจุบัน เด็กชายเดี่ยว อายุเพียง ๔ ขวบ ทั้งที่ยังไม่ได้ศึกษาเล่าเรียน แต่สามารถเล่นเกมสัทศัณฐ์เด็ก ตอบคำถามบอกชื่อคนได้ถึง ๒๐๐ หน้า ได้รับเงินรางวัลถึง ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สี่ล้านบาท) เป็นต้น และบางคนรู้โดยไม่ต้องเรียน ทางปรัชญาเรียกว่า ความรู้มีก่อนประสบการณ์ (Apriori Knowledge)

การตรวจสอบความรู้ กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของความรู้ในมุมมองของชาวไทย ถ้าใช้ทฤษฎีทางปรัชญามาจับ จะพบว่า ชาวไทยใช้ครบทั้ง ๓ ทฤษฎี คือ

๑. ทฤษฎีสหนัย (Inherence Theory) คือ ทฤษฎีที่ถือว่า การที่จะถือว่า ข้อความใดข้อความหนึ่งเท็จจริงหรือไม่ ให้ดูว่าข้อความนี้สอดคล้องกับข้อความอื่นๆ ที่อยู่ในระบบเดียวกันหรือไม่ ถ้าสอดคล้องกัน ข้อความนั้นก็เป็นจริง ถ้าขัดแย้งกันข้อความนั้นก็ไม่ใช่จริง เช่น ถ้ามีใครพูดว่า “ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน” เราก็ต้องยอมรับคำพูดนี้จริง เพราะความรู้เดิมมีอยู่ว่า สรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลง ไม่แน่นอน มีขึ้นมีลง ตกต่ำแล้วก็อาจจะตั้งตัวขึ้นมาได้ หรือฟังเพยที่ว่า “รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย” ทฤษฎีนี้จึงเกี่ยวข้องกับวิธีหาความรู้แบบนิรนัย (Deduction)

แต่การนิรนัยบางเรื่องของคนไทยก็ไม่ตรงตามข้อเท็จจริง เพราะอ่อนตรรกะ โดยข้อเสนอหลักไม่เป็นความจริงสากล เช่น คนไทยสอนกันมาว่า “หญิงสามผัว ชายสามโบสถ์ เป็นคนที่คบไม่ได้” เมื่อเห็นผู้ใด จิตใจไม่มั่นคง (หรืออาจเป็นเพราะสาเหตุอื่นๆ) บังเอิญเคยมีสามีมาแล้ว ๓ คน หรือ ชายเคยบวชมาแล้ว ๓ หน ก็เหมารวมหมดว่า เป็นคนไม่ดี

๒. ทฤษฎีสমনัย (Correspondence Theory) คือทฤษฎีที่ถือว่าการที่จะถือว่าความรู้ใดเป็นความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริงก็ต่อเมื่อรู้นั้นตรงกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ เช่น คำพูดที่ว่า “สิบปากว่า ไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ สิบมือคลำไม่เท่าทำเอง” หรือคำพูดที่ว่า “สิบช่างไม่เท่าเคย สิบลูกเขยไม่เท่าพ่อตา” และสุภาษิตที่ว่า “เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ” ดังนั้นสิ่งที่คำประกันว่า ความรู้ถูกต้องเป็นจริง คือ การที่รู้นั้นตรงกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ มี

^{๒๐} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๔. ปัญญา มี ๓ ประเภท ได้แก่ ปัญญาแรก เรียกว่า สขาคติปัญญา ปัญญาที่มีมาพร้อมกับปฏิสนธิจิต เรียกว่า “ดิเหตุกบุคคล” ปัญญาที่สอง เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา และปัญญาที่สาม เรียกว่า ปาหาริยาปัญญา อันเป็นปัญญาในการบริหารจัดการกิจการงานทั้งปวง ดังบาลีว่า “ตตถ ปฐมา สขาคติปัญญา ทุตติยา วิปัสสนาปัญญา ตุตติยา สัพพกิจจปริณายิกา ปาหาริกปัญญา”

ประสบการณ์ตรงและชำนาญในเรื่องนั้นๆ ปฏิบัติแล้วจะเกิดผลทั้งทางดี หรือทางร้ายก็ได้ ทฤษฎีนี้จึงเกี่ยวข้องกับการหาความรู้แบบอุปนัย (Induction)

๓. ทฤษฎีปฏิบัตินิยม (Pragmatism) คือทฤษฎีที่ถือว่าเกณฑ์ตัดสินความจริง คือ การใช้งานได้ ความสำเร็จประโยชน์ในทางปฏิบัติ ความมีประโยชน์ คือพิจารณาจากความสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ สิ่งที่เป็นจริงคือ สิ่งที่มีประโยชน์ ปฏิบัติแล้วได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ดังสุภาษิตว่า “ผิจะจับ จับจมนั้น ผิจะคั่นคั่นให้ตาย ผิจะหมาย หมายจงแท้ ผิจะแก้ แก่จงกระจ่าง” และว่า “อย่ารักเหากว่าผม อย่าลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่าเรือน อย่ารักเดือนกว่าตะวัน” เป็นต้น

เมื่อชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนา จึงเน้นการแสวงหาความรู้ตามแบบพุทธปรัชญา ทั้งโดยประสบการณ์ตรง การสังเกต การพินิจพิจารณาทั้งนี้โดยการเรียนรู้ เพราะอาศัยประสบการณ์ตรงหรือเขาวนปัญญา แต่สิ่งที่เน้นที่สุดคือ การจะมีความรู้และถูกต้องนั้นก็ต้องเกิดจากการนั่งสมาธิพัฒนาจิตใจ อันเป็นสาเหตุแห่งความรู้ขั้นสูงสุด คือความรู้จริง หรือปัญญา รู้จริงตรงตามสัจธรรม

สรุปประเด็นทางญาณวิทยาชาวไทยอดีต ให้ความสำคัญกับความรู้ที่เกิดจากทั้ง ๒ แหล่ง ที่เรียกว่าพรแสวง และพรสวรรค์ ความรู้จริงต้องตรงกับข้อเท็จจริง และความจริง

๒.๓.๓ สาขาจริยศาสตร์

ในคำสอนของชาวไทยตามวรรณคดีต่างๆ ส่วนใหญ่จะปลูกฝังค่านิยมทางด้านศีลธรรม และจริยธรรม สอนเรื่องความดี ความชั่ว บาปบุญ คุณโทษ เน้นความถูกต้องและความเป็นธรรมในสังคม และส่วนตัว มีการสอนเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ในแนวคิดตามระบบจริยศาสตร์ จะนำเสนอค่านิยมความดี ของชาวไทย ตามประเด็นดังนี้

ความดีคืออะไร โดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงความดี มักจะจำกัดที่ ความมีศีลธรรม หรือจริยธรรม เป็นความถูกต้อง เป็นความสวยงาม เป็นธรรม แต่ภาษาไทย ใช้คำว่า ดี หรือความดีในภาพที่กว้าง ครอบคลุมนัยยะด้านอื่นๆ ด้วย ดังนั้น “ดี” ในความคิดของคนไทย หมายถึง คุณสมบัติที่น่าพึงปรารถนาโดยรวมด้านอื่นเข้ามาประกอบ เช่น

การไม่เกรง ไม่ดื้อรั้น ไม่เกียจคร้าน เชื่อฟังโอวาท เป็นความดี ของเด็ก

การไม่ทอดทิ้งเพื่อนในยามยากจน ยามเจ็บไข้ ยามจาก เป็นความดีของเพื่อน

การไม่หยิ่งโส โอหัง ไม่ถือตัว มีเมตตา เป็นความดีของผู้ใหญ่

ความยุติธรรม เป็นความดีของผู้ปกครองและหัวหน้า

การรู้จักขอโทษ การรู้จัก ให้อภัย “ไม่เป็นไร เลิกแล้วกันไป” เป็นความดีของทุกคน

การรู้จักเกรงใจ รู้ที่ต่ำที่สูง มีสัมมาคารวะ เป็นความดีของทุกคน

ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นความดีของทุกคน

เกณฑ์วัดค่าความดี แม้ชาวไทยจะไม่ได้วางระบบวัดค่าความดีเอาไว้ เพราะคนไทยส่วนใหญ่จะชอบอะไร ไม่ชอบอะไร มักไม่สุดโต่ง ตกขอบ ขนาดชอบที่สุด หรือเกลียดที่สุด ชอบยึดทางสายกลาง ความพอดี ค่านิยมนี้ ชาวไทยนำมาใช้ประเมินค่าของการกระทำตามวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางความคิด ถือเจตนาในการกระทำสำคัญกว่าผลของการกระทำ อย่างคำว่า สำคัญที่ใจ

แต่บางครั้งก็ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ ไม่ตายตัว ถ้าใช้เกณฑ์แบบตะวันตก ก็จะพบเค้าให้เห็น หลายเกณฑ์ ดังนี้

๑. เกณฑ์ตายตัว หรือ สัมบูรณ์นิยม วัตถุนิยมในตัว (intrinsic values) มากกว่าคุณค่านอกตัว (extrinsic values) สิ่งใดดี สิ่งนั้นย่อมมีค่าในตัวเอง “เพชรย่อมเป็นเพชร” ตกที่ใดก็ยังเป็นเพชร เช่น ความมั่งคั่งเป็นความดี ชื่อสัตย์สุจริต เป็นความดี ความเมตตากรุณาแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นความดี ผู้ใดทำก็ดีแก่ผู้นั้น ทำเมื่อใด ทำที่ไหน ก็ดีเมื่อนั้น เหมาะกับสถานที่นั้น ไม่มีข้อยกเว้น ดังจารึกสุโขทัยบ่งถึงความเชื่อจริยธรรมทางศาสนา และเกณฑ์ที่คิดว่าดี คือ มาตรฐานทางศีลธรรม (Moral Norms) เช่น “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง...ไพร่ฟ้าลูกเจ้า ลูกขุน ผีแลผีตแมก แยกกว้างกัน สวนดูแลแลจึงแลงความแก่ข้า ด้วยความเชื่อ บ่เข้าผู้ลัก บ่ลักผู้ซ่อน เห็นข้าท้าวบ่ใครพิน เห็นสินท้าวบ่ใครเดือด” ในบางวัฒนธรรม เช่นล้านนา เมื่อทำผิดทำนองครองธรรม ผิดจารีตประเพณี นิยม จะบอกว่า “ผิดผี” ทางอีสาน มีเกณฑ์ยึด ฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ทางภาคกลาง ก็มีเกณฑ์จารีต ขนบธรรมเนียมที่ยึดปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ ปัจจุบัน เกณฑ์เหล่านี้ ย่อหย่อนลงไปมาก คนในสังคมไทยสมัยใหม่แทบไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญ

๒. เกณฑ์แบบสัมพัทธ์ (Relative) ขึ้นอยู่กับปัจจัย บุคคล สถานที่ กาลเวลา ระดับ รู้ความเหมาะสม ควรหรือไม่ควร ที่จะประพฤติต่อใคร ในสถานการณ์ใดสามารถปรับตัวตามสถานการณ์ได้ ภาษิตไทยว่า “เข้าเมืองหลวง ให้หลวงตาตาม” “อย่าเป็นคนขวางโลก” “อย่างไรก็ได้” ก็เลยทำให้เกิดความรู้สึกว่า คนไทยไม่จริงจัง จริงเป็นเล่น เล่นเป็นจริง ไม่มีหลักการ ตัวอย่าง เมื่อเราใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญ และรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง ส่วนใหญ่ยึดหลักว่า ไม่ควรมีการปฏิวัติรัฐประหาร หรือการปฏิรูปใดๆ อันเป็นกระบวนการล้มล้างระบอบประชาธิปไตย เมื่อทหารเคลื่อนรถถังออกมายึดอำนาจ คราวใด คนไทยก็เสียความรู้สึกและอกสั่นขวัญแขวนคราวนั้น แต่การณ์กลับตาลปัตร ในวันอังคารที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ที่ผ่านมา เมื่อทหารรวมตัวเรียกว่า “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (คปค.) นำโดย พลเอกสนธิ บุญยรัตนกลิน ผู้บัญชาการทหารบก คนไทยส่วนใหญ่ต่าง พอใจ ยินดี ชื่นชม ต้อนรับ หอบลูกจูงหลานไปดูทหารและรถถัง ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก เหมือนเทศกาลงานวันเด็ก แม้แต่คนไทยที่เคยยึดหลักการประชาธิปไตย เคร่งครัด ก็ยังมีใจโอนอ่อนผ่อนลงมา ยอมรับว่า คปค. ทำดีแล้ว ในสถานการณ์บ้านเมืองที่จะล่มสลายเพราะระบอบทักษิณปกครอง พฤติกรรมไม่คงเส้นคงวาของคนไทย เช่นนี้ ทำให้ชาวต่างชาติไม่เข้าใจว่า การปกครองที่ว่า ดีหรือไม่ดี คนไทยยึดอะไรเป็นเกณฑ์แน่ ทั้งนี้ เพราะมาตรฐานทางสังคมไทย (Social Norms) มีขึ้นมีลงตามสภาวะแวดล้อม

๓. เกณฑ์ทางสายกลาง (Middle Criterion) โดยลักษณะนิสัย ชาวไทยเป็นคนประนีประนอมสูง ปรับตัวเองเข้ากับทุกคนได้ แต่ก็ไม่ใช้ลักษณะที่อ่อนแอ ไม่มั่นคงเป็นไม้หลักปักเลน เมื่อถึงเวลาต้องตัดสินใจอะไร หลีกเลียงที่จะใช้ความขัดแย้งรุนแรงแบบหัวชนฝา เอากันถึงตายไปข้างหนึ่ง ถ้าเป็นไปได้ ชาวไทยขอยึดทางสายกลาง เพื่อถนอมไมตรีทั้ง ๒ ฝ่าย เข้าทำนอง “บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น” หรือ “รักพี่เสียดายน้อง” “หยิกเล็บก็เจ็บเนื้อ” ลูกหน้าปากมูก” แต่จุดที่ชาวไทยมักถูกเข้าใจผิดเรื่องเกณฑ์ทางสายกลาง ก็คือ เป็นคนประเภท “นกสองหัว” หรือ “ลั่นสองแฉก” “เหยียบเรือสองแคม” “ปลิ้นปล้อนกระล่อนแบบศรีธนญชัย” “มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก” อันที่จริง การยึดทางสายกลางเป็นเกณฑ์ตัดสิน ก็อาจจะมิใช่การประนีประนอมระหว่าง ตำรวจกับโจรผู้ร้าย

แต่อาจจะเป็นทางเลือกใหม่ ทางเลือกที่ ๓ ที่เหมาะสำหรับการเข้าแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางความคิดและพฤติกรรม

คนดีมีลักษณะอย่างไร ในความคิดของคนไทย ลักษณะคนดี สามารถมองได้ทั้งจาก คุณสมบัตินภายใน (Intrinsic Value/Quality) ที่เรียกว่าความมีจริยธรรมและคุณธรรม ทั้งมองได้จาก คุณสมบัตินภายนอก (Extrinsic Value/Quality) อันเป็นส่วนที่ปรากฏ

๑. คุณสมบัตินภายใน เกิดจากจิตใจ มองจากแนวคิดไทย พบคุณลักษณะ ดังนี้คนดียอรักพวกพ้อง คนดีคำนึงถึงคุณธรรมมากกว่าสิทธิประโยชน์ คนดียอมเข้ากับผู้อื่นได้ คนดี ย่อมทำให้เกิดผลดี มองด้านมนโจริยา มีลักษณะ เคารพยำเกรง บิดา มารดา และอาจารย์ นับถือนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ มีความอ่อนหวานแก่ผู้น้อยและมองจากสมบัติผู้ดี ๑๐ ประการของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (พ.ศ. ๒๔๔๔) พบว่า ผู้ดี ย่อมมีความเรียบร้อย ไม่ทำอุจาดลามก มีสัมมาคารวะ มีกิริยาเป็นที่รัก มีความสง่า ไม่เห็นแก่ตัว มีใจดี ปฏิบัติการงานดี และสุจริตซื่อตรง

๒. คุณสมบัตินภายนอก มองที่พฤติกรรม เช่นเป็นคนเอาการเอางาน ให้ผู้อื่นพึงพาอาศัยได้ มีอำนาจวาสนา บารมี ปกป้องลูกน้องได้ เป็นพลเมืองดีของชาติ มีความรู้ความสามารถดี เจ้าพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) เรียบเรียง สมบัติผู้ดี พ.ศ. ๒๔๕๕ ในด้าน กายจริยา ๑๒ ข้อ คือ

- ๑) ย่อมนั่งด้วยกิริยาอันสุภาพ เฉพาะหน้าผู้ใหญ่
- ๒) ย่อมไม่ขึ้นหน้าผ่านผู้ใหญ่
- ๓) ย่อมไม่หันหลังให้ผู้ใหญ่
- ๔) ย่อมแหวกที่ หรือให้ที่นั่งอันสมควรแก่ผู้ใหญ่ หรือผู้หญิง
- ๕) ย่อมไม่ทัดหรือคาบบุหรี่ คาบกล้อง และสูบให้ควันไปรมผู้อื่น
- ๖) ย่อมเปิดหมวก เมื่อเข้าชายคาบ้านผู้อื่น
- ๗) ย่อมเปิดหมวกในที่เคารพ เช่น โบสถ์ วิหาร ไม่ว่าแห่งศาสนาใด
- ๘) ผู้น้อยยอมเคารพผู้ใหญ่ก่อน
- ๙) ผู้ชายยอมเคารพผู้หญิงก่อน
- ๑๐) ผู้ลายอมเป็นผู้เคารพก่อน
- ๑๑) ผู้เห็นก่อนโดยมากยอมเคารพก่อน
- ๑๒) แม้ผู้ใดเคารพตนก่อน ย่อมต้องตอบเขาทุกคน ไม่เฉยเสีย และด้าน

วจีจริยา มี ๖ ข้อ คือ

- ๑) ย่อมไม่พูดจาล้อเลียนหลอกลวงผู้ใหญ่
- ๒) ย่อมไม่กล่าวร้าย ถึงญาติมิตรที่รักใคร่นับถือของผู้ฟังและผู้ฟัง
- ๓) ย่อมไม่กล่าววาจา อันติเตียนสิ่งเคารพ หรือที่เคารพของผู้อื่นแก่ตัวเขา
- ๔) เมื่อจะขอทำล่วงเกินแก่ผู้ใด ย่อมต้องขออนุญาตตัวเขาเสียก่อน
- ๕) เมื่อตนทำพลาดพลั้งสิ่งใด แก่บุคคลผู้ใด ควรออกวาจาขอโทษเสมอ
- ๖) เมื่อผู้ใดได้แสดงคุณต่อตนอย่างไร ควรออกวาจาขอบคุณเขาเสมอ

จริยศาสตร์ไทย แนวคิดเกี่ยวกับความดี มีทั้งดีในและดีนอก คนดี มีทั้งคนดีทางศีลธรรม และคนดีทางสังคมยกย่อง เกณฑ์วัดความดีของไทย มีหลายแบบเหมือนมาตรฐาน ๒ ชั้น เลือกใช้ตามสถานการณ์ให้เหมาะสม

๒.๔ วัฒนธรรมกับระบบความเชื่อในสังคมไทยในฐานะที่มาของปรัชญาไทย

ระบบความเชื่อ ย่อมรวมถึงศาสนา และความเชื่อในลัทธิต่างๆ ศาสนา ในความหมายกว้างๆ คือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนา ตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทาง ศาสนาจึงเป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย^{๒๑} ศาสนาอาจจัดว่าเป็น วัฒนธรรมทางนามธรรมที่มีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางรูปธรรม การทำความเข้าใจศาสนาเชื่อมโยง กับวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แรกเริ่มทีเดียวศาสนาและความเชื่อถือกำเนิดจากความกลัว ความต้องการความมั่นคงทางจิตใจ และความสงสัยในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวมนุษย์ ใน สมัยโบราณ มนุษย์ดำเนินชีวิตในท่ามกลางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้ ไม่ ว่าจะเป็นความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว พายุฝน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ฯลฯ ทำให้เกิดความกลัวและเชื่อว่าต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจลี้ลับอยู่เหนือปรากฏการณ์เหล่านี้ซึ่ง สามารถบันดาลคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ ฉะนั้นมนุษย์จึงพยายามหาวิธีการอ่อนน้อมเอาใจหรือต่อรอง กับอำนาจลี้ลับของธรรมชาติด้วยการบูชา บนบานหรือเซ่นไหว้

โดยทั่วไปศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ^{๒๒}

- ๑) ศาสดาหรือผู้ประกาศศาสนา (เช่น พระพุทธเจ้า พระคริสต์ พระนบีมูฮัมหมัด เป็นต้น)
- ๒) ปรัชญาและหลักปฏิบัติ แนวคิด ความเชื่อ ซึ่งก็คือพระธรรมคำสั่งสอน ทั้งในรูปของ ตำรับตำรา การเทศนาสั่งสอน
- ๓) นักบวชหรือพระสงฆ์ และศาสนิกหรือผู้นับถือศาสนา
- ๔) ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ซึ่งมักปรากฏในศิลปกรรมด้านต่างๆ
- ๕) พิธีกรรม ซึ่งก็คือพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นและย่อมจะต้องมีวัตถุประสงคืมีความหมาย ตามความเข้าใจอันเกิดจากพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาของตน

ศาสนา - ความเชื่อในสังคมไทย

^{๒๑} ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑๔.

^{๒๒} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รวมสาส์น, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐.

ในที่นี้จึงจะกล่าวเฉพาะลักษณะของศาสนาความเชื่อที่แพร่หลายในสังคมไทยและมีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมไทยในวงกว้าง นั่นก็คือรูปแบบของศาสนาความเชื่อที่มีทั้งผี พราหมณ์และพุทธปะปนกันอยู่^{๒๓}

๑. ผีและอำนาจลึกลับในธรรมชาติ

หรือที่เราใช้คำว่าไสยศาสตร์ (ไสยะ = ความหลบไหวล มัวเมา ตรงข้ามกับคำว่า พุทธะ หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน) เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทยที่มีมาก่อนศาสนาพราหมณ์และก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาในดินแดนแถบนี้ ผีในความเชื่อของชาวไทยน่าจะแบ่งทำความเข้าใจง่ายๆ ออกเป็นประเภทต่างๆ คือ ผีที่เป็นผู้พิทักษ์รักษาหรือเทวดาอารักษ์ เช่น ผีแถน ซึ่งชาวอีสานเชื่อกันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดโลก เป็นผู้ที่สามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกและข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ นอกจากนั้นก็มีผีที่เชื่อว่าสิงสถิตตามธรรมชาติต่างๆ เช่น เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าที่เจ้าทาง แม่ธรณี แม่โพสพ รุกขเทวดา นางไม้ และยังมีผีประจำสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ผีเตา ผีนางตัง ผีนางสาก เป็นต้น ความเชื่อเกี่ยวกับศาลหลักเมืองก็เชื่อว่าผีเทพยดาที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาบ้านเมือง ในชุมชนเล็กๆ ตามชนบทก็มีหลักบ้านหรือใจบ้าน (หัวใจหรือศูนย์กลางของบ้าน) มีสัญลักษณ์ (ต่างรูปแบบกันไป) ที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ อยู่กึ่งกลางชุมชน และใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านด้วย ชุมชนบางแห่งเมื่อเจริญขึ้นเป็นตำบลเป็นจังหวัด ก็จะมีศาลหลักเมืองเช่นกัน ดังเราได้เห็นอยู่เกือบทุกจังหวัด

ผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษ มนุษย์เชื่อว่า เมื่อญาติพี่น้องตายไปแล้ว วิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ที่ต่างๆ บ้างก็ไปเกิดใหม่ บ้างก็ยังวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ ผีเหล่านี้คือผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ตายาย หรือบางทีก็เรียก ผีเรือน ส่วนผีวีรบุรุษนั้นคือบุคคล เมื่อยังมีชีวิต เป็นคนดีที่มีความเก่งกล้าสามารถเป็นพิเศษ เป็นผู้กล้า เป็นเจ้าเมืองหรือเป็นผู้ก่อตั้งบ้านเมืองหรือนักรบซึ่งเมื่อตายไปก็ยังมีความเคารพนับถืออย่างเช่น ผีเจ้าเมืองของไทยใหญ่ในแม่ฮ่องสอน ย่าโมของชาวโคราช พระยาพิชัยดาบหักของชาวอุดรดิตถ์ เจ้าพ่อพญาแลของชาวชัยภูมิ หรือเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวของชาวปัตตานี ตลอดจนพระเจ้าตากสิน และรัชกาลที่ ๕ ที่มีผู้นับถือกันอย่างแพร่หลายอยู่ในขณะนี้ ทั้งผีบรรพบุรุษ และผีวีรบุรุษจัดว่า เป็นผีดีเพราะเป็นผู้คุ้มครองรักษาลูกหลานหรือชาวบ้านชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้แล้วยังคอยควบคุมให้ลูกหลานหรือคนในหมู่บ้านมิให้ทำผิดชนบจาริตประเพณี หากลูกหลานทำผิดประเพณีที่เรียกว่า ชิด (ทางเหนือ) หรือชะล่า (ทางภาคอีสาน) อย่างเช่น พี่น้องทะเลาะวิวาทกัน หรือลูกสาวหลานสาวถูกผู้ชายแตะเนื้อต้องตัว อย่างที่เรียกว่า ทำผิดผี คนในครอบครัวก็จะต้องทำพิธีขอมาต่อวิญญาณผีปู่ย่า หรือปู่ตา เป็นต้น

๒. ศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่ในคติความเชื่อและวัฒนธรรมไทยหลายรูปแบบ ได้แก่ ความเชื่อในเทพเจ้า มีเทพเจ้าหลายองค์ในศาสนาพราหมณ์ที่กลายมาเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทย เช่น พระพรหมที่คนไทยนิยมไปกราบไหว้บนบาน พระอิศวร พระพิฆเนศวร เทพแห่งศิลปะ หรือพระอินทร์ ซึ่งปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง

^{๒๓} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, *วาทกรรมว่าด้วยชาวเขา*, (เชียงใหม่: วารสารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑-๓๔.

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากคุณลักษณะเฉพาะของเทพแต่ละองค์ ตามตำนานเทพกำเนิด แล้วพบว่าอุปนิสัยของเทพเหล่านี้ สะท้อนถึงภาวะหมุนเวียนของโลก โดยเริ่มจากพระอิศวร ซึ่งมักให้พรคนที่บำเพ็ญตบะแก่กล้า ผู้ได้รับพรก็มักล้มตัวใช้อิทธิฤทธิ์ ก่อความวุ่นวาย ความทุกข์ร้อนแก่สังคม จนพระนารายณ์ ต้องลงมาปราบด้วยวิธีล้างโลกด้วยไฟประลัยกัลป์ ต่อจากนั้นพระพรหมจะสร้างโลก ขึ้นใหม่หมุนเวียนไปเช่นนี้ ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา ยันต์ ความเชื่อในโชคกลาง และการดุกษ์ ยาม เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีโล้ชิงช้าเป็นพิธีกรรมต้อนรับเทพเจ้าของพราหมณ์ พิธีแรกนาขวัญ พิธีตักน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีขอฝน พิธีสะเดาะเคราะห์ การตั้งศาลพระภูมิ ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ที่ใช้น้ำเป็นส่วนประกอบสำคัญ เช่น การรดน้ำมนต์ รดน้ำสังข์ในพิธีแต่งงาน การเจิมแปะกระแจะ เป็นต้น

๓. ศาสนาพุทธ

พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานอย่างมั่นคงและเป็นที่ยอมรับให้เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาจนถึงปัจจุบันนั้น ได้เริ่มเผยแผ่เข้ามาตั้งแต่ครั้งที่ผู้คนในดินแดนแถบนี้นับถือผีอยู่ก่อนแล้ว และจากการที่พุทธศาสนามีความยืดหยุ่นสูงและมีได้มีการบังคับให้เลิกเชื่อลัทธิอื่นๆ รูปแบบของพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติกันในสังคมไทยส่วนใหญ่จึงมีลักษณะของความเชื่อเกี่ยวกับผีและไสยศาสตร์ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอยู่แต่ดั้งเดิม ตลอดจนพิธีกรรมและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ผสมผสานอยู่ไม่น้อย อย่างเช่น การนับถือในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระเครื่อง การบนบานศาลกล่าวต่อพระพุทธรูปสำคัญๆ อย่าง หลวงพ่อพระแก้วมรกต หลวงพ่อโสธร ตลอดจนการที่พระสงฆ์บางรูปทำพิธีรดน้ำมนต์ (พราหมณ์) พ่นน้ำหมากเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือปัดเสนียดรกรุงรอน การเอ่ยชื่อพระพุทธรูปองค์สำคัญโดยใช้คำนำหน้าว่า “หลวงพ่” นั้น สะท้อนให้เห็นถึงการดึงเอาพระพุทธรูปให้มาสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์เพื่อความอบอุ่นใจ มั่นคงทางใจยิ่งขึ้น นอกจากนี้การทำบุญเลี้ยงพระมักจะต้องจัด “ข้าวพระ” คือ ข้าวปลาอาหารสำหรับเล็กๆ เพื่อถวายพระพุทธรูปด้วย ซึ่งหากพิจารณาตามหลักพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธรูปคือตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงหลุดพ้นจากโลกนี้แล้วจึงย่อมไม่หิว ไม่กระหาย ไม่หนาว ไม่ร้อน การจัดของเช่นไหว้ จึงเหมือนผสมเอาความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

โดยเนื้อแท้แล้วศาสนาพุทธมิได้ให้ความสำคัญกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และอำนาจเหนือธรรมชาติ แต่เน้นการปฏิบัติทางศีลธรรมและการทำจิตให้บริสุทธิ์ โดยมีหลักทั่วไปคือ ทำความดี ละเว้นความชั่ว ชำระจิตใจให้สะอาด และการฝึกสมาธิจนกระทั่งบรรลุถึง “วิมุตติ” คือความหลุดพ้นจากบ่วงกรรมทั้งปวง

หลักธรรมทางพุทธศาสนา จึงสามารถนำมาเลือกใช้แก้ปัญหาสังคม ปัญหาชีวิตได้ เช่น การทำงานหรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนประสบผลสำเร็จได้ ควรจะนึกถึงธรรมะเรื่อง อิทธิบาท ๔ (ฉันทะ = ความพอใจ, วิริยะ = เพียร, จิตตะ = จดจ่อ, วิมังสา = ไตร่ตรอง) เป็นต้น หรือการสอนให้มนุษย์รู้จักความพอดีหรือเดินสายกลาง ไม่มากไม่น้อยเกินไป (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางพระราชดำรินองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน คือ การมีชีวิตพอเพียง

ประเพณี – พิธีกรรมในสังคมไทย

คำว่า ประเพณี (tradition) กับคำว่าพิธีกรรม (rite) มีความหมายใกล้เคียงกันมาก บางครั้งก็ใช้ในความหมายเดียวกัน แต่เท่าที่ผ่านมา คำแรก น่าจะมีความหมายกว้างกว่าคือกินความไปถึงวิถีชีวิต (way of life) ในขณะที่คำว่า พิธีกรรมมีความหมายไปในเชิงพิธีการ หรือกิจกรรมเฉพาะกิจมากกว่า พิธีกรรมที่พบในสังคมไทยอาจแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท คือ พิธีกรรมตามเทศกาล (festival) พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต (rite of passage) พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งแต่ละพิธีกรรมที่แจกแจงแยกย่อยนี้ ก็ยังมีความเหลื่อมซ้อนกันด้วย

๑. พิธีกรรมตามเทศกาล

ในรอบปีหนึ่งๆ จะมีเทศกาลหรือวาระสำคัญมากมาย เช่น ในราชสำนักก็จะมีพระราชพิธีสิบสองเดือน หรือทางภาคอีสานก็จะมี ฮีตสิบสองเดือน เป็นต้น พิธีกรรมตามเทศกาลจึงมักเป็นพิธีกรรมชุมชนหรืออาจเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินก็ได้ สามารถทราบกำหนดเวลาของงานได้ชัดเจน ในขณะที่เราอาจรู้กำหนดการจัดพิธีกรรมวงจรชีวิตได้ในบางพิธีเท่านั้น เช่นเรากำหนดวันบวช วันแต่งงานได้ แต่กำหนดวันถึงแก่กรรมไม่ได้ ยกเว้นบางรายแต่ก็เป็นส่วนน้อยมาก พิธีกรรมตามเทศกาลจึงต้องทำทุกปี ในขณะที่พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิตอาจไม่ทำทุกปีในครอบครัวเดียวกัน พิธีกรรมตามเทศกาลเสมือนหนึ่งเป็นการวางแผนการดำเนินชีวิตในแต่ละปีด้วย เสมือนว่ามีแผนหลัก (master plan) ไว้ เช่น ในช่วงหน้าหนาวจะมีประเพณีถวายฟืนให้ทางวัดเพื่อคลายอากาศหนาว (ประเพณีไทยใหญ่ทาง จ.แม่ฮ่องสอน เป็นต้น)

นอกจากนี้ พิธีกรรมตามเทศกาลเฉพาะที่ปรากฏในสังคมไทยซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้น น่าสังเกตว่าในแต่ละปีจะมีเทศกาลถือศีลเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลในเรื่องของการรักษาจิตใจให้สงบ ไบโกรธ ไบโฆจาริษา พร้อมกับการรักษาสุขภาพกายไปในตัว โดยเฉพาะการงดบริโภคอาหารบางจำพวก หรือดเป็นช่วงเวลา เช่น ในกลุ่มพี่น้องชาวอิสลามจะมีพิธีถือศีลอด (ตลอดเดือน เรียกเดือนรอมฎอน) งดบริโภคอาหาร-น้ำก่อนตะวันตกดินไปจนถึงตะวันขึ้นของอีกวันหนึ่ง ในขณะที่พี่น้องชาวไทยเชื้อสายจีนจะมีเทศกาลกินเจ งดการบริโภคเนื้อสัตว์เป็นเวลาสิบวัน ส่วนพี่น้องชาวไทยนั้นมีเทศกาลเข้าพรรษาที่พุทธศาสนิกชนจะถืออุโบสถศีล (ศีลแปด ซึ่งมีข้อห้ามในการบริโภคอาหารยามวิกาล งดบริโภคเครื่องดองของเมา บทบัญญัติในศาสนาเหล่านี้ทำให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมที่ต้องการให้มนุษย์หยุดสำรวจตนเองทั้งกายและใจ อย่างน้อยก็อาจเป็นกุศโลบายให้ระบบย่อยอาหารในร่างกายได้มีโอกาสพักฟื้นการทำงานลงบ้าง เป็นที่น่าสังเกตว่า เทศกาลถืออุโบสถศีลนี้เริ่มจากเข้าพรรษาในช่วงกลางๆ ปี ไปจนถึงออกพรรษาในช่วงต้นๆ ของปลายปี ซึ่งจะซ้อนเหลื่อมหรือไล่เลี่ยกับเทศกาลกินเจกับเทศกาลถือศีลอดรอมฎอน อย่างไรก็ตามเทศกาลเหล่านี้ก็ควรได้รับการพิจารณาทบทวนว่าดำเนินไปอย่างที่ไม่กระทบกับการดำเนินชีวิตโดยปกติของคนส่วนใหญ่ หรือทำกันเป็นค่านิยมหรือตื่นตามกระแสสังคม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ เทศกาลกินเจตามคติจีนที่ภายหลังทำให้พืชผักมีราคาสูงกว่าปกติมาก และเครื่องประกอบอาหารเจบางชนิดก็เข้าสู่กระแสธุรกิจแบบทุนนิยมมากขึ้น จนเกิดการโฆษณาแข่งขันกันอย่างมากร สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการบิดผันเจตนารมณ์ของการกินเจไปเป็นเรื่องอื่นๆ ที่เกิดกลุ่มผู้ได้รับผลประโยชน์และเสียผลประโยชน์อันไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของกุศลจิตในเรื่องกินเจ

๒. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต

ในช่วงชีวิตของคนเราตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งตายย่อมจะต้องผ่านเหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของชีวิตหลายช่วงด้วยกัน ดังนั้น จึงต้องมีพิธีกรรมในแต่ละช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อหรือช่วงเปลี่ยนผ่านนี้เพื่อเสริมความมั่นใจ กล่าวคือ เมื่อแรกเกิดก็ต้องมีพิธีทำขวัญเด็กเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กที่เกิดมานั้นจะมีชีวิตรอดได้ไม่ตายเสียใน ๓ วัน ๗ วัน เมื่อโตขึ้นย่างเข้าสู่วัยรุ่นก็มีพิธีโกนจุก เพื่อแสดงว่าเด็กนั้นกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ต้องมีการะับผิดชอบเพิ่มขึ้นจะได้เป็นคนที่มีกำลังใจมั่นคง และประพฤติดั่งสิ่งที่ชอบที่ควร เฉพาะผู้ชายยังต้องเข้าพิธีบวชเรียนอีก ๓ เดือนเมื่ออายุ ๒๐-๒๑ ปี จากนั้นก็ถึงระยะของการสร้างครอบครัว ต้องเข้าพิธีหมั้นและแต่งงาน เมื่อเจ็บไข้หรือประสบเคราะห์ก็จะต้องประกอบพิธีเรียกขวัญหรือสะเดาะเคราะห์ เช่นภาคกลางมีพิธีสวดโพชฌงค์ต่ออายุ ส่วนทางภาคเหนือมีพิธีสืบชะตา และเมื่อตายไปก็ยังต้องทำพิธีเกี่ยวกับงานศพ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือการปลอบประโลมญาติมิตรที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นเอง พิธีกรรมในวงจรชีวิตจะช่วยเสริมความเข้มแข็งสามัคคีในหมู่เครือญาติได้ดี

๓. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน

ในชนบทไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรมนั้น การทำมาหากินอันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ชาวไร่ชาวนาต้องพึ่งพาผลผลิตจากธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติจึงเป็นวิถีชีวิตสำคัญของพวกเขา ดังนั้นจึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อเอาอกเอาใจหรืออ่อนน้อมสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อลดบันดาลให้น้ำเพียงพอกแก่การเพาะปลูก และให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาและทำขวัญข้าวในช่วงเวลาต่างๆ ของการทำนา นอกจากนี้ในภาคเหนือที่มีภูเขามากมาย จึงมีความจำเป็นต้องควบคุมน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกไม่ให้มีมากหรือน้อยจนเกินไป ซึ่งเรียกว่าระบบเหมืองฝาย เขาจึงต้องทำพิธีเลี้ยงผีฝาย หรือในภาคอีสาน เมื่อมีความแห้งแล้งเกิดขึ้นในฤดูทำนาก็ต้องทำพิธีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถน เพราะต้องอาศัยน้ำฝน ส่วนชาวประมงในลุ่มแม่น้ำโขงทางตอนเหนือเมื่อถึงฤดูกาลล่าปลาบึกก็ต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อขจัดอุปสรรคในการจับปลา ในขณะที่คนทำนาเกลือแถบสมุทรสงคราม สมุทรสาครยังมีศาลผีประจำนาเกลือ เป็นที่สักการบูชา เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความมั่นใจในธรรมชาติที่อยู่เหนือการควบคุมของตนให้การทำมาหากินของตนสะดวกขึ้น ปลอดภัย และได้ผลผลิตมาก

๔. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับท้องถิ่นหรือกลุ่มชน

พิธีกรรมนี้มักจะเกี่ยวข้องกับเทวดา หรือผีที่ปกปักรักษาและคุ้มครองหมู่บ้าน เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะต้องมีส่วนร่วม เพื่อสวัสดิภาพ ความมั่นคง ความเจริญของหมู่บ้าน อย่างเช่น การเลี้ยงผีเจ้าเมืองของชาวไทยใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน การทำพิธีไหว้เสาอินทขิลของชาวเชียงใหม่ พิธีเลี้ยงศาลผีปู่ตาของชาวอีสาน พิธีไหว้พระจันทร์ของชาวจีน หรืองานทำบุญเดือนสิบของชาวกูยใต้ ในแถบอำเภอบางพลี จ.สมุทรปราการ ก็พบว่ามีการสวดสวดเคราะห์ที่ชาวบ้านจะขึ้นดินเหนียวเป็นรูปคนและสัตว์ (เช่น วัว ควาย หมู หมา) เท่าจำนวนชีวิตในแต่ละบ้าน ใส่เรือที่ทำจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ขนาดลำไม่ใหญ่นัก พร้อมข้าวปลาอาหารตามสมควร นำมารวมกันในช่วงหลังสงกรานต์ แล้วทำพิธีเลี้ยงผีประจำถิ่นของตน จากนั้นก็จะลอยเรือนี้ไปตามสายน้ำเสมือนว่าได้ส่งสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมดในบ้านให้ภูติผีแล้ว เชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้และจะทำเช่นนี้เพื่อหลอกผีเป็นปีๆ ไป

จะเห็นว่าพิธีกรรมทั้ง ๔ ประเภทนี้อาจคาบเกี่ยวกันก็ได้ เช่น ประเพณีวิ่งควาย เป็นทั้ง ประเพณีตามเทศกาล (เข้าพรรษา) และเป็นทั้งประเพณีในชุมชน (จังหวัดชลบุรี) หรือประเพณีกิน เหนียว (แต่งงาน) เป็นทั้งประเพณีในวงจรชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็เป็นประเพณีท้องถิ่นชาวไทยมุสลิม (ภาคใต้) หรือประเพณีแซยิตวันเกิดของชาวจีนที่เป็นการแสดงความยินดีในวาระที่ผู้ใหญ่มีอายุครบปี นัก্ষัตร เช่น ๖๐ ปี ๗๒ ปี ก็มีความคาบเกี่ยวระหว่างประเพณีวงจรชีวิตกับประเพณีในกลุ่มชนชาว จีน เป็นต้น

สำหรับพิธีกรรมหรือกิจกรรมในรอบปีนั้น มีข้อน่าสังเกตว่าระยะหลังยังมีการกำหนดวัน สำคัญต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเน้นย้ำถึงความสามัคคีและความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์ เช่น วันฉัตรมงคล วันจักรี เป็นต้น ประเพณี – พิธีกรรม หรือกิจกรรมตามวันสำคัญต่างๆ เหล่านี้ มี บทบาทในการทำให้สมาชิกมีความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญ ทำทาน กินเลี้ยง และรื่นเริงสนุกสนานร่วมกัน หมู่สาวก็มีโอกาสพบปะกัน อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีการ รวมญาติรวมมิตรที่อาศัยอยู่ห่างไกลได้มาร่วมสังสรรค์กัน ทั้งหมดนี้คือ พิธีกรรมที่จะทำให้ทุกคนรู้สึก ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคมหรือประเทศชาติในที่สุด นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน หาก ใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ก็เท่ากับว่าเราไม่ตกเป็นทาสของพิธีกรรม แต่เป็นนายของพิธีกรรม แต่มี ข้อน่าสังเกตว่า เทศกาลสงกรานต์ในระยะหลังมานี้ กลับกลายเป็นเทศกาลของการเดินทางไกล และ ทำให้เกิดอุบัติเหตุมาจนน่าทบทวนในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งทางฝ่ายรัฐบาลและเอกชนตลอดจนประชาชน ทั่วไป

ระบบความเชื่อ: ความเห็นเชิงลบและเชิงบวก

ระบบความเชื่อประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ส่วน ที่จะแยกทำความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้นคือ ตำนาน สัญลักษณ์ และพิธีกรรม ตำนานหรือ (myth) คือ เรื่องเล่าอันแสดงที่มาหรือต้นเค้าว่าทำไมจึง เกิดสัญลักษณ์นั้นๆ หรือพิธีกรรมนั้นๆ หรือความเชื่อเช่นนั้น เช่น ประเพณีกรวดน้ำหลังทำบุญเพื่อ อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีที่มาจากครั้งก่อนพุทธกาลว่าเมื่อพระโพธิสัตว์โกไลจะบรรลุประโพธิญาณ ได้ มีกองทัพพญามาร (เปรียบได้กับกิเลส) ยกมาขัดขวางมิให้ทรงตรัสรู้ พญามารอิราธราชถามพระโพธิสัตว์ ว่า ท่านเป็นใคร สักสมบุญมาแต่ชาติไหน จึงคิดว่าจะตรัสรู้เป็นมหาบุรุษได้ในโลก พระโพธิสัตว์หรือ เจ้าชายสิทธัตถะในเพศบรรพชิตทรงตอบว่า พระองค์ได้สั่งสมบุญบารมีมาเป็นอนเนกชาติ ยักษ์ก็ทำท่าย ต่อไปว่าให้หาพยานมา พระโพธิสัตว์จึงชี้นิ้วไปที่พื้นดิน ทันใดนั้นแม่พระธรณีก็ปรากฏขึ้นและปีบมวย ฝนให้น้ำออกมาท่วมกองทัพพญามารแตกพ่ายไปและพระองค์ก็บรรลุประโพธิญาณในที่สุด

เหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนนี้ทำให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมต่างๆ ตามมามากมาย เช่น พระพุทธรูปปางมารวิชัยในท่านั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวาวางบนพระเพลขาขวา นิ้วพระดัชนีชี้ไปเบื้องต่ำ คือดิน และเกิดภาพจิตรกรรมฝาผนังตอนมารผจญ ซึ่งจิตรกรรมมักเขียนไว้ที่ผนังตรงข้ามพระประธาน นอกจากนี้ก็เกิดประเพณีกรวดน้ำหลังทำบุญทุกครั้ง จากความเชื่อว่า เมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบุญ บารมีครั้งใดก็จะหลั่งน้ำไปสะสมไว้ที่แม่พระธรณีทุกครั้ง และทำให้เกิดประติมากรรมรูปแม่พระธรณี ปีบมวยฝนด้วย (ที่มีชื่อเสียงอยู่ที่มัสลามหลวง ถนนราชดำเนินใน) อันที่จริง การกรวดน้ำก็เท่ากับเป็น การตั้งสมาธิจิต ตั้งความปรารถนาต่อญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ ต่อเจ้ากรรมนายเวร ซึ่งก็คือสรรพสัตว์ ทั้งหลายในโลกให้ได้รับผลกุศลของเรา ซึ่งถ้าไม่สะดวกหรือลืม เราก็มักได้รับคำสอนจากผู้ใหญ่เสมอให้ กรวดแห้งเอาก็ได้ หมายถึง ไม่ต้องใช้น้ำก็ได้ สิ่งสำคัญคือ ความตั้งใจแน่วแน่ต่อการอุทิศกุศล ทุกสิ่งใน

โลก น่าจะมีทั้งคุณและโทษเปรียบเสมือนเหรียญสองด้าน ศาสนา คติความเชื่อที่สะท้อนผ่านวัฒนธรรม รูปแบบต่างๆ ไม่ว่าศิลปกรรม ประเพณี พิธีกรรม หรือข้อห้าม ข้อปฏิบัติต่างๆ ก็ดี ล้วนมีคุณค่าในขณะเดียวกันก็อาจมีข้อเสียก็ได้ สุดแต่ผู้นำไปใช้จะมีดุลยพินิจเพียงใด ดังคำกล่าวที่ว่า เราจะตกเป็นทาสของประเพณีหรือเราจะนำประเพณีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ นั่นคือ การปฏิบัติตามประเพณีโดยไม่รู้ความหมายที่แท้จริง โดยอ้างว่าทำตามกันมา เพราะสิ่งนี้จะเข้าข่ายของความมกมายได้

ในสังคมไทยเรามักได้ยินคำกล่าวนี้เสมอคือ “ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ” นั่นคือเมื่อจัดงานประเพณี-พิธีกรรมที่ไร้มักจะสิ้นเปลืองเงินทองมากมาย ส่วนใหญ่หมดไปกับการจัดเลี้ยงแขก เป็นการรักษาศักดิ์ศรีฐานะของเจ้าภาพ แม้จะกู้หนี้ยืมสินก็ตาม หรือเมื่อจัดงานศพก็มักมีคำพูดว่า “คนตายขายคนเป็น” หมายถึง คนเป็นซึ่งหมายถึงเจ้าภาพและญาติพี่น้องก็มักจะต้องใช้เงินครั้งละมากๆ ไปกับการจัดงาน ซึ่งคำพูดนี้ไม่ยุติธรรมกับคนตายที่ไม่ได้มารู้เรื่องราวด้วยเลย อันที่จริงแล้วถ้าคนตายไม่ได้เสียให้ญาติจัดงานใหญ่โตก็ควรจะถือว่าโทษเจ้าภาพที่เอาคนตายมาขาย นอกจากนี้ช่วงหลังๆ มา นี้ เจ้าภาพถึงกับให้มีบ่อนการพนันมาเล่นในงานศพเพื่อเก็บค่าเช่า (ค่าต่ง) ตัวอย่างนี้ยิ่งทำให้เห็นชัดว่าเราใช้ประเพณีเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ทั้งเป็นการนำไปสู่อบายมุขโดยตรง

ที่กล่าวไปแล้วนี้ เป็นตัวอย่างของการใช้วัฒนธรรมความเชื่อไปในเชิงลบ ในส่วนที่เป็นเชิงบวกนั้น ก็มีอยู่ไม่น้อย ดังจะขอจำแนกเป็นประเด็นต่อไปนี้

๑. วัฒนธรรม-พิธีกรรม เป็นกลไกสร้างความเข้มแข็ง

การมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อมหมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่น ความเข้มแข็งของสังคมในที่สุด ดังนั้น ความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษยชาติต่อไป เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ความคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้เราก็จะไปที่ระบบ ความเชื่อ ดังนั้น สังคมไทยในอดีตจึงจัดระบบความเชื่อเรื่องผีไว้อย่างสลับซับซ้อน มีเหตุผลประกอบด้วยผีที่ดีให้คุณ และผีร้ายที่ให้โทษเมื่อทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ความเชื่อในเรื่องนี้จึงกลายเป็นกลไกควบคุมสังคมที่สำคัญ แต่สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วยการเติบโตของระบบทุนนิยม รวมทั้งกฎหมายบ้านเมืองที่ลบล้างจารีตประเพณีดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องผีที่เคยเป็นส่วนสำคัญในการควบคุมสังคมก็ลดบทบาทที่เป็นระบบลง^{๒๔}

แต่ถ้าพิจารณาไคร่ครวญเรื่องของความเชื่อในความหมายที่ตรงกันข้ามแล้ว เราก็จะพบว่าความเชื่อ พิธีกรรมก็อาจเกิดผลเชิงลบเช่นกัน หากผู้คนมกมายอย่างไรเหตุผล เช่น การแจกน้ำมนต์ศาลานครฐานสูตรของกรุงเทพมหานคร เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๕ ซึ่งเกิดเหตุจริตชนปลอมน้ำมนต์มาเร่ขาย เพราะมีผู้คนแตกตื่นมาขอรับมากมายจนน้ำมนต์ไม่พอแจก ทั้งยังเกิดภาวะระส่ำระสายจากฝูงชนที่แสดงความต้องการน้ำมนต์อย่างแรงกล้า จึงปรากฏเหตุจริตชนที่ปลอมน้ำมนต์ขายหาประโยชน์ให้ตนเอง

^{๒๔} ศรัศักร วัลลิโภดม, บทเรียนภาคปฏิบัติและวิถีทรรศน์เชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน, *พลวัตรชุมชนไทยสมัยโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๙), หน้า ๓๔.

๒. เป็นที่พึงพอใจ จัดความกังวล ความไม่มั่นใจ

มนุษย์มีสัญชาตญาณของความกลัว ยิ่งในยุคที่ยังไม่มีหลักวิทยาศาสตร์อธิบายปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติได้ มนุษย์ก็ยิ่งกลัว ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ ฟ้าผ่า พายุ น้ำท่วม ฯลฯ มนุษย์จึงเชื่อว่าผี วิญญาณสิงอยู่ตามป่า เขา ทะเล ต้นไม้ แม้กระทั่งของใช้ในชีวิตประจำวัน การเซ็นสรวงไหว้พลี อ้อนวอน แม้กระทั่งติดสินบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ ทำให้มนุษย์หยาบดกลัว สบายใจขึ้น มั่นใจขึ้น และเกิดเป็นรูปแบบวัฒนธรรมต่างๆ ขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้วิทยาศาสตร์จะอธิบายสิ่งนอกเหนือธรรมชาติเหล่านี้ได้ แต่บางครั้งก็ยังอธิบายไม่ได้ทั้งหมด เราจึงเห็นว่า คนในยุคปัจจุบันก็ยังนับถือภูติผีวิญญาณอยู่มาก โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความตาย^{๒๕} เมื่อญาติพี่น้องคนใกล้ชิดถึงแก่ความตาย จึงมักมีพิธีกรรมเข้ามาช่วยลดความหวาดกลัวลงไป ต้องเอาข้าวเอน้ำไปเซ่นไหว้ที่โล่งศพให้มากินเครื่องเซ่น เพราะเกรงว่าวิญญาณจะหิวโหย ถึงเทศกาลที่เชื่อว่าโลกของผีจะเปิดประตูให้ลงมาเยี่ยมญาติในเมืองมนุษย์ก็จะมีพิธีทำบุญให้ และพิธีกรรมทำนองนี้จะพบว่ามีทุกภูมิภาค ทุกกลุ่มชนในสังคมไทย เช่น ภาคกลางมีพิธีทำบุญบังสุกุล อัฐวันสงกรานต์ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรตหรือที่เรียกสารทเดือนสิบ คนจีนมีประเพณีไหว้เซ่งเม้ง เป็นต้น พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงโลกของคนเป็นกับโลกของคนตายให้มาอยู่ใกล้กัน ทำให้คนเป็นไม่รู้สึกลัวว่าเหว่มากนัก เพราะได้มีกิจกรรมติดต่อกับญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วเป็นครั้งเป็นคราว

นอกจากนี้หากทบทวนดูดีๆ เราจะพบว่าประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตยังสร้างความเชื่อมั่นต่อสถานะที่เรียกว่าจุดเปลี่ยนผ่านของชีวิตให้ดูสนิทแนบเนียนขึ้น เช่น ประเพณีบวชก็จะมีพิธีทำขวัญนาค เสมือนหนึ่งการกล่อมเกลาจิตใจนาคให้ก้าวเข้าสู่ภาวะภิกษุผู้มุ่งหมั่นผ้าเหลืองและจะใช้ชีวิตเยี่ยงคนในธรรมะที่ตนไม่คุ้นเคย เพื่อก้าวเข้าสู่การบวชเรียนให้เป็นคนสุกตามคติคนไทยก่อนจะเป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับการยอมรับนับถือในสังคม และเข้าพิธีแต่งงานมีครอบครัวเป็นหลักเป็นฐานสืบไป เราจึงมีคำพูดล้อเลียนกันมาว่า “อย่าเบียดก่อนบวช”

ในพิธีแต่งงานก็เช่นกัน การที่คนสองคนจะตกลงใจหรือได้รับการตกลงจากผู้ใหญ่ให้ใช้ชีวิตร่วมกันไปตลอดชีวิต อาจเป็นความไม่คุ้นหน้า (ในยุคที่สังคมยังให้ความสำคัญกับความบริสุทธิ์ของทั้งคู่ บ่าว-สาว) ความแปลกหรือความไม่คุ้นเคยนี้ทำให้ต้องมีพิธีแต่งงานเข้ามาเกี่ยวข้อง พิธีกินดอง (กินเลี้ยงเพื่อตอกความเป็นญาติกันทั้งสองฝ่าย) ของทางภาคอีสาน เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ่าวสาวตลอดจนญาติทั้งสองฝ่าย กล่าวคือมีการ “ผูกข้อต่อแขน” ให้ญาติที่จะมาเป็นแขกหรือสะใภ้กับฝ่ายตนด้วย เท่ากับว่า พิธีกรรมเปิดโอกาสให้สร้างความคุ้นเคย ความอบอุ่นในระหว่างญาติมิตรที่จะมาเกี่ยวข้องกันด้วยอาภักดิ์ภักดีสนิทสนม จากสัมผัสและเส้นฝ้ายที่ใช้เท่ากับเป็นการสร้างความสบายใจ ความมั่นใจให้ทุกคนโดยเฉพาะบ่าว-สาว

๓. ระบบความเชื่อ ช่วยรักษาสมดุลทางธรรมชาติ

เป็นที่ทราบกันดีในปัจจุบันว่า ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ทวีปรีติพิศนไปจากกฎเกณฑ์ธรรมชาติเช่นปรากฏการณ์เอลนีโญ เกิดจากการที่มนุษย์ฝืนธรรมชาติ ไม่ว่าตัดไม้ที่ละจำนวนมากๆ หรือใช้เชื้อเพลิงธรรมชาติ (น้ำมัน แก๊ส) หรือน้ำจำนวนมากมหาศาล เพื่อใช้กับระบบอุตสาหกรรมขนาด

^{๒๕} แสงอรุณ (นามปากกา), *ต่อแต่นี้...มีแต่ทางเลือก*, (กรุงเทพมหานคร: สานแสงอรุณ, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

ใหญ่ การฝ่าฝืนนี้ทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล มีผลให้เกิดน้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุรุนแรง ถึงฤดูฝน ฝนไม่ตก ถึงหน้าแล้งฝนกลับตกแบบกระเซ็นกระสาย ซึ่งสิ่งนี้ย่อมส่งผลมาถึงความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอันประมาณค่ามิได้ และเป็นผลกระทบในวงกว้างทุกภูมิภาคของโลก และน่าสังเกตว่าเกิดขึ้นบ่อยครั้งมากในช่วงหลังๆ มา

ทำไมจึงเป็นเช่นนี้ ในขณะที่สังคมแต่ก่อนซึ่งยังเชื่อว่าดิน น้ำ ลม ไฟ มีวิญญาณสถิตประจำ คือ แม่พระธรณี (ดิน) แม่พระคงคา (น้ำ) พระพาย (ลม) ไฟ (พระอัคนี) สามารถดลบันดาลภัยพิบัติได้ หากไปลบหลู่ท่าน หรือนำท่านมาใช้อย่างประมาท

มีความเป็นไปได้ว่าการที่คนแต่ก่อนทำพิธีเช่นสรวง พลีบูชาธรรมชาติเพราะเชื่อว่าธรรมชาติมีวิญญาณสิงสถิตอยู่ ทำให้มนุษย์ไม่กล้าฝ่าฝืน ไม่กล้าทำลายธรรมชาติ จะตัดต้นไม้แต่ละต้นก็ต้องมีพิธีเช่นสรวงขออนุญาตเทพารักษ์ เพื่อให้เทพารักษ์รู้ตัวและไม่โกรธคนตัด คนแต่ก่อนจึงตัดไม้เท่าที่ตนเองจะนำไปใช้สอย ทำให้ต้นไม้มีโอกาสเติบโตทัน ในขณะที่ระบบอุตสาหกรรมไม่เกรงกลัวเทพารักษ์จึงตัดทีละมากๆ หรือทีละภูเขา การขาดรากไม้ขนาดใหญ่จำนวนมากๆ ยึดน้ำไว้กับดิน จึงทำให้เกิดอุทกภัย ซึ่งปรากฏการณ์นี้หากจะใช้คำพูดอย่างคนโบราณก็คงจะเป็นคำว่า “ถูกฟ้าดินลงโทษ” ซึ่งก็ไม่ได้ผิดความจริงมากนัก

พวกกะเหรี่ยง สะกอ หรือปกาเกอะญอมีพิธีเอากระบอกสายสะดือเด็กเกิดใหม่แขวนกับต้นไม้ใหญ่ในป่า แสดงว่าห้ามตัด ถ้ามีเด็กเกิดใหม่มากต้นไม้ที่ห้ามตัดก็มากขึ้นด้วย เป็นวิธีเก็บรักษาป่าแบบกะเหรี่ยง^{๒๖} ภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงที่โยงความเชื่อกับการรักษาธรรมชาติด้วยวิธีนี้ เป็นแนวเดียวกับการที่คนไทยแต่ก่อนจะฝังรกไว้ใต้ต้นไม้ หรือปลูกต้นไม้บนหลุมที่ฝังรกนี้ พร้อมกับบอกเล่าให้เด็กฟังเมื่อเด็กโตขึ้น เด็กก็จะรักษาต้นไม้เสมือนเป็นต้นไม้คู่ชีวิตของเขา^{๒๗}

สังคมไทยยังมีประเพณีที่เกี่ยวกับธรรมชาติอีกมาก เช่นทางภาคเหนือมีพิธีสืบทอดาแม่น้ำ พิธีสืบทอดาต้นไม้ สืบทอดาป่า ในส่วนของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับน้ำนั้น ที่คนไทยทุกภูมิภาครู้จักกันดี คือ ประเพณีลอยกระทง ซึ่งวัตถุประสงค์ดั้งเดิมก็คือ การขอขมาแม่พระคงคา (วิญญาณที่เชื่อว่ารักษาแม่น้ำลำคลอง) ที่ตนได้ล่วงเกิน ถ่ายเทสิ่งปฏิกูลลงไป และขอบคุณแม่พระคงคาที่ให้นมนุษย์ได้ใช้อุปโภคบริโภค นำเสียดายที่ประเพณีลอยกระทงเกิดความผิดเพี้ยนจากวัตถุประสงค์เดิมไปมาสู่สาระเพียงแค่ความสนุกสนาน และเพื่อให้หนุ่มสาวได้อิच्छาร่วมกันภายใต้แสงจันทร์วันเพ็ญ ก่อนที่ (อาจจะ) จะนำไปสู่โศกนาฏกรรมในคลินิกเถื่อนหากเกิดการตั้งครุฑไม่พึงประสงค์ หรือการที่หน่วยงานการท่องเที่ยวของรัฐบาลไทยหวังผลเพียงเพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากๆ ในช่วงเทศกาลลอยกระทง โดยไม่คำนึงถึงกระทงธรรมชาติหรือกระทงวัสดุสังเคราะห์ที่เป็นขยะในน้ำ (แม่พระคงคา) ว่า จะเพิ่มมากขึ้นจากปกติ

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน อรศิริ ปาณินท์, **หมู่บ้านลอยน้ำของไทย**, วารสารประกอบการประชุมวิชาการสภาปตยปาฐะ ๔๕, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๕).

^{๒๗} เอกวิทย์ ณ ถลาง, **วิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยในกระแสความเปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗.

นอกจากนี้ ทางภาคใต้เราพบว่าบริเวณที่เป็นป่าช้านั้น จะเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติอันยาก ที่ผู้ใดจะกล้าล่องล่ำเข้าไปได้ในขณะที่ธรรมชาติบริเวณอื่นๆ ถูกมนุษย์รุกรานนำไปใช้จนเกิดสภาพเสื่อมโทรม แต่บริเวณป่าช้าจะไม่มีใครเข้ามารบกวน จึงยังคงความสมบูรณ์อยู่ และชาวบ้านเชื่อว่าถ้าเข้าไปขอเก็บผักหญ้าเล็กๆ น้อยๆ ก็จะไม่ถูกภูติผีสิงโทษ นอกจากจะโลภนำออกไปที่ละมากๆ เท่ากับธรรมชาติไม่มีโอกาสฟื้นตัว ปรากฏการณ์นี้ยังเกิดขึ้นในชนบททางภาคอีสานเช่นกัน คือบริเวณศาลผีปู่ตา ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน จะคงสภาพความสมบูรณ์ของธรรมชาติเช่นเดียวกับป่าช้าทางภาคใต้

ในสังคมไทย วัฒนธรรม คติความเชื่อ มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชนมาช้านาน ผู้ปกครองสมัยโบราณอาศัยความเชื่อทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ผสานกับความเชื่อท้องถิ่นในระดับชาวบ้าน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้สังคม แต่ทั้งนี้ผู้ปกครองก็ต้องมีคุณธรรมด้วย นอกจากนี้ความเชื่อไม่ว่าจะเป็นทางคติพุทธ พราหมณ์ หรือผี จะให้คุณหรือโทษนั้นขึ้นอยู่กับมนุษย์ที่จะมีวิจาร์ณญาณอย่างไร จะใช้ให้เป็นประโยชน์ก็ได้ หรือจะตกเป็นทาสด้วยความเชื่อมกมาย ไร้เหตุผลก็ได้ เพราะแก่นพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีเหตุผล เดินสายกลาง และผลเกิดจากเหตุ การมี “สติ” อาจทำให้ไม่เสีย “สตังค์” ค่างมกมาย เช่น สะเดาะเคราะห์ด้วยราคา ๙๙๙ หรือ ๙๙ บาท ซึ่งนอกจากเสียเงินทองแล้ว บางครั้งยังอาจเสียตัวด้วย โดยเฉพาะสตรี และต้องไม่ลืมคำนึงถึงความต่างของ ๒ คำนี้ คือ ไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์

จะเห็นว่ามีคามจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเรื่องของศาสนา-ความเชื่อ เพราะสิ่งนี้ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมต่างๆ โดยเฉพาะในสังคมไทยซึ่งมีสถาบันหลักคือ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตามยังมีวัฒนธรรมส่วนต่างๆ อีกมากมายในทุกภูมิภาคของไทยที่เกิดจากความเชื่อท้องถิ่นนั้นๆ และสิ่งนี้เป็นประโยชน์ที่ทำให้เกิดการรวมตัวของสังคม โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ที่เห็นเด่นชัดคือ ประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆ แต่จะต้องตระหนักว่า ในปัจจุบันมีการใช้ความเชื่อทางไสยศาสตร์มากมายเพื่อตอบสนองความไม่มั่นคงทางจิตใจของผู้คนที่ยังขาดความเชื่อมั่นในหลักธรรมทางศาสนา จึงเปิดโอกาสให้คนทุจริตอาศัยความมกมายเป็นช่องทางทำมาหากิน ดังนั้นจึงขอให้ใช้วิจาร์ณญาณในเรื่องนี้ให้ถี่และถ่วงถี่ เพราะความเชื่อทางศาสนาไม่ใช่แสดงออกทางวัตถุเครื่องกลางของคลังติดตัวเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงแบบแผนวิถีชีวิตทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การรักษาพยาบาล แม้การนุ่งห่มหรือข้อห้ามต่างๆ ที่เป็นจารีตหรือกลไกให้คนในสังคมได้ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติสมานฉันท์จากวัฒนธรรมหลากหลายมิติ

๒.๕ วัฒนธรรมไทย

๒.๕.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

มีนักเขียนหลายท่านได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้คล้ายๆ กัน เช่น Taylor กล่าวว่า “วัฒนธรรมเป็นส่วนทั้งหมดที่สลับซับซ้อนประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสามารถที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ปฐมและเชลชนิดอธิบายว่า”วัฒนธรรม เป็นมรดกทางสังคมที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ประเพณีและความชำนาญ ที่คนเราได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมส่วน BIERSTEDT MEEHAM SAMUELSON กล่าวว่า

“วัฒนธรรมคือ ส่วนทั้งหมดอันซับซ้อนประกอบด้วยทุกสิ่งทุกอย่างทุกชนิดในสิ่งส่วน ที่เขาคิดและทำ ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม”

ปกติแล้วคำว่า “วัฒนธรรม” พูดกันเป็นประจำ เพราะคนที่มีวัฒนธรรมกับคนที่ไม่แน่นอนต่างกัน โดยบุคคลจะต้องประพุดิตนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ๆ จะเป็นผู้สร้างทะนุบำรุงถ่ายทอดและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม มนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่มี วัฒนธรรมคือวิธีการเรียนรู้รับช่วงสืบทอดกันมาได้และสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น การที่มนุษย์สามารถสร้าง วัฒนธรรมได้นั้น ก็เพราะมนุษย์มีลักษณะทางกายและจิตใจเป็นพิเศษซึ่งเหนือกว่าสัตว์ทั้งปวงและสิ่ง นี้เองทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ เพราะวัฒนธรรมให้คนเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะของนักปราชญ์

เทเลอร์ กล่าว “วัฒนธรรมทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น เพราะมีภาษา มีสถาบันต่างๆ มี ศีลธรรมมีจารีตประเพณี มีการถ่ายทอดเพิ่มพูนสืบทอดกันมา และมีเครื่องมือทันสมัย เราสามารถ อธิบายความหมายของพฤติกรรมต่างๆ และสิ่งต่างๆ ด้วยการบอกเล่าหรือประดิษฐ์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์”

คำว่า “วัฒนธรรม” ตรงข้ามกับภาษาอังกฤษว่า CULTURE และคำว่า CULTURE นี้ มีที่มาจากภาษาฝรั่งเศสโดยฝรั่งเศสเองเอามาจากภาษาละติน คือ CULTER อีก ต่อหนึ่ง

LESLIE A WHITE ได้ให้คำจำกัดความว่า วัฒนธรรม คือปรากฏการณ์ที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบ ประกอบด้วยการกระทำ วัตถุ ความคิดและความรู้สึก ที่แสดงออกให้เห็นชัดเจน วัฒนธรรมเป็นผลงาน ที่มาจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีลักษณะชัดเจน ดังนั้นจึงสามารถถ่ายทอดจากผู้หนึ่งไปสู่คนอื่น ได้ง่าย

CLYDE Kluckhohn ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่าเป็นระบบที่ได้มาจากประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นแบบของการดำเนินชีวิตที่เห็นจากภายนอกและระบบที่อยู่ภายในที่สมาชิกของกลุ่มหรือสังคม ร่วมกันสร้างขึ้นจึงประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด ความเชื่อและค่านิยม

จากความหมายที่แตกต่างกันข้างต้นนั้นจึงได้รวบรวมความหมายของวัฒนธรรมต่างๆ ไว้ หนังสือ “วัฒนธรรม” ที่เพิ่มขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ พบว่ามีผู้ให้ความหมายของคำนี้ไว้ถึง ๑๗๕ ความหมาย ซึ่งพอที่จะแบ่งออกได้ ๒ ประเภทคือตามทัศนะของพวก Totalist view และอีกประเภทหนึ่ง เป็นพวก Mentalist view

ตามความเห็นของพวก Totalist view พิจารณาความหมายของวัฒนธรรมมาถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่รวบรวมเอาความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถและนิสัยอื่นๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

พวก Mentalist view พิจารณาเห็นความหมายของวัฒนธรรมในบานะเป็นระบบความคิด หรือ ในลักษณะระบบความรู้และความเชื่อที่คนในสังคมได้รับรู้ มีประสบการณ์ และตัดสินใจในรูปของการกระทำร่วมกัน

พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า “ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ” “ธรรมคือความเจริญ” มี ใช้เป็นหลักฐานทางราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ เรียกว่าพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ กับฉบับที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕

ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ซึ่งเท่ากับการยกเลิกพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับข้างต้น นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับวัฒนธรรมอีกหลายประการส่วนสถาบันที่ดำเนินการสอนเรื่องวัฒนธรรมคือสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และในปีเดียวกันนั้น ได้มีประกาศพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติและมีพระราชกฤษฎีกาในเวลาต่อมาที่กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติแล่งำสำนักนายกรัฐมนตรี ออกตามความในทางพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ตลอดจนประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติว่าด้วยวัฒนธรรมต่างๆ ตามลำดับ

คำว่า วัฒนธรรม ตามที่กล่าวมาเป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต เพราะคำว่า “วัฒน” มาจากคำบาลีว่า ‘วัฒน’ แปลว่าเจริญงอกงาม ส่วนคำว่า “ธรรม” มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ธรรม” เขียนตามรูปบาลีล้วนๆ ว่า “วัฒนธรรม” หมายถึงความดี ซึ่งหากแปลตามรากศัพท์คือสภาพอันเป็นความเจริญงอกงามหรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม

จากคำอธิบายข้างต้นพอจะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองเพราะเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มสังคม การที่มนุษย์มีความแตกต่างกันอาจจะเป็นสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรม เช่นพวกชาวป่า พวกเอสกิโมและชาวโรมันโบราณหรือแม้แต่นักบริหาร นักบัญชี ก็เป็นมนุษย์ด้วยกันทั้งนั้น วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นชาติที่เจริญแล้วหรือล้าหลัง มีความเป็นวัฒนธรรมเท่ากันในแง่ที่เป็นแบบแผนของการดำรงชีวิต

สรุปแล้ววัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอันเป็นสังคมมนุษย์ทั้งนี้ วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นคำกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังเช่น พระยาอนูมานราชชน หรือเสถียรโกเศศ เขียนไว้ในหนังสือวัฒนธรรมเบื้องต้นตอนหนึ่งว่า “มนุษย์เกิดในวัฒนธรรมที่จะเกิดนอกวัฒนธรรมนั้นไม่ได้ คนจะเป็นคนขึ้นมาได้ก็ด้วยมีวัฒนธรรม ถ้าไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่ใช่คนแต่เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งมีวิถีชีวิตอย่างธรรมชาติเท่านั้น วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของคนเพราะเข้าไปซึม และประกอบเป็นรูปวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาโดยไม่ใครรู้สึกตัว” และ “วัฒนธรรมจึงเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นนิสัย คือความประพฤติที่เคยชินของสังคมมนุษย์เป็นผู้สร้างและปรับปรุงธรรมชาติและเรียนรู้จักจากกันและกัน เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นสังคมสร้างและเรียนรู้ควบคู่กันไปในตัว คนในสังคมจะมีลักษณะเป็นคนเช่นไร เป็นคนดีหรือคนเลวก็อยู่วัฒนธรรมซึ่งสร้างขึ้นเป็นสิ่งที่บันดาลให้เป็นอย่างนั้น” นั่นคือวัฒนธรรม เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมหนึ่ง ได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที เช่นภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนๆ สำหรับคนในกลุ่มนั้น

ตามความหมายนี้วัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม
๒. ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย
๓. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ
๔. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน

วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

๒.๕.๒ ที่มาของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมไทยมีที่มาจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง คนไทยได้ใช้น้ำในแม่น้ำลำคลองในการเกษตรกรรมและการอาบ กิน เพราะฉะนั้นเมื่อถึงเวลาหน้าน้ำคือ วันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาปลายเดือนพฤศจิกายน อันเป็นระยะเวลาที่น้ำไหลหลากมาจากทางภาคเหนือของประเทศ คนไทยจึงจัดทำกระทงพร้อมด้วยรูปเทียน ไปปล่อยแม่น้ำลำคลอง เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษแม่น้ำคงคา และขอพรจากแม่พระคงคา เพราะได้อาศัยน้ำกิน น้ำใช้ ทำให้เกิด “ประเพณีลอยกระทง” นอกจากนั้นยังมีประเพณีอื่นๆ อีกในส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับแม่น้ำลำคลอง เช่น “ประเพณีแข่งเรือ”

ระบบการเกษตรกรรม สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม (Agrarian Society) กล่าวคือ ประชากรร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าคนไทยส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบการเกษตรกรรมและระบบการเกษตรกรรมนี้เองได้เป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยหลายประการ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขก และการละเล่นต้นกำรำเคียว เป็นต้น

ค่านิยม (Values) กล่าวได้ว่า “ค่านิยม” มีความเกี่ยวกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดและ “ค่านิยม” บางอย่างได้กลายมาเป็น “แกน” ของวัฒนธรรมไทยกล่าวคือวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวม มีเอกลักษณ์ซึ่งแสดงออกถึงอิสรภาพและเสรีภาพ

การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) คือการที่ประเทศต่างๆ ส่งหน่วยเผยแพร่วัฒนธรรมเข้ามาโดยตรงหรือการที่ชาวไทยได้ไปใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศอาจโดยไปศึกษาเล่าเรียนหรือไปทำงานเมื่อกลับมาแล้ว ก็นำวัฒนธรรมนั้นมาเผยแพร่วัฒนธรรมของสังคมอื่น ซึ่งได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยก็คือ

ศาสนาพราหมณ์ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านทางเขมร อินเดียเซีย และมลายู อันเป็นของประเพณีต่างๆ ซึ่งได้รับการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอาบน้ำในพิธีการต่างๆ ได้แก่อาบน้ำในพิธีปลงศพไฟ อาบน้ำในพิธีโกนจุก การรดน้ำสังข์ในพิธีการแต่งงาน และการอาบน้ำศพ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านทางประเทศจีน เมียนมาร์ และลังกา พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทยซึ่งก่อให้เกิดประเพณีมากมายหรืออาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาผูกพันกับชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่การทอดกฐิน การบวชนาค การแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นต้น

วัฒนธรรมตะวันตกที่มาของวัฒนธรรมไทยอีกแหล่งหนึ่งก็คือวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งได้หลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสะดวกรวดเร็วของการติดต่อสื่อสารคมนาคมและสื่อมวลชน วัฒนธรรมตะวันตกที่ได้เผยแพร่เข้ามาก็ได้แก่มรรยาทในการสังคม เช่นการ

สัมผัสมือ (Shake hand) การกีฬา เช่น รักบี้ ฟุตบอล และการแต่งกายแบบสากล อันได้แก่ผูกเนกไท สวมเสื้อนอก เป็นต้น

๒.๕.๓ วิวัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมไทย

ประเทศไทยมีวิวัฒนาการในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีเอกลักษณ์ของสังคมไทยเป็นลักษณะเด่นแตกต่างจากสังคมอื่น เพราะคติธรรมในการพูดการกระทำ รักสงบ อ่อนน้อมถ่อมตนความมีน้ำใจ จนได้รับความชื่นชมจากต่างชาติถึงแม้มีอิทธิพลของต่างชาติเข้ามาผสมผสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแต่ก็ได้เลือกสรรมาใช้กับวัฒนธรรมแบบไทยก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติที่มีพระมหากษัตริย์ ศาสนา ภาษา ศิลปกรรม อาหาร การแต่งกาย ฯลฯ วัฒนธรรมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานานนับพันปี สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นไทย ซึ่งเป็นมรดกของบรรพบุรุษจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทย ที่มีคุณค่าควรยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบทอดกัน มาช้านาน และเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย

ชาติไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมอันดีงามแต่โบราณ โดยมีที่มาดังนี้

๑. วัฒนธรรมไทยที่เรามีการปฏิบัติกันอยู่ ส่วนหนึ่งเป็นของคนรุ่นก่อนๆ หรือบรรพบุรุษของเราได้ถ่ายทอดมายัง อนุชนรุ่นหลัง

๒. จากการที่เราได้ติดต่อกับชาติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย ชนชาติที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย คือ มอญ ขอม อินเดีย จีน และชาติตะวันตก สำหรับมอญและขอม ๒ ชาตินี้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย สิ่งใดมีประโยชน์ ก็นำมาดัดแปลง เป็นวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เป็นวิถีชีวิตและเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนไทย มีความสมานฉันท์

วัฒนธรรมไทยจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยดังนี้

๑. เป็นเอกลักษณ์ของชาติ
๒. สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ
๓. ส่งเสริมความรักความสามัคคีความเป็นหนึ่งเดียวกัน
๔. เป็นความภาคภูมิใจ
๕. เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย
๖. เป็นการสนองตอบความต้องการในด้านต่างๆ

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในความเป็นชาติชาติใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นของตนเองแล้วชาตินั้นจะคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ ชาติที่ไร้วัฒนธรรมแม้จะเป็นผู้พิชิตในการสงคราม แต่ในที่สุดก็จะเป็นผู้ถูกพิชิตในด้านวัฒนธรรมซึ่งนับว่าเป็นการถูกพิชิตอย่างราบคาบและสิ้นเชิงทั้งนี้เพราะผู้ที่ถูกพิชิตในทางวัฒนธรรมนั้นจะไม่รู้ตัวเลยว่าตนได้ถูกพิชิต เช่นพวกตาดที่พิชิตจีนได้ และตั้ง

ราชวงศ์หงวนขึ้นปกครองจีนแต่ในที่สุดถูกชาวจีนซึ่งมีวัฒนธรรมสูงกว่ากลืนจนเป็นชาวจีนไปหมดสิ้น ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญดังนี้

- วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชี้แสดงให้เห็นความแตกต่างของบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชน
 - เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าตนมีความแตกต่างจากสัตว์
 - ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เรามองเห็นการแปลความหมายของสิ่งที่เรามองเห็นนั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มชนซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่นชาวเกาะซามัวมองเห็นดวงจันทร์ว่ามีหญิงกำลังทอผ้าชาวออสเตรเลียเห็นเป็นตาแมวใหญ่กำลังมองหาเหยื่อ ชาวไทยมองเห็นเหมือนรูปกระต่าย
 - วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัย ๔ เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยการรักษาโรค
 - วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดการแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์ เช่นผู้ชายไทยจะไม่ปล่อยให้น้ำตาไหลต่อหน้าสาธารณะชนเมื่อเสียใจ
 - เป็นตัวกำหนดการกระทำบางอย่าง ในชุมชนว่าเหมาะสมหรือไม่ซึ่งการกระทำบางอย่างในสังคมหนึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเหมาะสมแต่ไม่เป็นที่ยอมรับในอีกสังคมหนึ่ง
- จะเห็นได้ว่าผู้สร้างวัฒนธรรมคือมนุษย์ และสังคมเกิดขึ้นก็เพราะมนุษย์วัฒนธรรมกับสังคมจึงเป็นสิ่งที่คู่กันโดยแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมและหากสังคมมีขนาดใหญ่หรือมีความซับซ้อนมากเพียงใดความหลากหลายทางวัฒนธรรมมักจะมีมากขึ้นเพียงใดนั้นวัฒนธรรมต่างๆ ของแต่ละสังคมอาจเหมือนหรือต่างกันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความเชื่อเชื้อชาติ ศาสนาและถิ่นที่อยู่ เป็นต้น

๒.๕.๔ ลักษณะของวัฒนธรรม

เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ได้อย่างลึกซึ้ง จึงขออธิบายถึงลักษณะของวัฒนธรรมซึ่งอาจแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ จัดระเบียบชีวิตให้เจริญ อยู่ดีกินดีมีความสุขสะดวกสบายรู้จักแก้ไขปัญหาซึ่งแตกต่างไปจากสัตว์ที่เกิดการเรียนรู้โดยอาศัยความจำเท่านั้น

วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคมเนื่องจากการถ่ายทอดการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่งทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม โดยไม่ขาดช่วงระยะเวลาและมนุษย์ใช้ภาษาในการถ่ายทอดวัฒนธรรมภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ถ่ายทอดวัฒนธรรมนั่นเอง

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของมนุษย์มนุษย์เกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้และซึมซับในวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ดังนั้นวัฒนธรรมในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ และปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อความเหมาะสมและความอยู่รอดของสังคม เช่นสังคมไทยสมัยก่อนผู้หญิงจะทำงานบ้านผู้ชายทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยง ครอบครัวยุคปัจจุบัน

สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงไป

๒.๕.๕ หน้าที่ของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมเช่น วัฒนธรรมอิสลามอนุญาตให้ชาย (ที่มีความสามารถเลี้ยงดูและ ให้ความยุติธรรมแก่ภรรยา) มีภรรยาได้มากกว่า๑คน โดยไม่เกิด ๔คน แต่ห้ามสมสู่ระหว่างเพศเดียวกันอย่างเด็ดขาด ในขณะที่ศาสนาอื่น อนุญาตให้ชายมีภรรยาได้เพียง ๑คนแต่ไม่มีบัญญัติห้าม ความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกันฉะนั้น รูปแบบของสถาบันครอบครัวจึงอาจแตกต่างกันไป

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคนจะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับ วัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้นๆ เช่นวัฒนธรรมในการพบปะทักทายของไทยใช้ในการสวัสดีของ ชาวตะวันตกทั่วไปใช้ในการสัมผัสมือ ของชาวทิเบตใช้การแลบลิ้นของชาวมุสลิมใช้การกล่าวสลาม เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคม สร้างความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ให้แก่สังคมเพราะใน วัฒนธรรมจะมีทั้งความศรัทธาความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน เป็นต้น ตลอดจนผลตอบแทนในการ ปฏิบัติและบทลงโทษเมื่อฝ่าฝืน

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าถ้าหากเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมดีแล้วจะทำให้สามารถเข้าใจพฤติกรรม ต่างๆ ของคนในแต่ละสังคมได้อย่างถูกต้อง

๒.๖ สรุป

ปรัชญาวิถีชีวิตเกิดจากความสงสัยของมนุษย์สิ่งใดมนุษย์สงสัยสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สนใจ สิ่งที่มนุษย์สนใจย่อมเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่นอกตัวมนุษย์หรืออยู่ในตัว มนุษย์ ที่มีลักษณะของพฤติกรรมต่างๆจะเป็นตัวบ่งบอกถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตแต่ละแบบ

กำเนิดของคนไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแล้ว พอจะสรุปได้ว่า ถิ่นเดิมของคนไทยอยู่ บริเวณมณฑลเสฉวนบ้าง บริเวณเทือกเขาอัลไต หรือบริเวณมณฑลยูนนาน กวางสี กวางตุ้ง ตลอดจน บริเวณทางตอนเหนือของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งในบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย ใน บริเวณลุ่มน้ำแยงซีเกียงในตอนกลางของประเทศจีนปัจจุบัน เรื่องถิ่นกำเนิดของคนไทยอยู่ตอนกลาง ของจีน และค่อย ๆ อพยพลงมาสู่ทางใต้เรื่อยมา ทั้งโดยวิธีผ่านเครื่องมือสื่อสารของรัฐ ผ่านทางงาน ศิลปและงานเขียน ทำให้ความคิดนี้ฝังอยู่ในหัวใจของคนไทยเกือบทุกระดับ และความคิดนี้ได้รับการ สืบทอดโดยนักประวัติศาสตร์รุ่นปัจจุบันด้วย

ความสนใจอดีตของตนเองของคนไทยสมัยสุโขทัยจะไม่ไกลไปกว่าอดีตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และเมืองที่อยู่ทางเหนือสุโขทัยขึ้นไปไม่มากนักสิ่งที่มากระตุ้นให้คนไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษา สนใจต่อปัญหาอดีตของตนเองที่ไกลไปจากสุโขทัยก็คือ การเข้ามาของบรรดาชาวตะวันตก นับตั้งแต่ ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงเวลาที่บรรดาชาวตะวันตกเดินทางมาติดต่อกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการมุ่งที่จะฟื้นฟูเสถียรภาพของประเทศ เพื่อสอดคล้องเจตนารมณ์ของ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. ๒๕๑๙ โดยมีการพัฒนาเจตคติ พฤติกรรม ค่านิยม และ คุณธรรมในระบบประชาธิปไตย เพื่อให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไปเกิดความรัก ความเคารพ ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความเป็นมาของชนชาติไทย ทำให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรม และ เอกลักษณ์ของไทย

พัฒนาการทางปรัชญาของสังคมไทยสะท้อนให้เราทราบ หลักความคิด คือหลักความ เชื่อถือหรือหลักปรัชญาของคนไทย หลักความเชื่อแบบไทยเกิดจากอิทธิพลหลายประการ เช่น สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรม อารยธรรมจีน อารยธรรมอินเดีย อารยธรรมขอม และ อารยธรรมประเทศตะวันตก เป็นต้น วัฒนธรรม คือความเจริญ ความดีความงาม เช่น ถ้าจะกล่าวว่าคน นี้เป็นอารยชน ก็หมายความว่าผู้นั้นเป็นผู้เจริญด้วยขนบธรรมเนียม ซึ่งก็หมายถึงผู้นั้นมีวัฒนธรรม นั้นเอง วัฒนธรรมจึงครอบคลุมทุกอย่างที่เกี่ยวกับความเจริญ ความดีงาม และจะต้องมีการบำรุง ส่งเสริมในเรื่องทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย

ปรัชญาไทยทางด้านวัฒนธรรมประเพณี คือความเจริญ ความดีความงาม วัฒนธรรมทาง วัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสุขทางกาย ได้แก่ ความอยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพที่ ได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสุขทางใจ เป็นเครื่อง บำรุงความคิดให้เกิดปัญญาและศาสนา ศิลปะ วรรณคดี ก.ม. ตลอดจนถึงระเบียบประเพณี ซึ่งเป็นสิ่ง ส่งเสริมความรู้สึทางจิตใจให้งอกงาม อันเป็นความสุขทางใจ เอกลักษณ์ของไทย หมายถึงลักษณะที่ เด่นชัดอันให้ทราบว่าเป็น “ไทย” หรือ “เป็นของไทย” เอกลักษณ์ที่กล่าวถึงในบพนี้ มีอยู่ ๒ ประเภท คือ ๑. เอกลักษณ์ของคนไทย เป็นลักษณะทางจิตวิทยา/ทางวัฒนธรรม และ ๒.เอกลักษณ์ของชาติไทย ลักษณะที่เด่นๆ ของสังคมไทย สัญลักษณ์ประจำชาติไทย และวัฒนธรรมทางวัตถุของไทย

บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธ หลักปรัชญาของหน้าที่ในสังคมไทย หลักปรัชญาประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร โดยกำหนดขอบเขต ดังนี้

๓.๑.๑ ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาความเป็นมาเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของปรัชญาไทย ระบบปรัชญาไทย ๓ สาขา วัฒนธรรมกับระบบความเชื่อในสังคมไทยในฐานะที่มาของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธ หลักปรัชญาของหน้าที่ในสังคมไทย หลักปรัชญาประเพณีในสังคมไทย

๓.๑.๒ ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์

๓.๑.๓ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) มีขอบเขต ดังนี้

๑. ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ กำหนดประเด็นคำถามการวิจัย หาความเชื่อมั่น (Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ รูป/คน ตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย

๒. สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) กลุ่มประชากรตัวอย่าง ๕ กลุ่ม

๓.๑.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษา คือ จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๕ ขอบเขตประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดพิษณุโลกที่เกี่ยวกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย มี ๔ กลุ่ม คือ

๑. พระสงฆ์	จำนวน	๕ รูป
๒. นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ	จำนวน	๕ คน
๓. นักปราชญ์	จำนวน	๕ คน
๔. ผู้นำชุมชน	จำนวน	๑๐ คน
รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น	จำนวน	๒๕ คน

ขั้นที่ ๑ แนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย

ก. วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๑

ศึกษาเนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาแนวคิด ความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมไทย แนวคิดด้านพระพุทธศาสนาศึกษาในพระสุตตันตปิฎกในประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาไทย ปรัชญาไทย ๓ สาขา ดังนี้

- ๑) ความหมายของปรัชญาไทย ตามเอกสารตำราทางวิชาการงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาการด้านปรัชญาศาสนา
- ๒) แนวคิดความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีปฏิบัติตามหลักปรัชญาไทย
- ๓) ประเภทและองค์ประกอบของแนวคิดความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมตามหลักปรัชญาไทย
- ๔) แนวคิดความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๕) วิเคราะห์แนวคิด ความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมในปรัชญาไทย
- ๖) ทศนะทางพระพุทธศาสนา โดยอ้างอิงตามพระสุตตันตปิฎก อรรถกถา ฎีกา ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ และวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมที่ถูกต้อง โดยเป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และเอกสารตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

ข. วิธีการวิเคราะห์ในขั้นที่ ๑

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ ความหมาย ความเป็นมา และหลักการที่เกี่ยวข้อง ด้วยการวิเคราะห์ตีความและอธิบายขยายความข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการอธิบายเพิ่มเติมหรือขยายความเพื่อที่จะให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ค. ผลที่ได้รับในการศึกษาขั้นที่ ๑

จะทำให้ทราบกรอบความหมาย หลักการ และสำคัญของความรู้และหลักการ เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนาทั้งจากตำราวิชาการ และภาคปฏิบัติของผู้วิจัยเอง ในทุก ๆ มิติว่า ประเด็นใดที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะวิเคราะห์ และนำไปสู่การเข้าใจถึงกระบวนการในทุกขั้นตอน เพื่อเป็น ฐานความรู้ในการศึกษาในบทต่อไป

ขั้นที่ ๒ แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลัก พระพุทธศาสนา

ก. วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๒

ผู้วิจัยได้การศึกษาเกี่ยวกับความหมายและประเภทของปรัชญาทางความเชื่อของ สังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธ จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราวิชาการ และภาคสนามของผู้วิจัยเอง ในทุก ๆ มิติว่า ประเด็นใดที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะวิเคราะห์ และนำไปสู่การเข้าใจถึงกระบวนการในทุกขั้นตอน เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษา ในบทต่อไป

ข. การศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในขั้นที่ ๒

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดร่างเครื่องมือ และร่างรูปแบบที่ เหมาะสมตามสมมติฐานของผู้วิจัยเอง แล้วนำเสนอต่อพระสงฆ์ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๔ รูป/คน กำหนดประเด็นการวิจัย และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง หาความ เทียงตรงทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา ความเป็นไปได้ และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง แล้วจึง นำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๒๕ คน คน การได้มา ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ดังกล่าวข้างต้น

ค. วิธีการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในขั้นที่ ๒

ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลที่ได้รับนำมาสรุปทั้ง ๔ กลุ่ม แล้ววิเคราะห์ สังเคราะห์บท สัมภาษณ์ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษาในบทต่อไป

ขั้นที่ ๓ วิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญา ไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

ก. ขั้นตอนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ขั้นที่ ๓

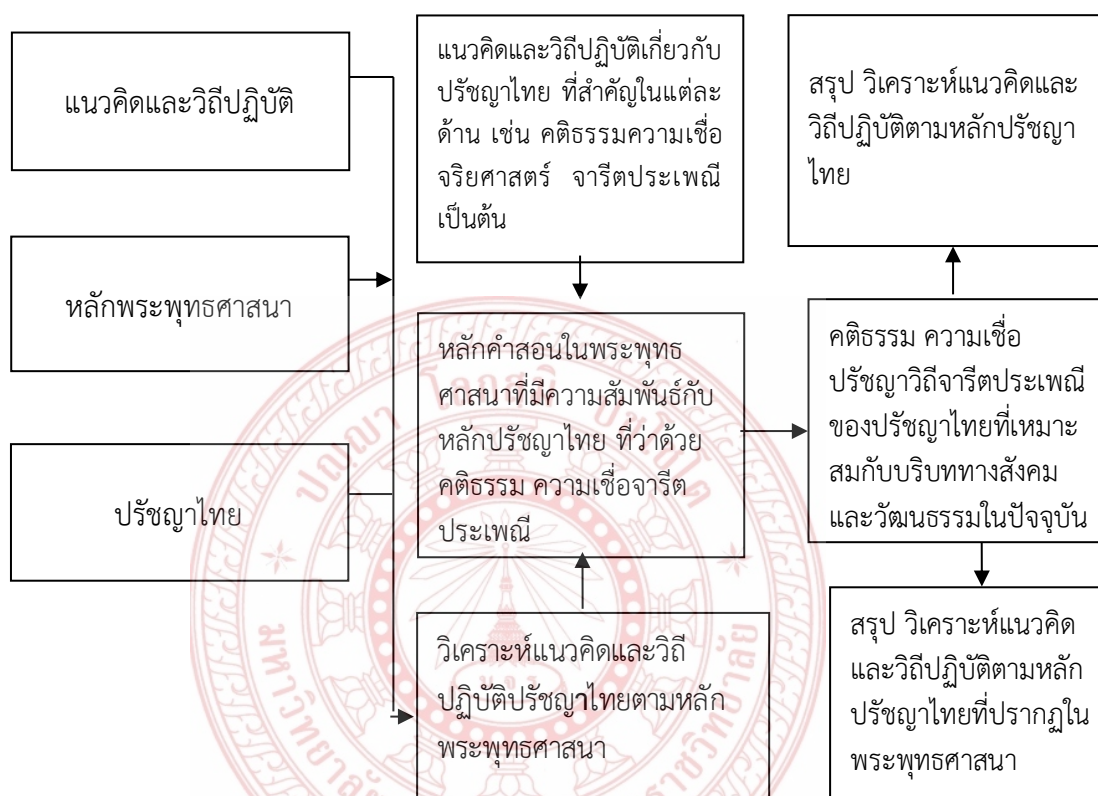
ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ และสังเคราะห์สาระสำคัญของวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญา ไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และท่าทีและมุมมองของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของ แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งทำการวิเคราะห์ และรวบรวม ความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาภาคทฤษฎี แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่ ตามคำแนะนำของ ท่านผู้เชี่ยวชาญ และทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ

ข. ผลที่ได้รับในการศึกษาขั้นที่ ๓

ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย จะทำให้ทราบ และได้เข้าใจองค์ความรู้ใหม่ของแนวคิด และวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน และเหตุการณ์สังคมไทยปัจจุบันได้ แล้วเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๓.๓.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของ กระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

๓.๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๑) วิเคราะห์สถิติพื้นฐานได้ ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สำหรับอธิบายข้อมูลแบบสอบถามเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

๒) วิเคราะห์ข้อมูลที่ผลการทดลอง ทดสอบก่อนและหลังการทดลอง ด้วยวิธีใช้สถิติ paried t test ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งด้านเอกสาร และการจัดกิจกรรมเพื่อเสนอแนวทางป้องกันการทำอัตวินิบาตกรรมของเยาวชน จากนั้นจึงสรุปผลดำเนินรายงานการวิจัยโดยใช้รูปแบบการพรรณนา

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดและหลักการของปรัชญาไทยโดยภาพรวมเพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาของปรัชญาไทยในแต่ละยุคสมัย ที่ได้รับอิทธิพลมาจากสภาพสังคม ความเชื่อและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ส่วนในบทที่ ๓ ได้นำเสนอเกี่ยวกับ แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นปรัชญาที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดและอิทธิพลของพระพุทธศาสนา สำหรับในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำหลักการทั้ง ๒ มาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย มี ๔ กลุ่ม รวม ๒๐ คน ดังนี้

๑. พระสงฆ์	จำนวน ๕ รูป
๒. นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ	จำนวน ๕ คน
๓. นักปราชญ์	จำนวน ๕ คน
๔. ผู้นำชุมชน	จำนวน ๕ คน

จากการวิเคราะห์และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ๔ ด้าน ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ปรัชญาไทย

การดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องมีหลักการให้ยึดถือและปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตตนเองมีหลักยึดถือสำหรับเป็นแผนที่ชีวิต โดยเฉพาะในสังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่มีความสับสนและวุ่นวายท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก ปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปหลายด้าน เช่นจากสังคมเกษตรกรรมก็กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม สังคมแห่งโลกไร้พรมแดน ด้วยการสื่อสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ต สังคมในยุคนี้จึงพร้อมรับกับเทคโนโลยีทุกอย่างของชาติอื่น แต่หากยังขาดความรู้ความเข้าใจและรู้เท่าทันกับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีหยุดยั้งนี้ ทั้งในด้านแนวความคิด การปฏิบัติ ความประพฤติ รวมไปถึงกรอบมารยาททางสังคม และวัฒนธรรมอันดีงาม ก็ถูกผู้ที่ไม่เข้าใจอย่างแท้จริง นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตที่ผิดๆ ทำให้ระบบการบริหารชีวิตมีความผิดพลาด อาจเป็นการทำลายวิถีชีวิตโดยไม่ตั้งใจ รวมถึงทางเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกัน จนผู้คนในยุคปัจจุบันหลงลืมความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และหลงลืมรากเหง้าตัวตน จนกระทั่งสามารถทำร้ายคนอื่น ทำร้ายตัวเอง และถึงขั้นทำร้ายสังคมได้อีกด้วย

ปรัชญาในการดำเนินชีวิตจึงเป็นแบบอย่างให้คนยึดถือ และให้คุณค่าอันนำไปสู่พฤติกรรมของมนุษย์ หรือที่เรียกกันว่า “เป็นทัศนคติที่แฝงอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์” “มนุษย์ดำเนินชีวิตไปตามปรัชญาชีวิตและโลกทัศน์ของเขา นี่เป็นเรื่องจริงแม้กับผู้ที่ไร้ความคิดที่สุด เป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะ

มีชีวิตอยู่โดยไม่มีปรัชญา”^๑ และภายใต้การดำเนินชีวิตของคนเรานั่นเอง จะสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ ขึ้นอยู่กับกลไกของความคิด ทุกคนจึงมีความแตกต่างกัน มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดหน้าที่ และตัดสินใจว่าจะเลือกใช้ปรัชญาแบบใด เป็นหลักในการยึด ทั้งนี้ ปรัชญาคือรากฐานของความคิดและพฤติกรรม ปรัชญาในการดำเนินชีวิตแต่ละคนเป็นตัวกำหนดทิศทางชีวิตของแต่ละคน ทั้งนี้ ทำให้แต่ละคนมีทัศนคติต่อโลกและชีวิตในมุมมองที่หลากหลายแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม คนทุกคนย่อมมีปรัชญาในการดำเนินชีวิตของตน ไม่ว่าจะมีการศึกษาขนาดไหน จะต้องมีความปรัชญาที่แอบแฝงอยู่ในตัวของแต่ละคนอยู่แล้ว

ปรัชญาไทยจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของคนไทย ในอันที่จะหล่อหลอมให้คนไทยมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองและเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากร จำนวน ๒๐ ท่าน สามารถสรุปคุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยได้ดังนี้

๔.๑.๑ ปรัชญากำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต

เบื้องหลังความคิดของมนุษย์ย่อมมีหลักการที่ซ่อนอยู่ การปลูกฝังทางด้านความรู้และวัฒนธรรม กรอบความคิด ค่านิยม ความสนใจ จึงเป็นตัวกำหนดแนวทางให้แต่ละบุคคลได้ดำเนินชีวิตในรูปแบบของตนเอง ในสังคมไทยได้รับยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก สังคมไทยจึงอุดมไปด้วยปรัชญาการครองตน ครองคน ครองงาน ตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น การประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล ๕ อันเป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานทางสังคม การเคารพบูชาผู้มีพระคุณ การทำบุญสุนทาน การเสียสละแบ่งปัน เป็นต้น^๒ สอดคล้องกับความเห็นของจำลองเอกทวี บุณยเขตต์ ที่ให้ทัศนะว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก มีคำสอนที่หล่อหลอมให้คนไทยเป็นคนรักสงบ มีความอ่อนโยน ประณีต เรียบร้อย ผ่านวิถีชีวิตที่เป็นปรัชญาอย่างเรียบง่าย พอเพียง การดำเนินชีวิตของคนไทยจึงถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเป็นส่วนใหญ่ อันเป็นผลมาจากหลักพรหมวิหาร ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔ นั้นเอง^๓

พระครูสุเมธธรรมธาดา แสดงทัศนะว่า ปรัชญาไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนานั้นเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยดั้งเดิม เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ การเคารพนับถือในเครือญาติและผู้หลักผู้ใหญ่ จึงทำให้หลังจากที่ไทยรับพระพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนจึงไม่รู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลง หากแต่เป็นเพียงการประยุกต์แนวปรัชญาดั้งเดิมให้เข้ากับพุทธปรัชญาเท่านั้นเอง ซึ่งส่วนมากก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่แล้ว^๔ การที่ผู้ปกครอง พ่อแม่ ผู้หลักผู้ใหญ่สอนลูกหลานตนเองให้เข้าวัด ฟังธรรม พาไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญต่างๆ เป็นตัวอย่างของการปลูกฝัง

^๑ พระเมธีธรรมาภรณ์, *พุทธศาสนากับปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินตติ้ง กรู๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๙๕.

^๒ สัมภาษณ์ พระครูพิพิธจารุธรรม, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^๓ สัมภาษณ์ จำลองเอกทวี บุณยเขตต์, [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^๔ สัมภาษณ์ พระครูสุเมธธรรมธาดา, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

วัฒนธรรมไทย ให้แก่เยาวชนเป็นการถ่ายทอดแนวคิดและปรัชญาการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายแต่ได้ผลในระยะยาว^๕

ปรัชญาไทยมีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากแนวปรัชญาพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสมชีวิตาในพระพุทธศาสนา ปรัชญาดังกล่าวนี้นับได้รับการยกย่องและยอมรับไปทั่วโลก เพราะเป็นแนวปรัชญาที่สามารถแก้ไขปัญหาคาใจวุ่นวายในชีวิตมนุษย์ได้เป็นอย่างดีและเป็นทางรอดสำหรับวิกฤตปัญหาต่างๆ ของโลก โดยเฉพาะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ^๖ เกษม วัฒนชัย สรุปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่านอกจากจะช่วยให้ผู้ยึดถือเป็นแบบปฏิบัติสามารถ ปรับเปลี่ยนความคิด นิสัย พฤติกรรมและวิธีการตัดสินใจ ในเรื่องต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลแล้วยังช่วยรักษาทุนเดิมของชีวิตไม่ให้สูญเสียไปเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตต่างๆ อีกด้วย^๗

จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตนั้นจะขาดหลักการหรือปรัชญาในการดำเนินชีวิตไม่ได้ เช่นนั้นจะกลายเป็นเรือที่ขาดหางเสือ ดังที่ยุทธศิลป์ อร่ามศรีได้อ้างคำของวิธานและสนธิ์ ว่า “ความสำเร็จในชีวิตเปรียบได้กับการเดินทาง ไปสู่ที่ใดที่หนึ่ง การเดินทางนั้นจะต้องมีจุดเริ่มต้น จุดมุ่งหมายปลายทาง และวิธีการจะเดินทางไปให้ถึงจุดหมายอันใด ปรัชญาแห่งความสำเร็จก็ฉนั้นนั่น กล่าวคือ ต้องมีหลักการ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย”^๘

๔.๑.๒ ปรัชญาสามารถตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์

ความเชื่อเป็นเรื่องที่อยู่คู่กับมนุษย์มาอย่างยาวนาน เรียกว่า เมื่อมีมนุษย์ มีสังคมก็มีความเชื่อเกิดขึ้น ความเชื่อเป็นเรื่องที่มีเหตุผลและไม่มีเหตุผลก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์ทุกคนย่อมมีความเชื่อพื้นฐานอยู่ในตัวเองเสมอ ความเชื่อที่ปราศจากเหตุผลมารองรับอาจเป็นความงมงาย หากไม่มีการตรวจสอบความเชื่อ ทำให้เกิดความผิดพลาดเกี่ยวกับการตัดสินใจปัญหาต่างๆ การตัดสินใจที่ถูกต้องและเฉลียวฉลาดจริงๆ นั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจถึงปัญหาที่มีและหาทางออกอย่างมีสติ การตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานจะทำให้มีหลักการในการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน จะทำให้มีหลักในการยึดถือเพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เข้าใจโลกทัศน์ของตนเองได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถเลือกสิ่งที่จะต้องและมีคุณค่าต่อชีวิตได้อย่างเหมาะสม เพราะมีปรัชญาเป็นเครื่องชี้แนะ ทำให้ชีวิตคู่ควรค่าแก่การดำรงอยู่และสามารถพบกับความสุขที่แท้จริงอีกด้วย

^๕ สัมภาษณ์ นายสุทธิวัฒน์ ต่ายวัลย์, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงพระ จังหวัดพิษณุโลก, [๑๗ มกราคม ๒๕๖๑].

^๖ สัมภาษณ์ นายจรัส แม้นเหมือน, [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^๗ เกษม วัฒนชัย, *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/Documents/ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินชีวิต.pdf> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^๘ ยุทธศิลป์ อร่ามศรี, “ปรัชญาไทยของวิธาน สุชีวงศ์และสนธิ์ บางยี่ขัน”, *วารสารวิจัยรามคำแหง (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘): ๓๖-๔๔.

พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล เพราะมีคำสอนที่เป็นเหตุเป็นผล ตรวจสอบได้ มีความสัมพันธ์กัน เชื่อในหลักปฏิจจสมุปบาทซึ่งเป็นหลักการที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันตลอดทั้งสาย จึงสอนให้มนุษย์เชื่ออย่างมีเหตุผล ได้วางหลักความเชื่อไว้อย่างมีสติเรียกว่าหลักกาลามสูตร^๙ ที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาปัญญา ๒ ประการ คือ ปรีโธโสและโยนิโสมนสิการ ปรัชญาไทยที่อิงแอบกับพระพุทธศาสนาจึงมีส่วนช่วยในการตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ไม่ให้อยู่ในข่ายของความมกมาย แต่เป็นความเชื่อที่สมเหตุสมผล^{๑๐} หลักปรัชญาไทยที่แสดงออกถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย ความเชื่อเรื่องการกลับมาเกิดใหม่ คนไทยเชื่อว่า ทำดีแล้วจะได้ดี ทำชั่วแล้วจะชั่ว ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นผลของกรรม (การกระทำ) ใครทำกรรมใดไว้จักได้รับผลของกรรมนั้น ด้วยความเชื่อแบบนี้ทำให้คนไทยเป็นละเอียดถี่ถ้วน กลัวบาป อันเป็นแนวปรัชญาชีวิตที่เชื่อและปฏิบัติตามกันมาอย่างช้านาน^{๑๑} หลักพระพุทธศาสนาทำให้คนไทยมีความเชื่อที่ถูกต้อง แม้จะมีบางเรื่องที่ค่อนข้างเหนือธรรมชาติ แต่ก็เพียงเครื่องปลอบใจเท่านั้น ส่วนหลักการที่แท้จริงนั้นยังคงต้องยึดหลักพุทธธรรมไว้เช่นเดิม^{๑๒}

๔.๑.๓ ปรัชญาช่วยให้เป็นคนมีเหตุผล

ดังที่กล่าวแล้วว่า ปรัชญา คือ ศิลปะแห่งการคิดอย่างมีเหตุผล (Philosophy is the art of rational thinking) เหตุผลเป็นเรื่องของหลักการ ปรัชญาจึงเป็นเรื่องของเหตุผล เพราะปรัชญาเป็นหลักการ การรู้จักคิดทบทวนให้รอบคอบ ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม หากทำด้วยความใจร้อน หรือทำไปโดยไม่ได้นึกคิดนั้นจะทำให้พบแต่ปัญหา การแก้ไขปัญหาที่ดีคุณต้องรู้จักเหตุของปัญหา นั่นก็คือจะต้องแก้ไขปัญหานั้นที่ต้นเหตุ เพราะผลทุกอย่างย่อมเกิดจากเหตุเสมอ ตามหลักของอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค^{๑๓} ถ้าไม่ยอมแก้ปัญหาที่ไม่ควรสร้างปัญหาใดๆ ให้เกิดขึ้นหรือที่เรียกว่า ละทิ้งสาเหตุของปัญหา และเมื่อเจอปัญหาควรตั้งสติ เรียบเรียงปัญญาให้เกิดขึ้น จะสามารถแก้ไขปัญหานั้นที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

ปรัชญาในการดำเนินชีวิตจึงช่วยให้มนุษย์เป็นคนมีเหตุผล ปรัชญาจะช่วยตอบใจให้แก่นตนเองว่า เพราะอะไร บนพื้นฐานแนวคิดอะไรจึงทำให้ตัดสินใจแบบนี้ เนื่องจากมนุษย์ทุกคนจะมีหลักคิด แนวคิดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แนวคิดเหล่านั้นเป็นเหตุผลสำหรับแต่ละบุคคลในการ

^๙ กาลามสูตร ว่าด้วยหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ประกอบด้วย ๑) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกัน ๒) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา ๓) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ ๔) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ๕) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) ๖) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান ๗) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล ๘) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจไว้แล้ว ๙) อย่าปลงใจเชื่อมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ และ ๑๐) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าผู้นี้เป็นครูของเรา, องค์. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๗.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสุเมธพัฒนชัย, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูโสภณธรรมวิภาติ, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายพิจิตร สิงห์ทอง, [๑๗ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูอุภัยโกศล, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

แสดงออก ในการคิด การพูด การทำ เอกลักษณ์เหล่านี้ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกัน ที่เรียกว่า จริต คนที่มีจริตต่างกันจะมีพฤติกรรมต่างกัน ปรัชญาการดำเนินชีวิตก็จะแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดนั้นเบื่อง ลึกก็คือความเป็นเหตุเป็นผลให้แก่ตนเอง

๔.๑.๔ ปรัชญาทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น

ความเข้าใจในการใช้ชีวิตอย่างมีหลักเกณฑ์จะทำให้มีชีวิตที่สมบูรณ์แบบและชีวิตจะ ดำเนินได้อย่างดีงาม หากเข้าใจถึงหลักเกณฑ์ในการใช้ชีวิตไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไร้ค่าแล้ว แต่หากยึดถือปรัชญา แบบผิดๆ ก็ส่งผลให้ความชั่วบังเกิดขึ้นได้ ในทางกลับกันแต่ยึดถือหลักปรัชญาที่ถูกต้องและดีงาม โอกาสที่จะทำถูก ทำดีก็จะเกิดขึ้นได้ เนื่องจากปรัชญาที่ถูกต้องจะสร้างความสงบสุขแก่ผู้ที่สามารถยึด ในหลักของปรัชญา พระครูพิพิธธรรมา ได้แสดงทัศนะว่า การเข้าใจชีวิตก็คือการเข้าใจในปรัชญา การดำเนินชีวิต หากเห็นว่าชีวิตตนเองมีประโยชน์ การเกิดเป็นมนุษย์เป็นเรื่องยาก ชีวิตต้องมีการ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เป้าหมายในการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีคุณภาพ เมื่อเจอปัญหาจะไม่ เกิดความท้อแท้ ท้อถอย การเคารพยึดถือปรัชญาเช่นนี้จะทำให้เข้าใจในตนเองและธรรมชาติ ธรรมชาติ ของชีวิตมากยิ่งขึ้น^{๑๔}

จำลองเอกทวี บุณยเขตต์ กล่าวว่า ปรัชญาก็เหมือนกับศิลปะที่สะท้อนตัวตนของบุคคล ออกมา คนที่มองศิลปะงดงาม มักจะมองโลกในแง่ดีไปด้วย แต่คนที่ไม่ชอบศิลปะจะหาความงามใน โลกนี้ยากขึ้นกว่าเดิม ในดีมีร้าย ในร้ายมีดี คนที่มองแต่ดีจะมีแต่ได้ ดังนั้น หากเข้าใจปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาทางพระพุทธศาสนาจะทำให้มุมมองของชีวิตเป็นไปในทางบวก มองโลกในแง่ดี มี สัมมาทิฐิ ชีวิตจะเป็นอยู่อย่างสุขสงบ^{๑๕} การเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจชีวิต จะทำให้ไม่ฝืนกฎธรรมชาติ เป็นอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติ ไม่รังแกธรรมชาติและไม่ฝืนกฎชะตาชีวิต สองอย่างนี้จะทำให้ชีวิต สงบและสบาย^{๑๖}

โดยสรุปแล้วพบว่า คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยนั้นสามารถกำหนดแนวทางใน การดำเนินชีวิต ดังคำกล่าวว่า “โลกทัศน์ คือ ปรัชญา” ไม่มีใครอยู่โดยปราศจากหลักการได้ ปรัชญา จึงมีไว้เพื่อตรวจสอบข้อวิพากษ์วิจารณ์ทางด้านความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้เป็นคนมีเหตุผล และเข้าใจในชีวิตมากยิ่งขึ้น

๔.๒ วิเคราะห์ปรัชญาไทยที่มีผลต่อประเพณีไทย

ประเพณีเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อ สังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อัน เป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมา โดยลำดับ หากประเพณีนั้นดีอยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ดีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลง ไปตามกาลเทศะ ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบ

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรมา, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๕} สัมภาษณ์ จำลองเอกทวี บุณยเขตต์, [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสุรเชษฐ์ โพธิ์สุวรรณ, [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

ปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนาอารามต่างๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยและชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมทั้งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล เป็นต้น ประเพณีไทยมีที่มาจากหลายแหล่งกำเนิดด้วยกัน ดังนี้

๑. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ของประเทศไทยส่วนใหญ่มีสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ คนไทยจึงมีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง ทำให้เกิดวิถีชีวิตริมน้ำและประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับน้ำที่สำคัญ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

๒. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยเป็นเวลานาน โดยคนไทยได้นำหลักคำสอนมาใช้ในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังมีประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การบวชเพื่อสืบทอดศาสนา เป็นต้น

๓. ค่านิยม เป็นแบบอย่างพฤติกรรมของคนในสังคมที่มีความแตกต่างกัน ค่านิยมบางอย่างกลายเป็นแกนหลักของวัฒนธรรมไทย เช่น ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งคนไทยให้ความสำคัญและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก

๔. การเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมจากต่างชาติ ในอดีตประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมจากจีนและอินเดียเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่ในปัจจุบันจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติมาในประเทศไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มาจากชาติตะวันตกที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น การแต่งกายตามแบบสากล การผูกเนคไท การสวมเสื้อนอก การสร้างบ้านเรือนรูปทรงต่างๆ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของทั้ง ๔ ด้านดังกล่าวมานั้น ล้วนซ่อนอยู่เบื้องหลังของคำว่า “ปรัชญาไทย” ทั้งที่เป็นปรัชญาดั้งเดิมและปรัชญาที่ได้รับปรับรากฐานมาจากวัฒนธรรมชาติอื่น โดยเฉพาะแนวความคิดทางศาสนาและปรัชญาชีวิตแบบพุทธ จนสามารถกล่าวได้ว่า ปรัชญาชีวิตแบบพุทธ คือ มรดกทางวัฒนธรรมของไทย ซึ่งมีนิยามความหมายของคำ “มรดกวัฒนธรรม” ว่า “เป็นโครงสร้างทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ทั้งในด้านจริยธรรมและสิ่งอันเป็นสุนทรีย์ เช่น ศิลปะ การละคร ดนตรี สถาปัตยกรรม และศาสนา ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาแต่บรรพบุรุษ”^{๓๗} ดังนั้น ประเพณีของไทยจึงได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาไทยหรืออิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่แน่นอน นักวิชาการได้จัดแบ่งประเพณีออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑. จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นเรื่องของความผิดถูก มีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วย ดังนั้นสมาชิกในสังคมต้องทำ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือเป็น

^{๓๗} สิปพนนท์ เกตุทัต, ความรู้สู่อนาคต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๑.

ช่วยเหลือ เป็นต้น^{๒๐} สอดคล้องกับทัศนะของนายณรินทร์ วัฒนกุลชัย ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นแทบทุกแห่งจะให้ความสำคัญกับการจัดประเพณีของแต่ละชุมชนเป็นอย่างมาก โดยจะจัดงบประมาณสนับสนุนและเข้าร่วมกิจกรรม เพราะถือว่าประเพณีเหล่านั้นยึดโยงกับความเชื่อ ความเคารพเลื่อมใสของผู้คนจำนวนมาก และเป็นกิจกรรมที่ชุมชนต้องร่วมมือกันจริงๆ จึงจะรักษาประเพณีเหล่านั้นไว้ได้ ดังนั้น ประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันจึงมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้^{๒๑}

นายบุญมา สวยาม กล่าว่า ประเพณีไทยได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและปรัชญาไทยได้ชัดเจนที่สุด ประเพณีแต่ละอย่างมีนัยแฝงอยู่แทบทั้งสิ้น เช่น การทำขวัญข้าว สะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณของพระแม่โพสพ การลอยกระทงเป็นผลมาจากความกตัญญูในแม่น้ำ การเลี้ยงผีเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความคิดและปรัชญาความเป็นไทยจึงสะท้อนออกมาจากประเพณีของคนไทย^{๒๒} พระครูโสภณธรรมวิภาติ กล่าวว่า ประเพณีในพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนกระทู้ที่ห่อหุ้มแก่นไม้ไว้ หากไม่มีกระทู้ ต้นไม้ก็ไม่สามารถอยู่ได้ กระทู้จึงมีส่วนสำคัญในการรักษาต้นไม้ ประเพณีก็เช่นกันที่มีส่วนสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนา แต่เมื่อจะใช้งานจริงๆ แล้ว ก็ควรนำกระทู้ออกเสียแล้วเลือกใช้เฉพาะเนื้อไม้ก็พอ พระพุทธศาสนาก็เช่นกัน อย่าหลงในประเพณีจนลืมหลักธรรมคำสอนที่แท้จริง^{๒๓}

โดยสรุปแล้วจะพบว่า ประเพณีต่างๆ ที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมานั้นล้วนแต่เกิดจากแนวคิดปรัชญาไทยที่แฝงอยู่ภายในทั้งนั้น แนวคิดเหล่านั้นสะท้อนออกมาเป็นการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มของสังคม ปรัชญาการดำเนินชีวิตของคนไทยจึงผูกพันกับขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย เพราะเป็นเครื่องสะท้อนความเป็นไทยอย่างชัดเจน

๔.๓ วิเคราะห์สาระสำคัญของปรัชญาและอุดมการณ์

สาระสำคัญและอุดมการณ์ของปรัชญามุ่งไปที่การพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต การยึดถือหลักปรัชญาใดปรัชญาหนึ่งเป็นแกนก็เพื่อไม่ให้ชีวิตไร้หลักการ หากเปรียบเทียบเป้าหมายชีวิตเส้นชัย ปรัชญาที่เปรียบเหมือนอุดมการณ์อันแน่วแน่และกลยุทธ์ทั้งหมดที่จะนำตนเองไปสู่เส้นชัยนั้น ดังนั้น สาระสำคัญของปรัชญาจึงว่าด้วยการพัฒนาตนเองและปรัชญาว่าด้วยความสำเร็จของการดำเนินชีวิต ดังนี้

๔.๓.๑ ปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาดน

ปรัชญาและอุดมการณ์ในการพัฒนาตนเองของบุคคล ส่วนใหญ่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากหลักของศาสนาต่างๆ ที่บุคคลนั้นยึดถือ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะปรัชญาและอุดมการณ์ที่มีแนวคิดมาจากหลักของพุทธศาสนาเท่านั้น เนื่องจากคำสอนของพุทธศาสนาเป็นสัจธรรมแห่งชีวิตที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเวลาที่ชีวิตมี

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายกังวล นาคท่าโพธิ์, [๒๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายณรินทร์ วัฒนกุลชัย, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลรัฐวิทยุ, [๒๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายบุญมา สวยาม, [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูโสภณธรรมวิภาติ, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

ปัญหาและอุปสรรคอย่างร้ายแรง เพราะพระพุทธศาสนามีคำตอบให้กับทุกเรื่อง เช่น มีหลักที่อธิบายให้เข้าใจถึงเหตุในแง่ของกรรม หรือเมื่อมีเหตุเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชีวิต ทำให้ชีวิตต้องประสบกับความทุกข์ ความผิดหวัง หรือความเสียใจโดยไม่คาดหมาย หลักธรรมจะให้แง่คิดมุมมองในลักษณะของการเป็นอนิจจัง ดังนั้นในการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิตของบุคคลตามหลักธรรมของพุทธศาสนาจึงเรียกว่า อัตถะ ๓ ซึ่งประกอบไปด้วยหลัก ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. ทิฐฐัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน

ประโยชน์ปัจจุบันหรือประโยชน์อย่างที่เราเห็นๆ เพราะทิฐฐัมมะ แปลว่า เรื่องที่เห็นๆ กัน อยู่ เรื่องที่มองเห็นได้ในแง่กาละ ก็คือปัจจุบัน หรือถ้าพูดในแง่ของเรื่องราวก็คือเรื่องทั่วไป เรื่องการดำเนินชีวิต การเป็นอยู่ที่ปรากฏ เรื่องทางวัตถุที่เห็นกันได้ สภาพภายนอก เช่น การมีปัจจัย ๔ มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย มีฐานะ มีลาภ มีเกียรติ มียศ มีสรรเสริญ เรื่องชีวิตคู่ครอง ความมีมิตรไมตรี อะไรต่างๆ ในชีวิตปัจจุบันนี้ ในชีวิตที่มองเห็นๆ กันอยู่ นี่เป็นประโยชน์ปัจจุบัน ซึ่งพระพุทธศาสนาก็สอน ว่าเป็นจุดหมายประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ หรือการปฏิบัติตามธรรมในพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งออกได้ ๔ ประการ คือ^{๒๔}

๑) อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต

๒) อารักขสัมปทา ได้แก่ การรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม

๓) กัลยาณมิตรตาสัมปทา ได้แก่ การรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัยคบหาสมาคมด้วย

๔) สมชีวิตาสัมปทา ได้แก่ การรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีการประหยัดและเก็บไว้ในคราวจำเป็น

การพัฒนาตนเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันนี้นักปราชญ์ได้สรุปแต่หัวข้อเรียกเป็นคาถาเศรษฐีว่า “อุ อา กะ สะ” ทั้งนี้เพื่อเป็นกุสโลบายให้ผู้คนได้สนใจและน้อมนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่คนส่วนมากยังมองเป็นคาถาท่องบ่นเพื่อให้เกิดอำนาจลึกลับ โดยที่ยังไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของหลักธรรม^{๒๕}

นอกเหนือจากหลักการทั้ง ๔ ประการนี้แล้ว นายชัยทัตย์ ต่ายวัลย์ ยังได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมถึงหลักธรรมที่ใช้ในการครองตนว่า หิริและโอตตปปะ เป็นหลักการที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการครองตน เพราะหิริคือความละอายแก่ใจในการทำชั่ว ส่วนโอตตปปะ คือ การเกรงกลัวต่อความชั่วและผลร้ายแรงของความชั่วที่ทำ คุณธรรม ๒ ข้อนี้จะทำให้เกิดความยั้งคิด ไม่กล้าทำในสิ่งที่ไม่ดี เช่น การทุจริต การทำผิดศีลธรรมอื่นๆ จึงเรียกได้ว่าเป็นธรรมที่ใช้คุ้มครองตน คุ้มครองสังคมและคุ้มครองโลกได้โดยทีเดียว หากมนุษย์ทุกคนมีความละอายแก่ใจและเกรงกลัวต่อบาป เขาจะไม่กล้าทำ

^{๒๔} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสุเมธธรรมธาดา, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

ในสิ่งที่ไม่ดี และจะหันมาทำแต่ในสิ่งที่ดี ที่เจริญ ที่สร้างสรรค์ สังคมก็ได้รับการพัฒนา โลกก็ก้าวหน้า ไปอย่างสมดุล มนุษย์ทุกคนจึงควรมีคุณธรรมนี้ด้วย^{๒๖} สอดคล้องกับความเห็นของนายนิรันดร์ วัฒนกุล ชัย ว่า โดยเฉพาะบุคลากรในองค์กรของภาครัฐหรือบุคลากรท้องถิ่น หากมีคุณธรรมนี้แล้วจะไม่เกิด การทุจริตฉ้อโกง สามารถนำงบประมาณมาพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยและยังจะส่งผลให้ เจริญในหน้าที่การงานต่อไปอีกด้วย^{๒๗}

๒. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องต้น

สัมปรายิกัตถะ หมายถึง ประโยชน์ที่เลยออกไปหรือต่อออกไป สัมปรายะ แปลว่า เลย ออกไป ก็หมายถึงเบื้องต้น เลยออกไปไกลๆ ก็คือ ภาพหน้า ขาดหน้า จะไปเกิดที่ดีๆ ไม่ไปเกิดที่ชั่วๆ นี่เป็นประโยชน์หรือเป็นจุดหมายขั้นสัมปรายะ หรือถ้าไม่มองไกลมากอย่างนั้น ได้แก่ สิ่งที่เป็น หลักประกันชีวิตในเบื้องต้น หมายถึง สิ่งที่ลึกเข้าไปทางจิตใจ คือ พ้นจากเรื่องทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การมีฐานะ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ขึ้นภายนอกแล้วก็มาถึงเรื่องจิตใจ เรื่องคุณธรรมต่างๆ การที่จะมีจิตใจที่สุขสบาย ซึ่งท่านบอกว่าต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีศรัทธา มีความประพฤติดังทำให้ มั่นใจตนเอง มีศีล มีจาคะ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีสุตะ มีความรู้ได้เล่าเรียนศึกษาและมีปัญญา มีความเข้าใจรู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นสิ่งที่ลึกซึ้งเข้าไปในจิตใจ ซึ่งเมื่อมีแล้วก็เครื่อง รับประกันชีวิตในเบื้องต้นได้ว่า คติชีวิตจะเป็นไปในทางที่ดี เป็นจุดหมายประการหนึ่งในทางพุทธ ศาสนา ประโยชน์เบื้องต้นหรือประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิตซึ่งเป็นขั้นลึกสำหรับชีวิตด้านใน เป็น หลักประกันชีวิตในอนาคตและภาพหน้า คือความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจที่ก้าวหน้าเติบโตสูงขึ้น ด้วยคุณธรรม ซึ่งได้แก่

๑) สัทธาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา มีความเชื่อ ความศรัทธาที่ถูกต้อง ไม่ผิด ไปจากหลักเหตุและผล คือ เชื่อว่าการกระทำมีผล ผู้กระทำความดีได้รับผลของการกระทำนั้น เชื่อใน การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๒) สีลสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยศีล มีความประพฤติทางกาย วาจาที่เป็นไปในทาง สร้างสรรค์ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีกิริยา วาจาที่สำรวมระวัง มีความเป็นอยู่ที่ถูกต้อง ไม่ผิดกฎหมาย ข้อยห้ามของสังคม

๓) จาคสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ รู้จักการให้ การเกื้อกูลสังคม ทั้ง ทางด้านความคิด สติปัญญา กำลังกาย กำลังทรัพย์ ช่วยเหลือกิจการบ้านเมืองตามฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่ของตนเองอย่างซื่อสัตย์

๔) ปัญญาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยปัญญา พิจารณาไตร่ตรองด้วยสติ สัมปชัญญะ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ฝึกฝนตนเองให้มีความรู้เท่าทันวิทยาการต่างๆ เพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อ ความเชื่อที่ไร้เหตุผล พัฒนาสู่การเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมต่อไป และยังสามารถใช้ปัญญาในการ พัฒนาตนเองเพื่อให้บรรลุตามที่ตนเองปรารถนาได้

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายชัยทัตย์ ต่ายวัลย์, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงพระ, [๑๗ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายนิรันดร์ วัฒนกุลชัย, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลอรุณภูมิ, [๑๗ มกราคม ๒๕๖๑].

การพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์เบื้องหน้านั้น มีรากฐานมาจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ภพ ภูมิที่สัตว์จะได้ไปเกิดอีกครั้ง ในพระพุทธศาสนาแบ่งไว้ ๓ ภูมิ คือ สักกภูมิ (สวรรค์) มนุษยภูมิ (มนุษย์) และอบายภูมิ (นรก อสุรกาย เปต และเดรัจฉาน) ชาวพุทธส่วนมากมีความต้องการไปเกิดบนสวรรค์เพื่อเชื่อว่าเป็นดินแดนสุขสบาย ไม่ต้องทำงาน แต่ก็มีคนมีใช้อย่างเป็นทิพย์ มีเสื้อผ้าอาภรณ์ทิพย์สวยงามสวมใส่ ความเชื่อเหล่านี้ทำให้ชาวพุทธกำหนดกฎเกณฑ์ในชีวิตปัจจุบันด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๒๘}

๓. ประมัตถะ ประโยชน์สูงสุด

ประมัตถะ หมายถึง ประโยชน์สูงสุดหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิต ซึ่งเป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายที่ชีวิตควรจะได้ คือการรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมของสังขารธรรมทั้งหลาย ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต ไม่ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจ ความยึดติดถือมั่น สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส สะอาด สว่าง และสงบ มีความสุขประณีตภายใน เรียกสั้นๆ ว่า “นิพพาน” คือ ดับกิเลส และกองทุกข์ได้

ประโยชน์สูงสุดหรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิตนี้ เป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายที่ชีวิตควรจะได้ถึง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นทุกข์ และทุกข์นี้เป็นสิ่งที่เวียนว่ายไม่รู้จักสิ้นสุด ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในทุกข์แล้วหาหนทางหลีกเลี่ยงจากทุกข์นั้น

หากมองในแง่ปรัชญาจะเห็นว่าพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยม เพราะเชื่อว่ามนุษย์มีสองส่วน คือกายและจิตใจ ซึ่งมีอยู่ในลักษณะอิงอาศัยซึ่งกันและกัน แม้ว่าพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับจิตมากกว่าในลักษณะที่ “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” แต่กายและจิตก็ไม่สามารถแยกจากกันได้ กล่าวคือ จิตไม่สามารถอยู่อย่างอิสระจากร่างกายได้^{๒๙}

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปหลักอรรถ ๓ ซึ่งเป็นหลักของโครงสร้างการพัฒนาชีวิต เนื่องจากมนุษย์หมายถึงผู้มีจิตใจสูง มีมนุษยธรรม คือธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์ ซึ่งเน้นในทางศาสนา เมื่อมนุษย์มีจิตใจสูง จึงพยายามแสวงหาจุดหมายในชีวิตของตนเพื่อบรรลุจุดหมายนั้น ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมีการพัฒนาตนเองโดยมีเป้าหมายเบื้องต้นคือ การสร้างศักยภาพของตนให้ทัดเทียมกันกับผู้อื่นเป็นสำคัญ เพื่อนำมาซึ่งจุดหมายของชีวิตของแต่ละบุคคลที่กำหนดเอาไว้

หลักอรรถ ๓ นี้เป็นหลักการพัฒนาตนเองโดยภาพรวม มีแนวคิดหลักมุ่งที่ระยะเวลาของการส่งผลต่อตนเอง สำหรับหลักการพัฒนาตนเองที่ครบถ้วนทั้งทางกายและทางสติปัญญาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบนั้น ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ในไตรสิกขา

คำว่า ไตรสิกขา แยกศัพท์ออกเป็นไตร กับ สิกขา คำว่า ไตรหรือตรี เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า สาม ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและ

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธธรรม, [๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^{๒๙} สุจิตรา อ่อนค้อม, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๓.

ปฏิบัติ แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน สอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจและปัญญา มีสาระสำคัญ ดังนี้^{๓๐}

๑) ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง

๒) สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งมั่นแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

๓) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญาซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นต้นทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ศีล สมาธิ ปัญญาให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็นปัญญาแล้วเป็นศีล แล้วเป็นสมาธิ^{๓๑} ศีล หมายถึง การประพฤติดีประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วไปๆ ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน จำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ หรืออื่นๆ อีกเป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้นๆ ทางกาย ทางวาจาของตนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและส่วนร่วมหรือเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่ ส่วนสมาธิได้แก่การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่าสมาธิไว้ให้ถูกต้อง สำหรับปัญญา หมายถึง การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง^{๓๒} ในทัศนะของนักปราชญ์ชาวบ้านมองว่า ศีลธรรมเปรียบเสมือนกฎหมายที่ดูแลสังคม แม้บางอย่างกฎหมายไม่กำหนดเป็นความผิดแต่หากผิดศีลธรรม ชาวบ้านก็ไม่ยอมรับ และอาจมีการลงโทษตามแบบฉบับของชาวบ้าน เช่น การคว่ำบาตรซึ่งเป็นมาตรการดูแลสังคมที่ได้ผลเป็นอย่างดี^{๓๓}

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้เขียนหนังสือพุทธธรรมได้กล่าวถึง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า ...ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาหรือระบบการฝึกอบรมหลักทั้งสองนี้เนื่องอยู่ด้วยกันเพราะเมื่อมีการศึกษาและการฝึกอบรมก็เกิดเป็นการดำเนินชีวิตที่ดีหรือการดำเนินชีวิตที่ดีก็เกิดขึ้นมีขึ้น...สิกขา ๓ ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขาซึ่งมักเรียกกันให้ง่ายๆ สะดวกๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

๑. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะ โดยสาระก็คือการดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัยปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทาง

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โรงพิมพ์โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^{๓๑} พุทธทาสภิกขุ, **วิธีแก้ปัญหาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงธรรม, มปป.), หน้า ๑๙๘.

^{๓๒} พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ), **คู่มือมนุษย์ HANBOOK FOR MANKIND**, (กรุงเทพมหานคร, ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ กองเมือง, [๒๕ มกราคม ๒๕๖๑].

สังคมที่ดั่งาม เกื้อกูลเป็นประโยชน์ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะในทางสังคมให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งามหรือปฏิบัติตามมรรคกันได้ด้วยดี

๒. อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ โดยสาระก็คือการฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง แน่วแน่ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูงให้เป็นจิตที่สงบผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมองอยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุดโดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริง

๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้นมีจิตใจเป็นอิสระผ่องใสเบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ โดยสาระก็คือการฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริงไม่เป็นความรู้ความคิดความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุมย้อมสีอำพรางหรือพร่ามัว เป็นต้น เพราะอิทธิพลของกิเลสมีวิชาและตณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำจิตอยู่...”^{๓๔}

โดยสรุป ไตรสิกขาก็คือสิกขา ๓ หมายถึง ข้อสำหรับศึกษาการศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่างคือ

๑) อธิศีลสิกขาข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกายวาจา) อย่างสูงคือศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดั่งาม ให้ถูกต้องตามหลักจุลศีล มัชฌิมศีลและมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทริยสังวรสติสัมปชัญญะและสันโดษ

๒) อธิจิตตสิกขาข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูงคือศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่ การบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานของผู้สมบูรณ์ด้วยอริยสีลชั้นธเจจนได้บรรลุฌาน ๔

๓) อธิปัญญาสิกขาข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่ การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุวิชชา ๘ คือ เป็นพระอรหันต์ เรียกว่าง่าย ๆ ว่าศีล (morality) สมาธิ (concentration) และปัญญา (wisdom)

กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อศึกษาและปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยให้มีการพัฒนาที่เริ่มจากร่างกาย วาจาอันเป็นส่วนภายนอกที่เห็นได้ง่าย ให้มีสภาวะปกติและให้เกิดความสงบเรียบร้อย จากนั้นจึงพัฒนาภายในคือจิตและปัญญา พระครูสุเมธธรรมธาดา สรุปว่า ไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนที่ครบวงจร และสมบูรณ์แบบที่สุด เพียงแค่มีศีลสังคมก็อยู่กันอย่างสงบสุขแล้ว หากต่อยอดไปถึงขั้นสมาธิและปัญญา นอกจากจะอำนวยผลต่อสังคมแล้ว ยังส่งเสริมให้ตนเองเป็นคนที่มีสมบูรณ์แบบด้วย^{๓๕}

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๑๔-๙๑๕.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสุเมธธรรมธาดา, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

หลักธรรมด้านศีล (อริศีลสิกขา)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายศีลไว้ในเรื่อง “พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม” ว่า ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดีสิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์มี ๒ ประเภท คือ ๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ และ ๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีและสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ ๔ หมวดคือ

๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกันหรือทำงานทำกิจการร่วมกันเป็นชุมชนเป็นหน่วยงานเป็นองค์กรตลอดจนเป็นประเทศชาติจะต้องมีกฎเกณฑ์กติกาตลอดจนกฎหมายเพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อยความประสานสอดคล้องความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคีที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่และกิจการต่างๆดำเนินไปด้วยดีสมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้นดังเช่นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่าปาฏิโมกข์ซึ่งเรามักเรียกกันง่ายๆ ว่า ศีล ๒๒๗ ชุมชนอื่นเช่นโรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน

๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หู ตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ถูกหลอกหลวงและเสื่อมเสียสุขภาพ เป็นต้น

๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวนปาริสุทธิ) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้วก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมากด้วย

๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิสเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคมและแก่โลก

หลักธรรมด้านสมาธิ (อริจิตสิกขา)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ขอบเขตของสมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ จิตที่ฝึกดีแล้วจึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล การพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกนหรือเป็นศูนย์กลางจึงเรียกว่าง่าย ๆ ว่า สมาธิ และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ^{๓๖}

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, หน้า ๓.

ก) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจกล่าวคือคุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐ

ข) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจโดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็งหนักแน่นมั่นคงแก่วิธีการสามารถทำกิจหน้าที่ได้ผลดี

ค) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจคุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจเพื่อความสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่าง เช่น ปราโมทย์ คือ ความร่าเริงสดชื่นเบิกบานใจไม่หดหู่หรือห่อเหี่ยว ปิติ คือ ความอิ่มใจปลาบปลื้มเปรมใจฟูใจไม่โหยหิวแห่งใจ ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็นผ่อนคลายกายใจไม่คับไม่เครียด เป็นต้น

การพัฒนาจิตใจหรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้แม้จะมีประโยชน์มากมายนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิตและในด้านการหาความสุขทางจิตใจ แต่คุณค่าแท้จริงที่ท่านมุ่งหมายก็คือเพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา การทำงานทางปัญญาที่ยังละเอียดซับซ้อนและลึกซึ้งมากขึ้นก็ยิ่งต้องการสมาธิจิตสูงขึ้น การพัฒนาจิตใจหรือสมาธินี้จึงมีความสำคัญมาก

หลักการด้านปัญญา (อริปัญญาลึกซึ้ง)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ขอบเขตความหมายของปัญญาสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญาซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด มนุษย์จะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่ไหนก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาขึ้นนำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัด มีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไรจิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้

สรุปรวมความว่า ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมให้มีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์สามารถดำรงชีวิตได้สะดวกด้วยดี การพัฒนาด้านกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สมาธิ คือ การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย ส่วนการพัฒนาปัญญามีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด มนุษย์จะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่ไหนก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาขึ้นนำ

๔.๓.๒ ปรัชญาว่าด้วยความสำเร็จ

ความสำเร็จเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาชีวิต มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสำเร็จในชีวิต บางคนก็ประสบความสำเร็จอย่างสูง บางคนก็ประสบความสำเร็จเพียงบางส่วน บางคนก็ไม่เคยประสบความสำเร็จในทางใดเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรัชญาที่แต่ละคนยึดถือ หรือไม่มีปรัชญาอะไร จะยึดถือเป็นหลักเลย ความสำเร็จในชีวิตเปรียบได้กับการเดินทางไปสู่ที่ใดที่หนึ่ง การเดินทางนั้น จะต้องมิจุดเริ่มต้น จุดมุ่งหมายปลายทาง และวิธีการจะเดินทางไปให้ถึงจุดหมายฉนั้นใด ปรัชญาแห่ง

ความสำเร็จก็ฉนั้น กล่าวคือ ต้องมีหลักการ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย สำหรับจุดหมายแห่งความสำเร็จ ที่ทุกคนต้องการนั้น พอจะสรุปได้ดังนี้^{๓๗}

๑. ความร่ำรวย คนส่วนมากถือว่าความร่ำรวยเป็นความสำเร็จในชีวิตประการหนึ่ง ไม่ใช่เกิดจากโชคชะตา หรือความบังเอิญ แต่ความร่ำรวยที่จัดเป็นความสำเร็จนั้นจะต้องเกิดจากการกระทำ

๒. อำนาจ อำนาจนั้นเกิดจากพื้นฐานหลายอย่าง เช่น เกิดจากความร่ำรวย เกิดจากการมีตำแหน่งสูง ในทางการเมือง ในราชการ หรือในองค์กร และหน่วยงานอื่น ๆ เกิดจากการเอาชนะตัวเองได้จนมีอำนาจทางจิต เป็นต้น

๓. ความมีชื่อเสียง ซึ่งอาจเกิดจากการทำความดี เป็นเลิศ และมีความงามเป็นเลิศ

๔. ความสุข หมายถึงความสุขทางใจ เพราะความสุขทางกาย แสวงหาได้จากความร่ำรวย ส่วนความสุขทางใจนั้นอาจเกิดจากความพอใจ เกิดจากความสงบ หรือการทำงานที่ตนพอใจ

๕. ความรู้ หรือการค้นพบสิ่งแปลกใหม่ เช่น การศึกษาถึงขั้นสูงสุด การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ หรือการสร้างระบบปรัชญา เป็นต้น

ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ (Hierarchy of needs theory) หรือทฤษฎีการจูงใจของมาสโลว์ (Maslow's theory of motivation) Abraham Maslow เขาเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์ เป็นจำนวนมากสามารถอธิบายโดยใช้แนวโน้มของบุคคลในการค้นหาเป้าหมายที่จะทำให้ชีวิตของเขาได้รับความต้องการ ความปรารถนาและได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตนเอง โดยเขาเชื่อว่ามนุษย์เป็น “สัตว์ที่มีความต้องการ” และเป็นการยากที่มนุษย์จะไปถึงขั้นของความพึงพอใจอย่างสมบูรณ์ ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ เมื่อบุคคลปรารถนาที่จะได้รับความพึงพอใจ และเมื่อบุคคลได้รับความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งแล้ว ก็ยังคงเรียกร้องความพึงพอใจสิ่งอื่นๆ ต่อไป ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ มาสโลว์กล่าวว่า ความปรารถนาของมนุษย์นั้นติดตัวมาแต่กำเนิดและความปรารถนาเหล่านี้จะเรียงลำดับขั้นของความปรารถนา ตั้งแต่ขั้นแรกไปสู่ความปรารถนาขั้น สูงขึ้นไปเป็นลำดับ มาสโลว์เรียงลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ ดังนี้

๑. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs)

๒. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs)

๓. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and love Needs)

๔. ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (Esteem Needs)

๕. ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self-actualization Needs)

ความต้องการของมนุษย์เหล่านี้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มนุษย์ผู้ยังมีกิเลสอยู่ใฝ่หา หากได้ครอบครองก็จะทำให้เกิดความสุข แต่ในพระพุทธศาสนานั้นมองความสุขของฆราวาสไว้ ๔ ประการ เรียก คิหิสุข ดังนี้^{๓๘}

^{๓๗} วิธาน สุชีคุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน, **ปรัชญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๗), หน้า ๕๙-๖๑.

^{๓๘} **อง.จตุกก.** (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕.

๑. อรรถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์สิน คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนมีทรัพย์สินที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม

๒. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์สินที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์

๓. อนนุสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพาสไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนมีความประพาสสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ดิเตือนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ไม่ว่าจะเป็นความต้องการหรือความสุขแบบไหน การไปสู่ความสุขเหล่านี้จำเป็นต้องมีเป้าหมาย การตั้งเป้าหมายนั้น จะต้องตั้งถึงเป้าหมายสูงสุด และตั้งเป้าหมายรองเป็นขั้นๆ ลงมาตามลำดับ เพราะถ้าตั้งเป้าหมายไว้ต่ำเกินไป เมื่อบรรลุถึงเป้าหมายนั้นแล้วก็จะเบื่อหน่าย หรือมิฉะนั้นก็ต้องตั้งเป้าหมายใหม่ ซึ่งอาจจะเบี่ยงเบนออกไปจากเป้าหมายเดิมก็ได้ ถ้าตั้งเป้าหมายสูงสุดไว้เพียงอย่างเดียว เมื่อทำไม่สำเร็จตามเป้าหมายนั้นก็จะประสบความล้มเหลวในทางปรัชญาถือว่าการตั้งเป้าหมายสูงสุดในสิ่งที่จะเป็นไปได้ และในขณะเดียวกันก็ต้องตั้งเป้าหมายรองลงมาด้วย แม้จะทำได้ไม่ถึงเป้าหมายสูงสุด ก็จะต้องถึงเป้าหมายรองอันใดอันหนึ่งอย่างแน่นอน ถ้าปฏิบัติตามหลักปรัชญาแล้ว จะไม่ประสบความผิดหวัง หรือความล้มเหลวเลย มีแต่จะประสบความสำเร็จเป็นขั้นๆ เท่านั้น

ผู้ต้องการความสำเร็จ จะต้องจุดหมายสูงสุดในทางใดก็ย่อมมีเสรีภาพที่จะตั้งได้ และต้องตั้งด้วยตัวของตัวเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นตั้งให้ แต่ในการตั้งจุดหมายนั้น ต้องคำนึงถึงหลักการตั้งจะกล่าวต่อไปนี้

๑. เลือกจุดหมายแห่งความสำเร็จที่ตนเองพอใจ มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะบรรลุถึงจุดหมายนั้น และใช้เหตุผลควบคุมความพอใจ และความปรารถนานั้นอย่างรอบคอบ กล่าวโดยสรุปก็คือการใช้พลังจิตทั้งหมดตั้งอุดมการณ์ของตนเอง และยึดมั่นในอุดมการณ์ของตนเอง และยึดมั่นในอุดมการณ์นั้นไม่เสื่อมคลาย

๒. รู้จักตนเอง ทั้งในด้านกายภาพ และในด้านจิตภาพ การรู้จักตนเองในด้านกายภาพคือการรู้จักความสามารถทางกาย เช่น รูปร่าง ท่าทาง เสียง สุขภาพ เป็นต้น การรู้จักตนเองในด้านจิตภาพคือการรู้จักความสามารถของตนในทางจิต อันได้แก่สติปัญญา ความถนัด ความสนใจ และความเข้มแข็งในทางจิต

๓. การรู้จักกาลเทศะ และสังคม ความสำเร็จอย่างนี้ขึ้นอยู่กับกาลเทศะและสังคม จึงต้องรู้จักสภาพการณ์เหล่านี้ให้ละเอียดถี่ถ้วน

๔. การรู้จักวิธีการที่จะให้บรรลุถึงจุดหมาย และสามารถใช้วิธีการนั้นได้เป็นอย่างดี กล่าวโดยสรุป หลักการในการตั้งจุดหมายตามหลักพุทธปรัชญา ได้แก่ สัมปรัสนธรรม ประการ คือ การรู้จักเหตุ การรู้จักผล การรู้จักตน การรู้จักประมาณ การรู้จักกาล การรู้จักชุมชน และ การรู้จักบุคคล

ส่วนวิธีการที่จะให้บรรลุถึงความสำเร็จมีดังต่อไปนี้

๑. ยึดมั่นในอุดมการณ์ คือมีความตั้งใจมั่น มุ่งต่อความสำเร็จที่เลือกไว้อย่างดีแล้ว

๒. งดเว้นอบายมุข หรือทางแห่งความเสื่อมทุกประการ
๓. รักษาสุขภาพ พละนาถให้สมบูรณ์
๔. รู้จักสังเกต และจดจำสิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ และตัวอย่างต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของตน
๕. ศึกษาค้นคว้า อยู่เสมอให้มีความรอบรู้ในกิจการของตน
๖. ปรับปรุงบุคลิกภาพ กิริยามารยาท ตลอดจนการพูดให้เหมาะสม
๗. สร้างคุณธรรมต่าง ๆ ให้มีขึ้นในตน เช่น ความ پاکเพียร ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความไม่ประมาท ความเสียสละ และความมีอารมณ์ขัน
๘. ฝึกกำลังใจให้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ท้อถอย ไม่หวาดกลัว มีขวัญ สามารถต่อสู้ฝ่าฟันกับอุปสรรคที่เผชิญหน้า
๙. มีหลักยุทธวิธี หรือศิลปะในการทำงาน หาวิธีทำงานที่ดีกว่าเดิม
๑๐. ฝึกจิตให้เข้มแข็ง ให้เป็นสมาธิ จินตภาพสูง และมีความเฉียบแหลมแห่งความคิด

โดยสรุปแล้วพบว่าปรัชญานั้นเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทั้งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและเครื่องมือไปสู่ความสำเร็จ จะเห็นได้ว่าผู้ที่ประสบผลสำเร็จในดำเนินชีวิตจะมีปรัชญาในการครองตนยึดถือไว้เสมอ เช่น แจ๊ค หม่า นักธุรกิจชาวจีนที่ประสบผลสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจ มักกล่าวถึงปรัชญาในการดำเนินชีวิตเสมอ เขากล่าวว่า “ชีวิตคนเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณเรียนรู้อะไร ไม่ใช่คุณได้รับอะไร แต่อยู่ที่คุณผ่านอะไรมาบ้าง” “การทำเงินเป็นเพียงผลลัพธ์โดยมิใช่เป้าหมาย” มุมมองหรือทัศนะเหล่านี้เป็นปรัชญาที่ทำให้เขาเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้ไปถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างสำเร็จและสมบูรณ์

๔.๔ สาระสำคัญว่าด้วยความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา ได้แก่ หลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา จากนิยามความหมายนี้ทำให้มองเห็นขอบเขตของพุทธปรัชญาว่าจำกัดอยู่ในส่วนที่เป็นศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาเท่านั้น จะไม่รวมไปถึงองค์ประกอบอื่นๆ เว้นเสียแต่ว่าองค์ประกอบเหล่านี้ จะเกี่ยวข้อง กับศาสนธรรม จึงจะศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญาด้วยเท่านั้น^{๓๙} ปรัชญาทางพระพุทธศาสนานี้ได้แทรกซึมอยู่ในสังคมไทยมายาวนานมาก จนกลายเป็นเรื่องเดียวกันและไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างสิ้นเชิง และบางหน่วยความคิดยังไม่อาจแยกได้ว่าอะไรคือปรัชญาหลักดั้งเดิมของไทยหรืออะไรเป็นปรัชญาที่รับมาจากพระพุทธศาสนา^{๔๐}

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน กล่าวว่า พุทธปรัชญา ได้เน้นความสำคัญที่ความคิด ความเชื่อของมนุษย์มากกว่าด้านอื่นๆ เพราะเป็นตัวกำหนด ขึ้นการกระทำทุกอย่างในทุกกิจกรรมที่กระทำ ฉะนั้นปรัชญานัตตา จึงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การวิเคราะห์ความจริงที่แท้ในเรื่องนี้ให้แจ่มแจ้ง เพื่อปลุกฝัง

^{๓๙} พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง), พุทธปรัชญา: โลกทัศน์เกี่ยวกับโลกและชีวิตของพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/439399> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูสุเมธพัฒนไทย, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

ความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ในระดับต่างๆ ซึ่งจะส่งผลที่น่าปรารถนาทั้งในชีวิตส่วนตนเองและสังคม^{๔๑}

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคนที่รู้ความจริงของชีวิต ว่า คนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตน จนไม่หวาดหวั่นพรันพรึงแม้ต่อความตาย ก็เพราะได้ดำเนินชีวิตของตนอยู่อย่างดีที่สุดและได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์คุ้มค่ากับการที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง เรียกได้ว่าเป็นอยู่อย่างผู้มั่งคั่ง ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ท่านได้แบ่งความจริงของชีวิตออกเป็น ๒ ประการ^{๔๒}

๑. ความจริงระดับนามบัญญัติหรือระดับพื้นฐาน เรียกว่า “สมมติสัจจะ” (Conventional Truth) ได้แก่ความจริงที่มีใช้เป็นจริงด้วยตัวมันเอง หากแต่เป็นความจริงที่เรียกกันโดยนามบัญญัติหรือความจริงโดยสมมุติ โดยถือว่าสิ่งต่างๆ มิได้เป็นจริงหรือมีอยู่จริงโดยสภาพของมันเอง แต่เป็นจริงเพราะมนุษย์สมมติขึ้นหรือมีมติร่วมกันว่ามันเป็นจริง เช่น สมมุติเรียกสิ่งสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะร่วมในประเภทเดียวกันว่ารถ บ้าน แก้ว นายปรีดา เป็นต้น เพื่อสะดวกในการเรียกขาน และใช้เป็นภาษาสัญลักษณ์เท่านั้น

๒. ความจริงระดับสภาวะหรือระดับสูง เรียกว่า “อริยสัจจะ” หรือ “ปรมาตตสัจจะ” (Absolute Truth) ได้แก่ ความจริงที่เป็นจริงโดยสภาวะของสิ่งนั้นๆ เอง เช่น กฎไตรลักษณ์ (Three Characteristics) หรือส่วนประกอบของน้ำบริสุทธิ์ที่ประกอบด้วยธาตุไฮโดรเจน ๒ ส่วนและออกซิเจน ๑ ส่วน (H₂O) เป็นต้น ซึ่งเป็นระดับที่จำเป็นต้องใช้ปัญญาในการทำความเข้าใจ

ชีวิตในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งสมมติสัจจะและปรมาตตสัจจะ พึงแยกความจริงทั้งสองส่วนนี้ออกจากกันและเข้าใจในทุกส่วนอย่างถ่องแท้ การเริ่มต้นชีวิตในทัศนะพระพุทธศาสนาเกิดโดยอาศัยกระบวนการทางปฏิจกสมุปบาท คืออาศัยเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกันโดยไม่ขาดสาย ในมหาสิหนาทสูตร พระพุทธองค์ตรัสประเภทกำเนิดของสัตว์ไว้ ๔ ประการ คือ^{๔๓}

๑. สัตว์ที่เกิดจากเปลือกฟองไข่ เรียกว่า อณฑชะ
๒. สัตว์ที่เกิดจากครรภ์ เรียกว่า ชลาพุชะ
๓. สัตว์ที่เกิดในปลาเน่า ในถ้ำโคล เรียกว่า สังเสทชะ
๔. สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นเต็มตัว เช่น เทวดา สัตว์นรก เรียกว่า โอปปาติกะ

ส่วนการเกิดในโลกของมนุษย์ เช่น การเกิดของคนและสัตว์ ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นเชื้อให้ ด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติ อาศัยอาหาร ตามนัยอภิธรรมกล่าวไว้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาณ ซึ่งเกิดขึ้นต่อจากจุติจิตในภพก่อนอันเป็นดวงจิตสุดท้ายต่อจากชาติก่อน ตายจากชาติก่อนแล้วเกิดทันที ไม่มีระหว่างกัน ปฏิสนธิจิตนี้แหละเป็นส่วนหนึ่งในการเริ่มต้น

^{๔๑} ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, เอกสารประกอบคำบรรยาย พป ๓๐๗ สัมมนาสารัตถะแห่งพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๖-๗๗.

^{๔๒} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๓๑๘.

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

ของชีวิต ๓ อย่างคือ บิถัมมารดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู (ไข่อ้อมที่จะสืบพันธุ์) และคันธัพพะ (มีปฏิสนธิจิตหรือปฏิสนธิวิญญาณมาอาศัย)^{๔๔}

การเกิดชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นการเกิด ๒ ครั้ง ครั้งแรกคือการเกิดทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งจิตเดิมนี้เป็นจิตบริสุทธิ์ ไม่มีเครื่องเศร้าหมอง ไม่มีกิเลส ส่วนการเกิดครั้งที่ ๒ เป็นการเกิดในจิตใจ เกิดโดยวิญญาณ ซึ่งไม่มีพ่อแม่เป็นปัจจัยให้เกิด เป็นการเกิดความทุกข์ สาเหตุมาจากเด็กมีสภาพจิตด้วยคุณธรรม ขาดสติ ไม่มีปัญญารู้ชัดตามความเป็นจริง (อวิชชา) ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ฯลฯ ซึ่งเป็นกระบวนการเกิดความทุกข์ในจิตใจ ความทุกข์จะเกิดดับ เกิดดับ สลับกันไปเป็นลูกโซ่ ประดุจสายฟ้าแลบ เป็นวงกลมหมุนเวียนเช่นนี้เรื่อยไปตลอดชีวิตจนกว่าจะดับทุกข์ได้

พุทธปรัชญาเถรวาทมีทรรศนะว่า สัตว์โลกทั้งหลายที่ยังมีกิเลสอยู่ ย่อมตกอยู่ในกระแสของการเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตเป็นประดุจสายโซ่อันยืดยาว ตามหลักของปฏิจจสมุปบาทที่อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นเป็นสายติดต่อกันไปจากปัจจุบันชาติโยงไปถึงอดีตชาติต่อไปถึงชาติหน้าด้วย คนเราเกิดตาย มาแล้วนับชาติไม่ถ้วน ตราบใดที่กิเลสยังไม่หมดไปจากขันธสันดาน ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด ดังพุทธดำรัสแก่ภิกษุความว่า “ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้ กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นที่กำกวม มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อม ไม่ปรากฏ”^{๔๕}

พุทธปรัชญาสอนว่า การตายไม่ใช่ความสิ้นสุดแห่งชีวิต หากเป็นเพียงการสลายนามรูปอย่างหนึ่ง วิกาสของกรรมที่ยังเหลืออยู่ก็จะก่อให้เกิดนามรูปขึ้นใหม่อีก นามรูปที่เกิดขึ้นมาใหม่นั้นย่อมรับเศษแห่ง วิกาสที่ยังเหลืออยู่ติดมาด้วย และยังได้สังสมกรรมใหม่ขึ้นอีกเรื่อยๆ ซึ่งผลของการกระทำนั้นๆ ก็จะปรากฏในชีวิตปัจจุบันและอนาคตต่อไปอีกด้วย เกิดเป็นนามรูปใหม่เรื่อยๆ ไม่ขาดสายจนกว่าจะตัดกระแสแห่งวิกาสกรรม คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เสียได้ ก็จะบรรลุมรรตธรรม คือ พระนิพาน

จะเห็นได้ว่า ความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญาคือความจริงของธรรมชาติ มีความละเอียดลออ ประกอบด้วยรูปและนาม ที่ทำการขับเคลื่อนไหลเวียนไปตามอำนาจหน้าที่ด้วยแรงหมุนของไตรวัฏฏ์ คือ กิเลส กรรม และวิบาก ที่จัดสรรให้ชีวิตมีความเป็นไปในภพภูมิต่างๆ ตามที่พระมหากษัตริย์ ปุริสุตตโม ได้แบ่งออกเป็น ๒ มิติ คือ ๑) ชีวิตในมิติแห่งปัจจุบันชาติ ที่ให้ความสำคัญกับปัจจุบันกาลเป็นอันดับแรกสุด มองว่าชีวิตที่ผ่านมาหรือชีวิตในอดีตกาลและชีวิตในอนาคตต่างเป็นชีวิตที่ไม่ควรให้ความสำคัญหรือคิดถึงมากนัก เพราะอดีตก็กลับแก้ไขไม่ได้ อนาคตก็ยังมาไม่ถึง และ ๒) ชีวิตในมิติแห่งอนาคตชาติ ให้ความสำคัญกับชีวิต คือช่วงเวลาแห่งอนาคตชาติหรือชาติต่อไปหลังจากชาตินี้ เพราะมองว่าชาติหน้าเป็นผลของชาตินี้ การทำดียอมได้ดี หรือทำไม่ดียอมได้ไม่ดี การมีแนวคิดเรื่องชาติหน้าถดถอยจากชาตินี้ไป ในทัศนะพุทธปรัชญาจึงไม่ถ้อยวางมลายหรือไร้เหตุผล ตรงกัน

^{๔๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓.

^{๔๕} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๖/๖๑.

ข้าม การมีทัศนะเช่นนี้กลับช่วยให้การอธิบายเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น^{๔๖}

จากการสัมภาษณ์ พบว่า สาระสำคัญของชีวิตตามแนวพุทธปรัชญา คือ การเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตตามแนวพุทธศาสนา นั่นคือ เข้าใจว่าชีวิตเกิดขึ้นได้อย่างไร ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร และชีวิตควรเป็นอยู่เพื่ออะไร หากตอบคำถามเหล่านี้ได้จะทำให้เกิดความเข้าใจในชีวิตและมีการดำเนินชีวิตที่ไม่ประมาท^{๔๗} ในส่วนของฆราวาสนั้นมีมุมมองเกี่ยวกับชีวิตในลักษณะของความเป็นอยู่ เช่น ชีวิตคือการต่อสู้ โดยให้เหตุผลว่า เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วต้องต่อสู้ดิ้นรน ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงสิ้นชีวิต มนุษย์มีความมุมานะพยายาม อุตทน ฝึกฝนตนเอง ยอมรับและเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น โดยต้องต่อสู้กับปัญหาเหล่านั้นเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี^{๔๘} ในมุมมองของนายธวัช สิงหเดช เห็นว่า สาระสำคัญของชีวิตคือการทำตนให้เป็นประโยชน์ เพราะการได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นยากและสั้น การให้โอกาสแก่ตนเองได้ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ส่วนรวมและส่วนตนอย่างไม่บกพร่องและคุ้มค่ากับโอกาสที่ได้เกิดมาจึงเป็นสาระสำคัญ การจะทำตนเองให้เป็นประโยชน์นั้น ต้องเริ่มจากการพัฒนาตนเองให้พร้อมเสียก่อนทั้งในด้านการศึกษาและการดำเนินชีวิต และควรมีชีวิตอยู่ให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นด้วย^{๔๙}

ความจริงของชีวิตตามหลักปรัชญาไทยที่มีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา คือ ความไม่แน่นอน ชีวิตเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ตามวัฏสงสาร ชีวิตทุกคนเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ คือ มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงย่อมมีทุกข์ และประการสุดท้ายคือความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ทุกชีวิตเป็นที่ประชุมรวมกันของธาตุ ๔ และ ชันธ์ ๕ เท่านั้น^{๕๐} มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ไม่เว้นแม้กระทั่งพระพุทธเจ้า ชีวิตจึงควรเป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่รวันรอนคืน ควรเร่งสร้างกุศลคุณงามความดี เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วจะได้ไปสู่สัมปรายภพ มีความสุขในโลกอื่นอีก เช่น สวรรค์ เป็นต้น หรือหากต้องกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งจะได้เกิดในฐานะที่ดี ไม่ตกทุกข์ลำบาก^{๕๑} จะเห็นได้ว่าแนวคิดเหล่านี้ล้วนสะท้อนความเป็นพุทธปรัชญา คือ หลักของกรรม การกลับมาเกิดใหม่ และแนวคิดเรื่องโลกหน้าหรือชีวิตหลังความตาย

นายบุญมา สวยาม ได้แสดงทัศนะว่า สาระความจริงของพระพุทธศาสนานั้นควรเป็นเรื่องการใช้ชีวิตมากกว่าการคำนึงว่าชีวิตมาจากไหน ที่ควรตระหนักคือชีวิตควรเป็นอย่างไร ในสังคมแบบบ้านๆ วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกัน เห็นการเกิด การพลัดพราก การสูญเสีย เห็นความสำเร็จของใครหลายคนและเห็นความผิดหวังของผู้คนมากมาย ทำให้เห็นว่า หากจะเอาสาระความจริงที่เป็นวัตถุ ร่างกาย นั้นน่าจะไม่ใช่สาระที่แท้จริง เพราะความสวยก็ไม่คงที่ ความมีฐานะก็ไม่มั่นคง ทุกอย่างเหล่านี้เสื่อม

^{๔๖} พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, “พุทธปรัชญา: วิเคราะห์และวิจารณ์”, วารสาร ศึกษาศาสตร์ มจร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐): ๘๖-๑๐๘.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูโสภณธรรมวิภาติ, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๔๘} สัมภาษณ์ นางปราณี คำดา, [๒๕ มกราคม ๒๕๖๑].

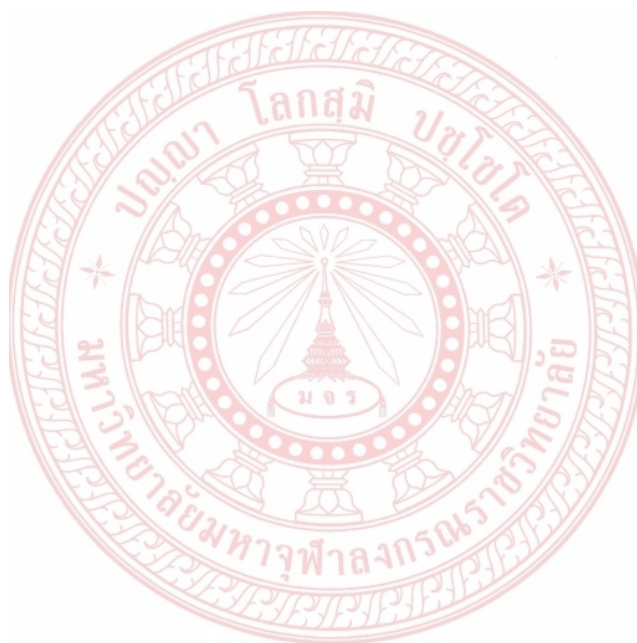
^{๔๙} สัมภาษณ์ นายธวัช สิงหเดช, [๑๗ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูอุภัยโกศล, [๑๕ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายกังวล นาคท่าโพธิ์, [๒๕ มกราคม ๒๕๖๑].

สลาย สูญหาย พลัดพรากกันได้ แต่สาระที่แท้จริงของชีวิตคือการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ดีงาม และเหมาะสม^{๕๒}

โดยสรุปแล้วพบว่า ปรัชญาไทยทั้งที่เป็นปรัชญาดั้งเดิมและปรัชญาที่ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมชาติอื่น จนหล่อหลอมเป็นปรัชญาไทยผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ได้ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างลึกซึ้งไม่ได้ ปรัชญาเหล่านั้นฝังลึกอยู่ในมนุษย์ทุกคน แม้กระทั่งคนที่บอกว่าตนเองไม่ปรัชญาก็คือปรัชญาแล้วนั่นเอง ปรัชญาจึงเป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินชีวิตและเป็นตัวกำหนดรูปแบบชีวิต บุคลิกภาพ ค่านิยม ของแต่ละบุคคล เมื่อรวมกันหลายๆ คน จึงก่อให้เกิดวิถีปฏิบัติที่เหมือนกัน เมื่อผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน วิถีปฏิบัติที่ต่อเนื่องเหล่านั้นกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรม กลายเป็นเครื่องจรรโลงสังคมให้สงบสุขต่อไป

^{๕๒} สัมภาษณ์ บุญมา สวอยงาม, [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

สมมติฐาน ๑) พระสงฆ์, นักวิชาการ, ผู้เชี่ยวชาญ, นักปราชญ์ชน, ผู้นำชุมชน, ผู้เข้า มี แนวความคิดอย่างไรแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ๒) ปฏิสัมพันธ์ของ พระสงฆ์, นักวิชาการ, ผู้เชี่ยวชาญ, นักปราชญ์ชน, ผู้นำชุมชน หลังที่ได้รับฟังอบรม มีความรู้สึกต่อวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างไร

รูปแบบการวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร โดยกำหนดขอบเขต ดังนี้

ขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา ศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาความเป็นมาเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของปรัชญาไทย ระบบปรัชญาไทย ๓ สาขา วัฒนธรรมกับระบบความเชื่อในสังคมไทยในฐานะที่มาของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธ หลักปรัชญาของหน้าที่ในสังคมไทย หลักปรัชญาประเพณีในสังคมไทย

ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์

การวิจัยภาคสนาม (Field Research) มีขอบเขต ดังนี้

๑. ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ กำหนดประเด็นคำถามการวิจัย หาความเชื่อมั่น (Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ รูป/คน ตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย

๒. สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) กลุ่มประชากรตัวอย่าง ๕ กลุ่ม

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษา คือ จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตประชากรกลุ่มเป้าหมาย ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดพิษณุโลกที่เกี่ยวกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ปรัชญามีความหมายตามลักษณะของการใช้ หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อ คติ วัฒนธรรม จารีต ประเพณีปฏิบัติ และค่านิยม เป็นต้น ของมนุษย์ เช่น แนวความคิดอันเป็นภูมิปัญญาของคนไทย ซึ่งเป็นชนชาติที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานชนชาติหนึ่ง มีนักปราชญ์และนักคิดแสวงหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิตเป็นจำนวนมากที่เป็นผู้แสวงหาคำตอบเกี่ยวกับอันตมสังขาร กล่าวคือ ความจริงสูงสุดและได้แสดงชุดความรู้ออกมาอย่างเหมาะสมตามสภาพการณ์ของแต่ละยุคสมัย และสามารถนำชุดความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการหล่อหลอมชนชาติไทยหลายเผ่าและชนชาติอื่นที่เข้ามาอาศัยในแผ่นดินไทยให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เกิดจิตสำนึกของความเป็นคนไทยร่วมกัน ปรัชญาไทยมีคุณลักษณะที่น่าสนใจ คือ มีลักษณะของการประนีประนอมเสมอ ไม่มีลักษณะของการโจมตีกัน ถึงจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาของต่างชาติ แต่ก็รู้จักนำมาปรับใช้ประสมไปกับความคิดดั้งเดิมของบรรพบุรุษ สามารถรวม ๓ กระแสความคิด คือ กระแสความคิดดั้งเดิมก่อนได้รับนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ กระแสความคิดที่มีศาสนาพราหมณ์เป็นพื้นฐาน และ กระแสความคิดที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานให้ผสานกันได้อย่างลงตัว

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับปรัชญาไทยที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีผลการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ แนวคิดทฤษฎี และหลักการของปรัชญาไทย

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสนใจอดีตของตนเองของคนไทยสมัยสุโขทัยจะไม่ไกลไปกว่าอดีตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และเมืองที่อยู่ทางเหนือสุโขทัยขึ้นไปไม่มากนัก สิ่ง

ที่มากระตุ้นให้คนไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสนใจต่อปัญหาดีของตนเองที่ไกลไปจาก สุขุทัยก็คือ การเข้ามาของบรรดาชาวตะวันตก นับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงเวลาที่บรรดา ชาวตะวันตกเดินทางมาติดต่อกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่องรอยแนวคิดแบบไทยที่เรียกว่า ปรัชญาไทย สรุปได้ ๖ ด้าน คือ ด้านอภิปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม และ ด้านการเมือง ปรัชญาทั้ง ๖ ด้านนี้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานว่า เป็นการศึกษาความคิดความเชื่อ ของคนไทย แต่เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องต้องกันกับแนวคิด ปรัชญาแบบไทยๆ มากที่สุด บรรพบุรุษจึงได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นแนวพัฒนาปรัชญาของตน ดังนั้น ปรัชญาจึงเป็นเรื่องของคนเราแท้ แม้ชนชาติไทยจะได้มีชีวิตอยู่ในถิ่นกำเนิดที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ โดยมีธรรมชาติอำนวยผลเป็นอันดี ถึงกระนั้นคนไทยเราก็สามารถคิดและพัฒนาในสิ่งที่เราเรียกกันว่า ปรัชญาได้ ตลอดจนได้เลือกปรัชญาที่ดีที่สุดไว้ดำเนินชีวิตด้วย ระบบปรัชญาไทยสาขาแบ่งออกเป็น ๓ สาขาหลัก คือ (๑) สาขาอภิปรัชญา เป็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องกำเนิดโลก จักรวาล และมนุษย์ ความ เชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องชะตากรรมและบุญวาสนา ความคิดเรื่องความจริงสูงสุด (๒) สาขาญาณวิทยา เป็นความคิดในด้านการแสวงหาความรู้ หรือทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ และ (๓) สาขาจริยศาสตร์ เป็นความคิดในด้านเกณฑ์การตัดสินความดี ความงาม

ในประเด็นวัฒนธรรมกับปรัชญาไทยนั้น พบว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุม ทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานอันเป็นแกนสำคัญอันเป็นสังคม มนุษย์ทั้งนี้วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำรงและดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นเครื่อง กำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ในแต่ละสังคม มีที่มาจากปัจจัยต่างๆ เช่น สิ่งแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ ระบบการเกษตรกรรม ค่านิยม (Values) การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) และการนำเข้าวัฒนธรรมอื่นมาเผยแพร่วัฒนธรรม

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานานนับพันปี สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นไทย ซึ่งเป็นมรดกของบรรพบุรุษจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทย ที่มีคุณค่า ควรยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบทอดกัน มาช้านาน และเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย เป็น เอกลักษณ์ของชาติ สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ ส่งเสริมความรักความสามัคคีความเป็น หนึ่งเดียวกัน เป็นความภาคภูมิใจ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และ เป็นการสนองตอบความ ต้องการในด้านต่างๆ วัฒนธรรมจึงครอบคลุมทุกอย่างที่เกี่ยวกับความเจริญ ความดีงาม และจะต้อง มีการบำรุงส่งเสริมในเรื่องทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย

๕.๑.๒ แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลัก พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง ความเห็นด้วยมั่นใจ ไว้วางใจและนับถือ เป็นการ ยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อ มนุษย์หรือสังคม อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้ โดยไม่ ต้องคำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น อาจจะมี ความแตกต่างกัน ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือ ผีสางเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบ

อยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง ไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งวางหลักความเชื่อไว้ ๔ ประการ คือ เชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในหน้าที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้มีความเป็นเหตุเป็นผลที่สามารถพิสูจน์ได้ ดังนั้น ศาสนาพุทธจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญา เน้นความเป็นเหตุเป็นผลและการทดสอบด้วยตนเอง

ในส่วนประเด็นทางจริยศาสตร์หรือจริยปรัชญานั้นพบว่า จริยศาสตร์เป็นแขนงหนึ่งของวิชาปรัชญา ที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติ ศึกษาหาคุณค่าความประพฤติ เกณฑ์แห่งความประพฤติ หลักแห่งความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรมคุณค่าของจริยธรรม หลักในการแสวงหาความดี เพื่อให้มนุษย์ทำหน้าที่ของของตนเองให้ดี ให้สมบูรณ์ให้เข้าถึงอุดมการณ์อันสูงสุดของชีวิตมนุษย์ สำหรับพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักการประพฤติความดีในทางพุทธศาสนาที่ประมวลไว้ด้วยเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ที่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนมูลฐาน กฎเกณฑ์ ที่สอดคล้องและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสังคมและแนวทางการปฏิบัติที่ดำรงรวมถึงอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ มนุษยชาติที่เกิดมามีหน้าที่และสิทธิโดยธรรมชาติด้วยกันทุกคน โดยสรุปแล้วมี ๓ ประเภทหน้าที่ต่อตนเอง หน้าที่ต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม และหน้าที่ต่อศาสนา ดังปรากฏในหลักคำสอนเรื่องทิศ ๖

หลักปรัชญาประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทย เอกลักษณ์ของประเพณีไทย ได้แก่การผสมผสานทั้งลัทธิ ฝัสมเทวดา ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ เราอาจแบ่งประเพณีต่างๆ ออกเป็น ๓ ด้าน คือ (๑) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการเผาศพ (๒) ประเพณีเกี่ยวกับสังคม เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญวันสารท ประเพณีลอยกระทง และ (๓) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันพระ วันสำคัญทางศาสนา ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีรับบัวบางพลี ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ม เป็นต้น

๕.๑.๓ วิเคราะห์คุณค่า ประโยชน์ และสาระสำคัญที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาสรุปได้ว่า วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ปรัชญาไทย การดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องมีหลักการให้ยึดถือและปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตตนเองมีหลักยึดถือสำหรับเป็นแผนที่ชีวิต เป็นทิศทางที่แผ่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์ เป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีปรัชญา ทุกคนจึงมีความแตกต่างกัน มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับการกำหนดหน้าที่ และตัดสินใจว่าจะเลือกใช้ปรัชญาแบบใด เป็นหลักในการยึด ปรัชญาไทยเป็นรากฐานที่สำคัญของคนไทย ในอันที่จะหล่อหลอมให้คนไทยมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองและเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยสรุปเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ปรัชญากำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดแนวทางให้แต่ละบุคคลได้ดำเนินชีวิตในรูปแบบของตนเอง ปรัชญาไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนานั้นเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยดั้งเดิม เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ การเคารพนับถือในเครือญาติและผู้หลักผู้ใหญ่ และที่เด่นชัดได้แก่แนวปรัชญาพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสมชีวิตาในพระพุทธศาสนา ที่นอกจากจะ

ช่วยให้ผู้ยึดถือเป็นแบบปฏิบัติสามารถ ปรับเปลี่ยนความคิด นิสสัย พฤติกรรมและวิธีการตัดสินใจ ในเรื่องต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลแล้วยังช่วยรักษาทุนเดิมของชีวิตไม่ให้สูญหายไปเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตต่างๆ อีกด้วย (๒) ปรัชญาสามารถตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ (๓) ปรัชญาช่วยให้เป็นคนมีเหตุผล ช่วยตอบโจทย์ให้แก่ตนเองว่า เพราะอะไร บนพื้นฐานแนวคิดอะไรจึงทำให้ตัดสินใจแบบนี้ และ (๔) ปรัชญาทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น

ปรัชญาไทยที่มีผลต่อประเพณีไทย ประเพณีเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ เรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด ประเพณีไทยมีที่มาจากหลายแหล่งกำเนิด เช่น สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมเกษตรกรรม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ค่านิยม และการเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมจากต่างชาติ อิทธิพลของทั้ง ๔ ด้านซ่อนอยู่เบื้องหลังของคำว่า “ปรัชญาไทย” ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย นักวิชาการได้จัดแบ่งประเพณีออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม ขนบประเพณีหรือสถาบัน และ ธรรมเนียมประเพณี

สาระสำคัญของปรัชญาและอุดมการณ์ มุ่งไปที่การพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาตนส่วนใหญ่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากหลักของศาสนาต่างๆ ที่บุคคลนั้นยึดถือ โดยเฉพาะพุทธศาสนามีหลักในการพัฒนาตนเองเป็น ๓ ช่วง เรียกว่า อัตถะ ๓ ได้แก่ (๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการ คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตาสัมปทา และสมชิวิตาสัมปทา (๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการ ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา และ ปัญญาสัมปทา และ (๓) ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด นอกจากนั้นยังหลักไตรสิกขา ที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา ยังสามารถใช้เป็นหลักในการพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบอีกด้วย

สาระสำคัญว่าด้วยความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญา ชีวิตในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งสมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ การเริ่มต้นชีวิตอาศัยกระบวนการทางปฏิจกสมุปบาท คืออาศัยเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกันโดยไม่ขาดสาย การเกิดในโลกของมนุษย์ ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นเชื้อให้ ด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติ อาศัยอาหาร ตามนัยอภิธรรมกล่าวไว้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาน ซึ่งเกิดขึ้นต่อจากจุดจิตในมรณาสันนินิ อันเป็นดวงจิตสุดท้ายต่อจากชาติก่อน ตายจากชาติก่อนแล้วเกิดทันที ไม่มีระหว่างกัน การเกิดชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นการเกิด ๒ ครั้ง ครั้งแรกคือการเกิดทางร่างกายและจิตใจ ความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญาคือความจริงของธรรมชาติ มีความละเอียดลออ ประกอบด้วยรูปและนาม ที่ทำการขับเคลื่อนไหลเวียนไปตามอำนาจหน้าที่ด้วยแรงหมุนของไตรวิภังค์ คือ กิเลส กรรม และวิบาก ที่จัดสรรให้ชีวิตมีความเป็นไปในภพภูมิต่างๆ จำแนกออกเป็น ๒ มิติ คือ ๑) ชีวิตในมิติแห่งปัจจุบันชาติ ที่ให้ความสำคัญกับ ปัจจุบันกาลเป็นอันดับแรกสุด มองว่าชีวิตที่ผ่านมาหรือชีวิตในอดีตกาลและชีวิตในอนาคตกาลต่างเป็นชีวิตที่ไม่ควรให้ความสำคัญหรือคิดถึงมากนัก เพราะอดีตก็กลับแก้ไขไม่ได้ อนาคตก็ยังมาไม่ถึง และ ๒) ชีวิตในมิติแห่งอนาคตชาติ ให้ความสำคัญกับชีวิต คือช่วงเวลาแห่งอนาคตชาติหรือชาติต่อไปหลังจากชาตินี้

เพราะมองว่าชาติหน้าเป็นผลของชาตินี้ การทำดียอมได้ดี หรือทำไม่ดียอมได้ไม่ดี การมีแนวคิดเรื่องชาติหน้าถดถอยจากชาตินี้ไป ในทัศนะพุทธปรัชญาจึงไม่ถ้อยกว้างมลายหรือไร้เหตุผล ตรงกันข้าม การมีทัศนะเช่นนี้กลับช่วยให้การอธิบายเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ปรัชญาไทยมีความผสมผสานกันระหว่างปรัชญาดั้งเดิมและปรัชญาที่รับมาจากวัฒนธรรมอื่นอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะวัฒนธรรมของพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาไทย ทำให้เกิดมิติทับซ้อนระหว่างปรัชญาดั้งเดิม พุทธปรัชญา และปรัชญาวัฒนธรรมอื่น เช่น วัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมเขมร วัฒนธรรมเกาหลี เป็นต้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาไทยในปัจจุบันจึงควรพิจารณาอย่างรอบด้านและถ่วงถ่วง เนื่องจากกระแสวัฒนธรรมที่ไหลอย่างรวดเร็วทำให้รูปแบบปรัชญาไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการรักนวลสงวนตัวของสตรี ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ชายหญิงหากได้เสียกันก่อนพิธีแต่งงานถือว่าผิดผี มีโทษทางสังคมที่รุนแรงต่อมาเพื่ออธิบายพุทธศาสนา ถือว่ากุลสตรีคือหญิงที่รักษาพรหมจรรย์ไว้ให้ตลอดจนกว่าจะแต่งงาน แต่ในปัจจุบันการอยู่กินกันแบบผัวเมียก่อนพิธีแต่งงาน (ทดลองอยู่) กลายเป็นเรื่องปกติ ซึ่งเป็นอิทธิพลของชาติตะวันตก แนวคิดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายชายไม่ได้ให้ความสำคัญกับความเป็นสาวพรหมจรรย์ของฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงก็ได้ยึดค่านิยมที่จะรักษาพรหมจรรย์ไว้เพื่อสามีที่แท้จริง ความไหลบ่าของวัฒนธรรมในลักษณะได้ทำลายวัฒนธรรมของความเป็นไทย แนวคิดในลักษณะนี้มีผลต่อปรัชญาไทย เพราะเป็นการเปลี่ยนระบบความคิด ค่านิยม วัฒนธรรม จึงควรมีการศึกษาและทำความเข้าใจกันอย่างทั่วถึง

ดังกล่ามาแล้วว่า ปรัชญาไทยโดยส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนาเสียทีเดียว เพราะแนวคิดของปรัชญาดั้งเดิมยังเหนียวแน่นในวัฒนธรรมประเพณี ทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยถูกมองเป็นกึ่งเถรวาทกึ่งมหายาน กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์และไสยศาสตร์อันเป็นปรัชญาดั้งเดิมของไทยได้ฝังรากลงและลูกกลมในถึงพุทธปรัชญาเมื่อรับพุทธปรัชญาโดยไม่ละทิ้งปรัชญาดั้งเดิม ทำให้เกิดการผสมผสานกัน ดังจะพบว่า พระสงฆ์กลายเป็นหมอผี กลายเป็นหมอดู เป็นจำนวนมาก เพราะต้องการให้ตนเองอยู่ร่วมกันสองแนวคิดได้อย่างลงตัว ซึ่งก็เป็นที่ชอบพอของคนไทยจำนวนมากด้วย เพราะไม่ขัดกับปรัชญาเดิมและสามารถรับพุทธปรัชญาอันเป็นปรัชญาใหม่ได้ด้วย พระสงฆ์ในประเทศไทยจึงต้องทำหน้าที่เป็นทั้ง พระ พราหมณ์ และหมอผี ด้วยเหตุนี้ พุทธปรัชญาในไทยจึงไม่ใช่เถรวาทแบบบริสุทธิ์ตามกล่าวอ้าง แต่กลับฉายภาพมหายาน (ตันตระ) อย่างโดดเด่น จนมีคำกล่าวเชิงล้อเลียนว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทยไม่ใช่เถรวาทและไม่ใช่มหายาน แต่เป็นพุทธศาสนาแบบไทยที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

ภาพความท้าทายของปรัชญาไทยนี้ ปรากฏในวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตไทยอย่างหลากหลาย เช่น แนวคิดเรื่องปู่ย่าเณน เทพารักษ์ ศาลพระพรหม หอเจ้าที่ ศาลพระภูมิ เป็นต้น หากจะมองว่าเป็นความลดต่ำ ความเอื้อเฟื้อของแนวคิดต่างๆ ก็ย่อมได้ แต่ความทับซ้อนเหล่านี้ทำให้แยกแยะระหว่างปรัชญาแนวคิดเดิมกับปรัชญาอื่นๆ ได้ยากด้วยเช่นกัน

การรณรงค์ความเป็นไทยของภาครัฐ ด้วยการแต่งกายชุดไทย การกินอาหารไทย การอนุรักษ์ศิลปะไทย ล้วนแต่เป็นการปลูกให้ปรัชญาไทยคืบคลานในสถานการณ์โลกยุคข้อมูลข่าวสาร ผู้วิจัยเห็นว่า ภาครัฐควรรณรงค์ให้ประชาชนรับวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างสร้างสรรค์ด้วยการให้โอกาสเรียนรู้อย่างเปิดกว้าง ให้เกิดการผสมผสานกับแนวคิด ปรัชญาไทยอย่างลงตัวจะเหมาะสมกว่าการปิดกั้นกระแสแนวคิดเหล่านั้น ประกอบกับนโยบายของประชาคมอาเซียนที่ทำให้การไหลบ่าของวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม และอุดมการณ์ของแต่ละกลุ่มประเทศเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ปรัชญาไทยจะสามารถมีบทบาทและโดดเด่นได้อย่างไร เป็นคำถามที่น่าสนใจและท้าทายต่อประชาคมโลกในปัจจุบัน

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑. ควรมีการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยอย่างเป็นระบบ ทั้งในสถานศึกษาและการเรียนรู้ตามสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติกันอย่างถูกต้อง และจะเป็นความรู้สำหรับการรับกระแสวัฒนธรรมอื่นให้กลมกลืน งดงามต่อไป การปิดกั้นแนวคิด ค่านิยม หรือการโจมตีวัฒนธรรมอื่นนั้นเป็นการปลูกฝังแนวคิดในทางลบ อันจะก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อไปได้ จึงควรระวังและหลีกเลี่ยงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๒. แม้กระแสความเป็นไทยจะเป็นการปลูกปรัชญาไทยให้ตื่น แต่การรับวัฒนธรรมอื่นอย่างสร้างสรรค์จะช่วยให้ปรัชญาไทยมีความทันสมัยยิ่งขึ้น จึงควรหาแนวทางผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดแนวปรัชญาไทยสมัยใหม่ ให้คนยุคใหม่ไม่รู้สึกอึดอัดในกระแสความเป็นไทยจนมากเกินไปหรือหย่อนเกินไป

๓. วัฒนธรรมและประเพณีถือว่าเป็นมรดกตกทอด แฝงไปด้วยปรัชญาการดำเนินชีวิตที่สืบทอดกันมาอย่างช้านาน เป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นความงดงามของแต่ละท้องถิ่น สมควรที่ภาครัฐจะให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องต่อไป ทั้งนี้ ควรมีการศึกษารูปแบบให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่โดยไม่ทำลายของเก่า

๔. พุทธปรัชญาในปรัชญาไทยเป็นแนวคิดหลักของประเทศ แต่กลับถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมจนสูญเสียความเป็นพุทธ คณะสงฆ์ควรปฏิรูปตนเองเพื่อให้พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ให้เป็นทางเลือกที่ถูกต้องสำหรับสังคมไทยและสังคมอื่นๆ เนื่องจากพุทธปรัชญามีเอกลักษณ์และความโดดเด่นในตัวเอง มีความเป็นเหตุเป็นผลและสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิทยาการสมัยใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ จึงตอบโจทย์ของโลกยุคข้อมูลข่าวสารได้เป็นอย่างดี การแยกพุทธปรัชญาให้เด่นชัดและนำไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตอย่างเป็นระบบ เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้พุทธปรัชญาก่อให้เกิดคุณค่าอย่างแท้จริง ซึ่งจะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นโลกนี้ได้อย่างเป็นระบบ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ศึกษาพัฒนาการของปรัชญาไทยที่ผสมผสานกันระหว่างปรัชญาดั้งเดิมกับพุทธปรัชญา เพื่อสะท้อนให้เห็นมิติทางการเมือง การปกครองและวัฒนธรรมทางด้านประชาธิปไตยในสังคมไทย
๒. ศึกษาอิทธิพลของพุทธปรัชญาที่มีต่อระบบการศึกษาของประเทศไทย
๓. ศึกษาปรัชญาไทยกับความเป็นพหุวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กนก จันทร์ขจร. ธรรมเพื่อชีวิต. กรุงเทพมหานคร: เพชรสยามการพิมพ์, ๒๕๒๗.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. การถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

กรรณิ อัญชลี. ประเพณีไทยในปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ทิฆังเอ็ด, ๒๕๔๘.

กิริติ บุญเจือ. จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๔๕๔๕.

กาญจณี ละอองศรี. ถิ่นกำเนิดของไทย-พรมแดนแห่งความรู้. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๔.

ขุนวิจิตรมาตรา. หลักไทย. พระนครศรีอยุธยา: สาส์นสวรรค์, ๒๕๑๐.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. มังคลัตถที่ปนี แปล เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

คณะกรรมการฝ่ายหนังสืออนุสรณ์ ๑๐๐ ปีชาติกาล. ชีวิตการงานหลักธรรมพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ม.ป.ป.

คณาจารย์ภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ปรัชญาเบื้องต้น (ฉบับปรับปรุงใหม่). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๗.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วรรณคดีบาลี (Pali Literature). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท รพีปกรณ์ จำกัด, ๒๕๕๕.

คณะราชครู. ประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร: เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๔๐.

เค.เอ็น. ชยติลเลเก. ความคิดทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา Ethics in Buddhist Perspective. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๔.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้านอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, ๒๕๒๓.

จักรพล พิมพ์การ. พจนานุกรมไทยพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๕๑.

ชิน อยู่ดี. **สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. พระนครศรีอยุธยา: กรมศิลปากร, ๒๕๑๐.

ชิน อยู่ดีและสุด แสงวิเชียร. **อดีต**. พระนครศรีอยุธยา: พิมพ์, ๒๕๑๗.

ชัยวัฒน์ อุตพัฒนและวิธาน สุชีวงศ์. **หลักการดำเนินชีวิตในสังคม**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓.

ทัศนีย์ ทานตวนิช. **คติชาวบ้าน**. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓.

ธวัช ปุณโณทก. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ธนาภิต (นามปากกา). **วันสำคัญไทย**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, ๒๕๔๑.

_____ . **ประเพณีพิธีมงคลและวันสำคัญของไทย**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเด็ก, ๒๕๓๙.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **พระราชพงศาวดารอยุธยา ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐-๒๕๒๑.

บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๙.

_____ . **จริยศาสตร์. (ETHICS)**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๕๐.

_____ . **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๓๒.

_____ . **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๒๙.

ปรีดี พนมยงค์. **สยามกับปัญหาสงครามในยุคปรมาณู**. พระนครศรีอยุธยา: ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๗.

ปรีชา พิณทอง. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๓๔.

ปิ่น มุทุกันต์. **มงคลชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ประยงค์ สุวรรณบุบผา. **สังคมปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๗.

ประชิด สกุนะพัฒน์. **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖.

แปลก สนธิรักษ์. **ระเบียบสังคมประเพณีวัฒนธรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

ประทีป ชุมพล. **วรรณคดีวิเคราะห์**. พระนครศรีอยุธยา: พิมพ์, ๒๕๑๘,

ประภาศิริ (นามปากกา). **วิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิม**. พระนครศรีอยุธยา: พระจันทร์, ๒๕๓๘.

ฝ่ายวิชาการภาษาไทย บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน). **พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๒.

พระครูสุขุมสังฆการ. **กฐิน**. ขอนแก่น: ขอนแก่นคลังนานาธรรม, ๒๕๔๘.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **โอวาทท่านอาจารย์พุทธทาสแต่...ยุวชน**. นิราลัย

(นามปากกา) **รวบรวมและเรียบเรียง**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

พระยาบริหารเทพธานี. **พงศาวดารชาติ**. พระนครศรีอยุธยา: ประจักษ์วิทยา, ๒๔๙๖.

พระยาประชาภิจักรจักร. **พงศาวดารโยนก**. พระนครศรีอยุธยา: ชูสิน, ๒๔๙๘.

พระยาอนุমানราชธน. **เรื่องของชาติไทย**. พระนครศรีอยุธยา: ประจักษ์วิทยา, ๒๕๑๓.

พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์เพิ่มศัพท์และปรับปรุง**.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระราชมุนี (ประยูร ธมมจิตฺโต). **เพื่อน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระวิเชียร ปรีชา. **พงศาวดารเหนือ**. พระนครศรีอยุธยา: ศุภสภา, ๒๕๐๔.

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์. **เจ้าชีวิต**. พระนครศรีอยุธยา: คลังวิทยา, ๒๕๐๕.

พุทธทาสภิกขุ. **ภาษาคน ภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๕.

_____ . **ทิศธรรมให้วิถีอย่างอารยชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๑๔.

ฟื้น ดอกบัว. **พระพุทธศาสนากับคนไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๒.

หลวงวิจิตรวาทการ. **สยามกับสุวรรณภูมิ**. พระนครศรีอยุธยา: ม.ป.ท. ๒๔๗๖.

_____ . **ชนชาติไทย**. พระนครศรีอยุธยา: กรมยุทธศึกษาทหารบก, ๒๕๑๓.

วิทย์ วิศเวทย์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.

วิมล จิโรจน์พันธุ์. **จริยธรรมกับชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๗.

วันวลิต (นามปากกา). **พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา**. พระนครกรุงศรีอยุธยา: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๓.

วิชาน สุชีวกุ๊ปและสนธิ บางยี่ขัน. **ปรัชญาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์. **ชนชาติไทย**. **หลวงนิพนธ์นิพนธ์ (แปล)**. พระนครศรีอยุธยา: ศุภสภา, ๒๕๒๐.

ศิริวรรณ คุ่มไต้. **วันและประเพณีสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: เดอะบุคส์, ๒๕๔๒.

ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. **จริยศาสตร์ศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไอดีเอสโตร, ๒๕๒๕.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๒๔.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. **พงศาวดารสยาม**. พระนครศรีอยุธยา: ศุภสภา, ๒๔๙๒.

_____ . **อารยธรรมไทย**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **วิธีสร้างบุญบารมี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๒.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สถิต วงศ์สวรรค์. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยา, ๒๕๔๓.

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

ส. พลายน้อย (นามแฝง). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุคส์, ๒๕๕๓.

สำลี รักสุทธี. **อีตลีสองคลองสิบสี่ประเพณีของดีอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: เอ็นที.พี.เพรส, ๒๕๔๔.

เสถียร พันธรังสี. ศาสนาโบราณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

มานิต วลิตโกดม. สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน. กรุงเทพมหานคร: การเวก, ๒๕๒๑.

มานิต มานิตเจริญ. พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร:

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น: โรงพิมพ์บริษัท ขอนแก่น คลังนาธรรมชาติ จำกัด, ๒๕๔๖.

เอเตียน กาลังซ์. ราชอาณาจักรสยาม. พระนครศรีอยุธยา: กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

(๒) งานวิจัย

พระมหาประคัตต์ อคฺคปัญโญ (ซึ่งแสง). ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระวีรพรรณ วุฑฒิธมโม (เชียรประโคน). อิทธิพลของความเชื่อในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อประเพณีไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระนรินทร์ สีสเตโช (สาไชยันต์). การศึกษาวิเคราะห์หน้าที่ในทศ ๖ ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ศรินทร์ มุขสาร. พิธีการจัดงานทอดกฐินที่พึงประสงค์ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Carleton S. Coon. The Story of Man. New York: Alforff A Knoff.

Guaritch Wales. Further exarvation at Pong tuk (Siam) Indian. Art and Letters, 1936.

Holt S. Historical sketch of the Shans. New York : Arno press Inc, 1970.

Paul Benedict. Thai Kadai and Indonesian a new alignment in Southeast Asia. New York: Americat Anthroplologist, 1942.

Rong Syamananda, A History of Thailand. Bangkok: Chulalongkorn University, 1971..

Terrien de la couperie. The cradle of the Sham Race. (New York : Arno Press Inc, 1970.

W.A.R.wood. A History of Siam. Bangkok : ChalermnitBookShop, 1959.

Welheim G.Solheim. Thailand and Prehistory. (Silpakorn, 1964.

ภาคผนวก ก.บทความวิจัย
วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
An Analytical Concept and the way of Thai Philosophy in Buddhism

ปัญญา นามสง่า, พระครูปลัดสวพัฒนพุทธคุณ,
 ภูวเดช สันทับศาล, สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล
 วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 E-mail: phuwadet@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม ผลจากการวิจัยพบว่า ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ ๖ ด้าน คือ อภิปรัชญา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และสังคมการเมือง แต่เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยมากที่สุด บรรพบุรุษจึงได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นแนวพัฒนาปรัชญาของตน ระบบปรัชญาไทยแบ่งออกเป็น ๓ สาขาหลัก คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่าความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง ไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา คือ เชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: ปรัชญาไทย, พุทธปรัชญา, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The research which is the quality research based on documentary research and field research is to analyze the concept and practice of Thai philosophy according to Buddhism. The research found that : Thai philosophy is a Buddhist philosophy because Thai society uses Buddhist principles in daily life from the past to the present which could be concluded into ๖ aspects. The ๖ aspects are metaphysical, ethics, aesthetics, social and political aspect. However, due to the influence of the teachings in Buddhism, it is in line with the philosophy of Thai the most. The ancestors have adopted the Buddhist philosophy as the development of their philosophical system which is divided into ๓ main branches: metaphysics, epistemology, and ethics. Belief, concept, ethics and traditions in Thai philosophy based on Buddhism were found that

human belief has evolved from the belief in nature, belief in the nymph, belief in ancestral spirits and belief in many gods. The beliefs found in ancient Thai society to the present are about superstition and astrology. Besides, there is also a Buddhist belief which is the rule of karma, believe in the effects of karma, believe in the fact that living things have their own karma, and believe the enlightenment of the Buddha.

KEYWORDS: Thai Philosophy, Buddhist Philosophy, Buddhism

๑. ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ปรัชญาไทย มีลักษณะเด่นที่ต้องนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตประจำวันในลักษณะเดียวกันกับปรัชญาระบบอื่นที่ปรากฏตามปรัชญาตะวันออกทั่วไปซึ่งลักษณะนี้เรียกว่า “ปรัชญาชีวิต” ซึ่งความน่าสนใจเป็นพิเศษคือมีลักษณะของการประนีประนอมเสมอไม่มีลักษณะของการโจมตีกันถึงจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาของต่างชาติแต่ก็รู้จักนำมาปรับใช้ประสมไปกับการคิดดั้งเดิมของบรรพบุรุษความประนีประนอมจึงเป็นอีกลักษณะหนึ่งของปรัชญาไทยแนวคิดอันเป็นภูมิปัญญาในลักษณะดังกล่าวบรรพบุรุษของคนไทยได้ช่วยกันสร้างเสริมเติมแต่งและสั่งสมกันต่อ ๆ มา และได้ถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลังประเด็นปัญหาที่นักปราชญ์ไทยให้ความสนใจค้นคว้าและแสวงหาความจริงกันมาตลอดนั้นอยู่ในขอบเขตของความรู้ที่เกี่ยวกับโลกและชีวิต ประเด็นของปัญหาตามที่กล่าวมานี้ส่วนใหญ่นักปราชญ์ไทยได้พยายามแสดงหาคำตอบตลอดมาและคำตอบเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลัก ๓ ประการคือ (๑) กระแสความคิดดั้งเดิมก่อนได้รับนับถือศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา (๒) กระแสความคิดที่มีศาสนาพราหมณ์เป็นพื้นฐาน (๓) กระแสความคิดที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน¹

จากนัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปรัชญาไทยมีความเชื่อมโยงกับความรู้และความจริงที่เกี่ยวกับโลกและชีวิตคนไทยตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยได้ตั้งข้อสมมติฐานแล้วผูกเรื่องเป็นนิยายหรือนิทานอันเกี่ยวกับโลกและชีวิตเป็นเรื่องเล่าสืบ ๆ กันมาแบบปากต่อปากซึ่งบางเรื่องอาจจะมิจริยธรรมและศีลธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยเพื่อจะได้เป็นอนุสติเตือนใจให้ประพฤติดีประพฤติชอบในสังคม นอกจากที่กล่าวแล้วยังมีแนวความคิดที่สำคัญอันมีค่าควรแก่การศึกษาและควรยกย่องได้ว่าเป็นปรัชญาไทย อีกรูปแบบหนึ่งในยุคดั้งเดิมอันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนโบราณที่รู้จักวิธีสอนจริยธรรมและศีลธรรมแก่ลูกหลานแต่ออกมาในรูปลักษณะของคำคมและสุภาษิตที่คนโบราณนิยมคิดขึ้นมาเพื่อเป็นคติเตือนใจให้เป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต และเป็นหลักจริยธรรมและศีลธรรมที่มุ่งสอนบุคคลให้ประพฤติตนอยู่ในทำนองครองธรรมในขณะเดียวกันก็ได้แสดงให้เห็นถึงถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อนุรักษ์แนวความคิดนี้ไว้เป็นอย่างดีโดยมีผู้สืบทอดกันมาแบบปากต่อปากและให้ชื่อเรียกว่า “ผญา” คำว่า “ผญา” มีความหมายในทำนองเดียวกันกับคำว่า “ปัญญา” หรือปรัชญา เพราะเสียง “ป” หรือ “ปร” คือเสียง “ผ” ในภาษาอีสานซึ่งเป็นดั้งเดิมของคนไทยเช่นคำว่า “เปรต” เป็น “เผด” เป็นต้น ดังนั้นคำว่า “ปัญญา” จึงกลายเสียง

¹ปัญญา นามสง่า. ปรัชญาไทย. (พิษณุโลก : โรงพิมพ์โพกัส พรินติ้ง, ๒๕๖๐), หน้า ๑๒.

เป็น “ผญา”^๒ เป็นคำพูดที่หลักแหลมได้สาระทำให้ผู้ฟังมองเห็นสติปัญญาของผู้พูดและมองปรัชญาเชิงจริยศาสตร์ที่แฝงภาษิตคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสาระสำคัญของปรัชญาไทย

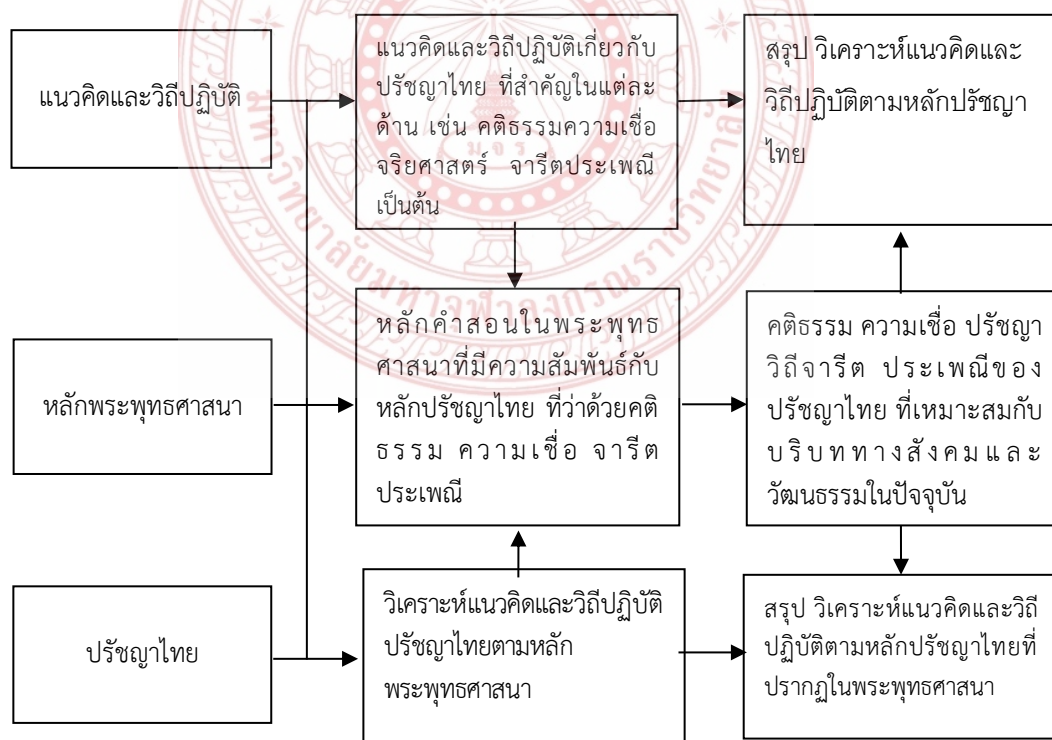
ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับปรัชญาไทยที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในระบบปรัชญาไทยสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย
- ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

๓. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

^๒ปรีชา พินทอง. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔),

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ แบบแผนการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) จากเอกสาร บทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิจัยภาคสนามสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-dept interview) จากประชากร ของตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย การได้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมาโดยใช้วิธีแบบสุ่มเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ แนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย

ศึกษาเนื้อหาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาแนวคิด ความเชื่อ จริยศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมไทย แนวคิดด้านพระพุทธศาสนาศึกษาในพระสูตรตันตปิฎกในประเด็นที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาไทย ปรัชญาไทย

(๒) วิธีการศึกษาในขั้นที่ ๒ ผู้วิจัยได้การศึกษาเกี่ยวกับความหมายและประเภทของปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราวิชาการ และภาคสนามของผู้วิจัยเอง ในทุก ๆ มิติว่าประเด็นใดที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะวิเคราะห์ และนำไปสู่การเข้าใจถึงกระบวนการในทุกขั้นตอน เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษาในบทต่อไป

การศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดร่างเครื่องมือ และร่างรูปแบบที่เหมาะสมตามสมมติฐานของผู้วิจัยเอง แล้วนำเสนอต่อพระสงฆ์ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๔ รูป/คน กำหนดประเด็นการวิจัย และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง หาความเที่ยงตรงทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา ความเป็นไปได้ และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๒๕ คน การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ดังกล่าวข้างต้น วิธีการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในขั้นที่ ๒ ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลที่ได้นำมาสรุปทั้ง ๔ กลุ่ม แล้ววิเคราะห์ สังเคราะห์บทสัมภาษณ์ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษาในบทต่อไป

(๓) ขั้นที่ ๓ วิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

ก. ขั้นตอนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ขั้นที่ ๓ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ และสังเคราะห์สาระสำคัญของวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และท่าทีและมุมมองของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งทำการวิเคราะห์ และรวบรวมความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาภาคทฤษฎี แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่ ตามคำแนะนำของท่านผู้เชี่ยวชาญ และทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ

ข. ผลที่ได้รับในการศึกษาขั้นที่ ๓ ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย จะทำให้ทราบ และได้เข้าใจองค์ความรู้ใหม่ของแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเหตุการณ์สังคมไทยปัจจุบันได้ แล้วเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๔.๒ ประชากรและตัวอย่าง

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในจังหวัดพิษณุโลกที่เกี่ยวกับวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย มี ๔ กลุ่ม คือ

๑. พระสงฆ์	จำนวน	๕	รูป
๒. นักวิชาการ	จำนวน	๕	คน
๓. นักปราชญ์	จำนวน	๕	คน
๔. ผู้นำชุมชน	จำนวน	๑๐	คน
รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน ๒๕ คน			

๔.๓ ตัวแปรที่ศึกษา

ศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาความเป็นมาเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของคนไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม เอกลักษณ์ของปรัชญาไทย ระบบปรัชญาไทย ๓ สาขา วัฒนธรรมกับระบบความเชื่อในสังคมไทยในฐานะที่มาของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทย แนวคิดทฤษฎีและหลักการปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์ หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธ หลักปรัชญาของหน้าที่ในสังคมไทย หลักปรัชญาประเพณีในสังคมไทย

๔.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. ขอบเขตการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๔

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์

ข. ขอบเขตการวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ กำหนดประเด็นคำถามการวิจัย หาความเชื่อมั่น (Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ รูป/คน ตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา และ

โครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย

๔.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยรวบรวมจากเอกสาร (Documentary Research) ข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) จากเอกสาร หนังสือ ตำราทางวิชา และรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิจัยภาคสนามสัมภาษณ์ แบบเชิงลึก (In-dept interview) จากประชากร ของตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย การได้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมาโดยใช้วิธีแบบสุ่มเจาะจง (Purposive Sampling)

๔.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ และสังเคราะห์สาระสำคัญของแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา และท่าทีและมุมมองของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ของแนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งทำการวิเคราะห์ และรวบรวมความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาภาคทฤษฎี แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่ ตามคำแนะนำของท่านผู้เชี่ยวชาญ และทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ แนวคิดทฤษฎี และหลักการของปรัชญาไทย

ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสนใจอดีตของตนเองของคนไทยสมัยสุโขทัยจะไม่ไกลไปกว่าอดีตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และเมืองที่อยู่ทางเหนือสุโขทัยขึ้นไปไม่มากนัก สิ่งที่มากระตุ้นให้คนไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสนใจต่อบัญหาอดีตของตนเองที่ไกลไปจากสุโขทัยก็คือ การเข้ามาของบรรดาชาวตะวันตก นับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงเวลาที่บรรดาชาวตะวันตกเดินทางมาติดต่อกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่องรอยแนวคิดแบบไทยที่เรียกว่าปรัชญาไทย สรุปได้ ๖ ด้าน คือ ด้านอภิปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม และ ด้านการเมือง³ ปรัชญาทั้ง ๖ ด้านนี้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานว่า เป็นการศึกษาความคิดความเชื่อของคนไทย แต่เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องต้องกันกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยๆ มากที่สุดซึ่ง บรรพบุรุษได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นเป็นสาระสำคัญและเป็นแนวพัฒนาปรัชญาไทย ให้เชื่อมโยงกับความเป็นอยู่ของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานานนับพันปี สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นไทย อันเป็นมรดกของบรรพบุรุษจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทย ที่มีคุณค่าควรยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบทอดกัน มาช้านานและเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ ส่งเสริมความรัก

³ปัญญา นามสง่า. ปรัชญาไทย. หน้า ๒๐.

ความสามัคคีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นความภาคภูมิใจ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และเป็น การสนองตอบความต้องการในด้านต่างๆ วัฒนธรรมจึงครอบคลุมทั้งหมดทุกอย่างที่เกี่ยวกับความเจริญ ความดีงาม และจะต้องมีการบำรุงส่งเสริมในเรื่องทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย⁴

๕.๒ แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลัก

พระพุทธศาสนา

ความเชื่อคือ ความไว้วางใจและนับถือเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้ หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะ สอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น อาจจะมีแตกต่างกัน ความเชื่อของมนุษย์ได้มี วิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผีสังเวทดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพ บุรุษ และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึง ปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง โสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ซึ่ง วางหลักความเชื่อไว้ ๔ ประการ คือเชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็น ของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า⁵ ความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้มีความเป็นเหตุเป็นผลที่ สามารถพิสูจน์ได้ ดังนั้น ศาสนาพุทธจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญา เน้นความเป็น เหตุผลและการทดสอบด้วยตนเองในส่วนประเด็นทางจริยศาสตร์ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของวิชาปรัชญา ที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติ ศึกษาหาคุณค่าความประพฤติ เกณฑ์แห่งความประพฤติ หลักแห่งความ ดี ความถูกต้อง ความยุติธรรมคุณค่าของจริยธรรม หลักในการแสวงหาความดี เพื่อให้มนุษย์ทำหน้าที่ ของของตนเองให้ดี ให้สมบูรณ์ ให้เข้าถึงอุดมการณ์อันสูงสุดของชีวิตมนุษย์ สำหรับพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักการประพฤติความดีในทางพุทธศาสนาที่ประมวลไว้ด้วยเรื่องคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการกระทำที่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนมูลฐาน กฎเกณฑ์ที่สอดคล้องและสัมพันธ์ อย่างแนบแน่นกับสังคม และแนวทางการปฏิบัติที่ดีงามรวมถึงอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ มนุษยชาติที่ เกิดมามีหน้าที่และสิทธิโดยธรรมชาติด้วยกันทุกคน โดยสรุปแล้วมี ๓ ประเภท หน้าที่ต่อตนเอง หน้าที่ต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม และหน้าที่ต่อศาสนา ดังปรากฏในหลักคำสอนเรื่องทิศ⁶

หลักปรัชญาประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทย เป็นการผสมผสานทั้งลัทธิ ผีสังเวทดา ศาสนา พราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ เราอาจแบ่งประเพณี ต่างๆ ออกเป็น ๓ ด้าน คือ (๑) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการเผาศพ (๒) ประเพณีเกี่ยวกับสังคม เช่น ประเพณีสงกรานต์

⁴ส. พลายน้อย (นามแฝง). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย**. (กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

⁵พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕). หน้า ๑๖.

⁶บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์ (ETHICS)**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๕๐). หน้า ๕.

ประเพณีทำบุญวันสารท ประเพณีลอยกระทง และ (๓) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันพระ วันสำคัญทางศาสนา ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีรับบัวบางพลี ประเพณีการตัดบาตรดอกไม้ เป็นต้น⁷

๕.๓ วิเคราะห์คุณค่า ประโยชน์ และสาระสำคัญที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลัก

พระพุทธศาสนา

คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องมีหลักการให้ยึดถือและปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตตนเองมีหลักยึดถือสำหรับเป็นแผนที่ชีวิต เป็นทิศทางที่แผ่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์ เป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีปรัชญา ทุกคนจึงมีความแตกต่างกัน มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับการกำหนดหน้าที่ และตัดสินใจว่าจะเลือกใช้ปรัชญาแบบใด เป็นหลักในการยึด ปรัชญาไทยเป็นรากฐานที่สำคัญของคนไทย ในอันที่จะหล่อหลอมให้คนไทยมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองและเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยสรุปเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ปรัชญากำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นตัวกำหนดแนวทางให้แต่ละบุคคลได้ดำเนินชีวิตในรูปแบบของตนเอง ปรัชญาไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนานั้นเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยดั้งเดิม เช่น การนับถือผี บรรพบุรุษ การเคารพนับถือในเครือญาติและผู้หลักผู้ใหญ่ และที่เด่นชัดได้แก่แนวปรัชญาพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสมชีวิตาในพระพุทธศาสนา ที่นอกจากจะช่วยให้ผู้ยึดถือเป็นแบบปฏิบัติสามารถปรับเปลี่ยนความคิด นิสัย พฤติกรรมและวิธีการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลแล้วยังช่วยรักษาทุนเดิมของชีวิตไม่ให้สูญหายไปเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตต่างๆ อีกด้วย (๒) ปรัชญาสามารถตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ (๓) ปรัชญาช่วยให้เป็นคนมีเหตุผล ช่วยตอบใจให้แก่ตนเองว่า เพราะอะไร บนพื้นฐานแนวคิดอะไรจึงทำให้ตัดสินใจแบบนี้ (๔) ปรัชญาทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น

ปรัชญาไทยที่มีผลต่อประเพณีไทย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ เรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด ประเพณีไทยมีที่มาจากหลายแหล่งกำเนิด เช่น สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมเกษตรกรรม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ค่านิยม และการเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมจากต่างชาติ อิทธิพลของทั้ง ๔ ด้านซ่อนอยู่เบื้องหลังของคำว่า ปรัชญาไทย ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย

สาระสำคัญของปรัชญาและอุดมการณ์ มุ่งไปที่การพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาตนส่วนใหญ่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากหลักของศาสนาต่างๆ ที่บุคคลนั้นยึดถือ โดยเฉพาะพุทธศาสนามีหลักในการพัฒนาตนเองเป็น ๓ ช่วง เรียกว่า อัตถะ ๓ ได้แก่ (๑) ทิณฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการ คือ อุดมฐานสัมปทา อารักข

⁷ปรีชา พิณทอง. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. หน้า ๒๑.

สัมปทา กัลยาณมิตตตาสัมปทา และสมชีวิตาสัมปทา (๒) สัมปรายกัถะ ประโยชน์เบื้องต้น ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการ ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา และ ปัญญาสัมปทา และ (๓) ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด นอกจากนั้นยังหลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา ยังสามารถใช้เป็นหลักในการพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบอีกด้วย^๑

สาระสำคัญว่าด้วยความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญา ชีวิตในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งสมมติ สัจจะและปรมัตถสัจจะ การเริ่มต้นชีวิตอาศัยกระบวนการทางปฏิจกสมุปบาท คืออาศัยเหตุปัจจัย เชื่อมโยงกันโดยไม่ขาดสาย การเกิดในโลกของมนุษย์ ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นเชื้อให้ ด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติ อาศัยอาหาร ตามนัยอภิธรรมกล่าวไว้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่มีปฏิสนธิ วิญญาณ ซึ่งเกิดขึ้นต่อจากจิตตในมรณสนธิ อันเป็นดวงจิตสุดท้ายต่อจากชาติก่อน ตายจากชาติ ก่อนแล้วเกิดทันที ไม่มีระหว่างคั่น การเกิดชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นการเกิด ๒ ครั้ง ครั้งแรกคือการเกิดทางร่างกายและจิตใจ ความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญาคือความจริงของ ธรรมชาติ มีความละเอียดลออ ประกอบด้วยรูปและนาม ที่ทำการขับเคลื่อนไหลเวียนไปตามอำนาจ หน้าที่ด้วยแรงหมุนของไตรวิภังค์ คือ กิเลส กรรมและวิบาก ที่จัดสรรให้ชีวิตมีความเป็นไปในภพภูมิ ต่างๆ จำแนกออกเป็น ๒ มิติ คือ ๑) ชีวิตในมิติแห่งปัจจุบันชาติ ที่ให้ความสำคัญกับปัจจุบันกาลเป็น อันดับแรกสุด มองว่าชีวิตที่ผ่านมาหรือชีวิตในอดีตกาลและชีวิตในอนาคตกาลต่างเป็นชีวิตที่ไม่ควรให้ ความสำคัญหรือคิดถึงมากนัก เพราะอดีตก็กลับแก้ไขไม่ได้ อนาคตก็ยังมาไม่ถึง และ ๒) ชีวิตในมิติแห่ง อนาคตชาติ ให้ความสำคัญกับชีวิตคือช่วงเวลาแห่งอนาคตชาติหรือชาติต่อไปหลังจากชาตินี้ เพราะ มองว่าชาติหน้าเป็นผลของชาตินี้ การทำดียอมได้หรือไม่ดียอมได้ไม่ดี การมีแนวคิดเรื่องชาติหน้า ถัดจากชาตินี้ไป ในทัศนะพุทธปรัชญาจึงไม่ถ้อยว่ามกายหรือไร้เหตุผล ตรงกันข้าม การมีทัศนะเช่นนี้ กลับช่วยให้การอธิบายเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๖. อภิปรายผล

จากการศึกษาปรัชญาไทยมีความผสมผสานกันระหว่างปรัชญาดั้งเดิมและปรัชญาที่รับมาจาก วัฒนธรรมอื่นอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะวัฒนธรรมของพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาไทย ทำให้เกิดมิติทับซ้อนระหว่างปรัชญาดั้งเดิม พุทธปรัชญา และปรัชญาวัฒนธรรมอื่น เช่น วัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมเขมร วัฒนธรรมเกาหลี เป็นต้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ปรัชญาไทยในปัจจุบันจึงควรพิจารณาอย่างรอบด้านและถ่วงถ่วง เนื่องจากกระแสวัฒนธรรมที่ไหลอย่าง รวดเร็วทำให้รูปแบบปรัชญาไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการรักนวลสงวนตัวของ สตรี ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ชายหญิงหากได้เสียกันก่อนพิธีแต่งงานถือว่าผิดผี มีโทษทางสังคมที่ รุนแรง ต่อมาเพื่อรับอิทธิพลพุทธศาสนา ถือว่ากุลสตรีคือหญิงที่รักษาพรหมจรรย์ไว้ให้ตลอดจนกว่า จะแต่งงาน แต่ในปัจจุบันการอยู่กินกันแบบผัวเมียก่อนพิธีแต่งงาน (ทดลองอยู่) กลายเป็นเรื่องปกติ ซึ่งเป็นอิทธิพลของชาติตะวันตก แนวคิดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายชายไม่ได้ให้ ความสำคัญกับความเป็นสาวพรหมจรรย์ของฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงก็ได้ยึดค่านิยมที่จะรักษา พรหมจรรย์ไว้เพื่อสามีที่แท้จริง ความไหลบ่าของวัฒนธรรมในลักษณะได้ทำลายวัฒนธรรมของความ

^๑พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.หน้า ๑๒-๑๕.

เป็นไทย แนวคิดในลักษณะนี้มีผลต่อปรัชญาไทย เพราะเป็นการเปลี่ยนระบบความคิด ค่านิยม วัฒนธรรม จึงควรมีการศึกษาและทำความเข้าใจกันอย่างทั่วถึง

ปรัชญาไทยโดยส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ใช่พระพุทธศาสนา เสียทีเดียว เพราะแนวคิดของปรัชญาดั้งเดิมยังเหนียวแน่นในวัฒนธรรมประเพณี ทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยถูกมองเป็นกึ่งเถรวาทกึ่งมหายาน กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และไสยศาสตร์อันเป็นปรัชญาดั้งเดิมของไทยได้ฝังรากถึงและลูกหลานถึงพระพุทธศาสนาโดยไม่ละทิ้ง ปรัชญาดั้งเดิม ทำให้เกิดการผสมผสานกัน พระสงฆ์ในประเทศไทยจึงต้องทำหน้าที่เป็นทั้ง พระ และ พราหมณ์ วิถีปฏิบัติของปรัชญาไทย จากการรณรงค์ความเป็นไทยของภาครัฐ ด้วยการแต่งกายชุด ไทย การกินอาหารไทย การอนุรักษ์ศิลปะไทย ล้วนแต่เป็นการปลูกให้ปรัชญาไทยคืบคลานใน สถานการณ์โลกยุคข้อมูลข่าวสาร ผู้วิจัยเห็นว่า ภาครัฐควรรณรงค์ให้ประชาชนรับวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างสร้างสรรค์ด้วยการให้โอกาสเรียนรู้อย่างเปิดกว้าง ให้เกิดการผสมผสานกับแนวคิด ปรัชญาไทย อย่างลงตัวจะเหมาะสมกว่าการปิดกั้นกระแสแนวคิดเหล่านั้น ประกอบกับนโยบายของประชาคม อาเซียนที่ทำให้การไหลบ่าของวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยม และอุดมการณ์ของแต่ละกลุ่ม ประเทศเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ปรัชญาไทยจะสามารถมีบทบาทและโดดเด่นได้อย่างไร เป็นคำถามที่ น่าสนใจและท้าทายต่อประชาคมโลกในปัจจุบัน

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๑) ควรมีการนำไปใช้ประโยชน์ด้านการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติปรัชญาไทย อย่างเป็นระบบ ทั้งในสถานศึกษาและการเรียนรู้ตามสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติกันอย่าง ถูกต้อง และจะเป็นความรู้สำหรับการรับกระแสวัฒนธรรมอื่นให้กลมกลืน งดงามต่อไป การปิดกั้น แนวคิด ค่านิยม หรือการโจมตีวัฒนธรรมอื่นนั้นเป็นการปลูกฝังแนวคิดในทางลบ อันจะก่อให้เกิด ความขัดแย้งต่อไปได้

๒) กระแสความเป็นไทยจะเป็นการปลูกปรัชญาไทยให้ตื่น แต่การรับวัฒนธรรมอื่นอย่าง สร้างสรรค์จะช่วยให้ปรัชญาไทยมีความทันสมัยยิ่งขึ้น จึงควรหาแนวทางผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดแนวปรัชญาไทยสมัยใหม่ ให้คนยุคใหม่ไม่รู้สึกอึดอัดในกระแสความเป็นไทยจนมากเกินไป หรือหย่อนเกินไป

๓) วัฒนธรรมและประเพณีถือว่าเป็นมรดกตกทอด แฝงไปด้วยปรัชญาการดำเนินชีวิตที่สืบ ทอดกันมาอย่างช้านาน เป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นความงดงามของแต่ละท้องถิ่น สมควรที่ภาครัฐ จะให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องต่อไป ทั้งนี้ ควรมีการศึกษารูปแบบให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่โดยไม่ ทำลายของเก่า

๔) ปรัชญาไทยและพุทธปรัชญามีเอกลักษณ์และความโดดเด่นในตัวเอง มีความเป็นเหตุเป็น ผลและสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิทยาการสมัยใหม่ สอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ จึงตอบโจทย์ ของโลกยุคข้อมูลข่าวสารได้เป็นอย่างดี การแยกพุทธปรัชญาให้เด่นชัดและนำไปสู่วิถีการดำเนิน ชีวิตอย่างเป็นระบบ เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้พุทธปรัชญาก่อให้เกิดคุณค่าอย่างแท้จริง ซึ่งจะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นโลกนี้ได้อย่างเป็นระบบ

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาพัฒนาการของปรัชญาไทยที่ผสมผสานกันระหว่างปรัชญาดั้งเดิมกับพุทธปรัชญา เพื่อสะท้อนให้เห็นมิติทางการเมือง การปกครองและวัฒนธรรมทางด้านประชาธิปไตยในสังคมไทย
- ๒) ศึกษาอิทธิพลของพุทธปรัชญาที่มีต่อระบบการศึกษาของประเทศไทย
- ๓) ศึกษาปรัชญาไทยกับความเป็นพหุวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

๘. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้อนุมัติงบประมาณเพื่อสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้คุณความดีอันจะพึงมีของงานวิจัยเล่มนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัยและผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จที่ไม่ได้เอ่ยนามขอจารึกน้ำใจอันงดงามของท่านไว้ตลอดไป

๙. เอกสารอ้างอิง

- บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์ (ETHICS). พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๕๐.
- ปรีชา พิณทอง. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๓๔.
- ปัญญา นามสง่า. ปรัชญาไทย. พิษณุโลก : โรงพิมพ์โฟกัส พรินต์ติ้ง, ๒๕๖๐
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- ส. พลายน้อย (นามแฝง). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุคส์, ๒๕๕๓.

ภาคผนวก ข.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา ปรัชญาไทยพระพุทธศาสนา พุทธปรัชญา จริยศาสตร์ ทั้งในระดับ มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
- สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปสะท้อนข้อมูลเพื่อประกอบการให้กับหน่วยงานหรือสถาบันศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาไทย จริยศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม
- สามารถนำผลการศึกษาวิจัยไปพัฒนาต่อยอดเป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา เช่น หลักสูตรที่เกี่ยวกับการบูรณาการปรัชญาไทยกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมกับศาสนา โดยประสานความร่วมมือกับเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องเป็นหลักสูตรบูรณาการ

๒. กิจกรรมด้านส่งเสริมการเผยแพร่องค์ความรู้กับเครือข่ายภาคสังคม ชุมชน

- สามารถนำผลการวิจัยไปช่วยเสริมความรู้ทางด้านที่เกี่ยวกับแนวคิดหลักการทางจริยศาสตร์และปรัชญาไทย กับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน นักวิชาการด้านศาสนาปรัชญา และปราชญ์ท้องถิ่น
- สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ไปเผยแพร่ให้กับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน นักวิชาการด้านศาสนาปรัชญา และปราชญ์ท้องถิ่น
- สามารถเชื่อมโยงแนวคิดทางปรัชญาไทย จริยศาสตร์และพระพุทธศาสนากับแนวคิดหลักการภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างเป็นโมเดลที่สมบูรณ์

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- ได้มีการนำผลงานการวิจัยเข้าไปบูรณาการกับรายวิชาปรัชญาไทย พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น พุทธจริยศาสตร์ ที่จัดการเรียนการสอนในวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ได้มีการนำเสนอบทความวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติ ซึ่งจัดโดยวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ได้มีการจัดทำแผนพับสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเผยแพร่ กับหน่วยงาน องค์กรภาคสังคม ชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน

ภาคผนวก ค.
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
กิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/ ทฤษฎีภูมิที่เกี่ยวข้อง กับ แนวคิดทฤษฎี และ หลักการของปรัชญาไทย	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับ แนวคิดทฤษฎี และ หลักการของปรัชญาไทย	ข้อ ๑	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และหลักการของ ปรัชญาไทย ในมิติที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิ ปัญญาและปราชญ์ท้องถิ่น
๒. ศึกษาแนวคิด ความ เชื่อ หลักจริยศาสตร์และ ประเพณีใน ปรัชญาไทย ตามหลักพระพุทธศาสนา	ทราบถึงแนวคิด ความ เชื่อ หลักจริยศาสตร์และ ประเพณีในปรัชญาไทย ตามหลักพระพุทธศาสนา	ข้อ ๒	ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับ องค์ความรู้จากแนวคิดความ เชื่อหลักจริยศาสตร์ และ ประเพณีในปรัชญาไทยตาม หลักพระพุทธศาสนา ในมิติ ที่เกี่ยวกับ วัฒนธรรมกับ ระบบความเชื่อในสังคมไทย ในฐานะเป็นที่มาของปรัชญา ไทย
๓. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อ สรุปลเป็นโมเดลคุณค่า ประโยชน์และ สาระ สำคัญที่ปรากฏในปรัชญา ไทยตามหลักพระพุทธ ศาสนา	ข้อมูลที่ตกผลึกความคิด สรุปลเป็นโมเดลที่เกี่ยวข้อง กับคุณค่า ประโยชน์และ สาระ สำคัญที่ปรากฏใน ปรัชญาไทยตามหลักพระ พุทธ ศาสนา	ข้อ ๑-๓	ได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ตกผลึก ความคิดจากเป็นโมเดลที่ เกี่ยวข้องกับแนวคิด วิถี ปฏิบัติ คุณค่า ประโยชน์และ สาระสำคัญที่ปรากฏใน ปรัชญาไทยตามหลัก พระพุทธศาสนา
๔. ข้อเสนอแนะอื่นๆ	ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ในแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ ปรัชญาไทย และหลัก หลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนาเถรวาท ที่สามารถ บูรณาการณัสมัพันธ์และ สามารถนำไปใช้ดำเนิน	ข้อ ๑-๓	ได้ข้อเสนอแนะภาพรวมของ แนวคิด วิถีปฏิบัติภาพรวม จากนักวิชาการด้านศาสนา และปรัชญา ปราชญ์ท้องถิ่น ทำให้ได้รับความรู้ ความ เข้าใจในแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับปรัชญาไทย และ

	ชีวิตในสังคมปัจจุบันได้ อย่างปกติสุขและเผยแพร่ ต่อสาธารณชนต่อไป		แนวคิดและวิถีปฏิบัติที่ สามารถบูรณาการณัสัมพันธ กับหลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนาสามารถนำไปใช้ ดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ได้อย่างปกติสุข และ เผยแพร่ต่อสาธารณชน ต่อไปที่สำคัญสามารถ นำไปใช้ประโยชน์กับทุก ภาคส่วน ทั้งภาครัฐและ เอกชน โดยเฉพาะองค์กรที่ เกี่ยวข้อง
๕. รายงานการวิจัยฉบับ สมบูรณ์	รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ที่สามารถตอบวัตถุ ประสงค์ (๑) เพื่อศึกษา แนวคิด และหลักการของ ปรัชญาไทย (๒) เพื่อ ศึกษาแนวคิดความเชื่อ หลักจริยศาสตร์ และ ประเพณีในปรัชญาไทย ตามหลักพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏใน ปรัชญาไทยตามหลัก พระพุทธศาสนา	ข้อ ๑-๓	ได้รายงานที่มีคุณค่า สามารถ ตอบวัตถุประสงค์ ของการ วิจัยและก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อภาครัฐและเอกชน องค์กร สังคม ชุมชน ที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการและผู้สนใจได้รับ ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาไทย และหลักหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ สามารถบูรณาการณัสัมพันธ และสามารถนำไปใช้ดำเนิน ชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่าง ปกติสุข และเผยแพร่ต่อ สาธารณชนต่อไป

ภาคผนวก ง.
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

๑. พระครูสิริรัตนาวตฺร,รศ.ดร.

อาจารย์ประจำหลักสูตร วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

อาจารย์ประจำหลักสูตร วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. รองศาสตราจารย์ ดร. สุทธิชัย ยิ่งสุข

อาจารย์ประจำหลักสูตร คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ภาคผนวก จ.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-meil.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูสิริรัตนาวตฺร,รศ.ดร.

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการวิจัยเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้ เพื่อข้าพเจ้าจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขดำเนินการต่อไป

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เรียน รศ.ดร.สุทธิชัย ยังสุข

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการวิจัยเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้ เพื่อข้าพเจ้าจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขดำเนินการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-meil.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านการวิจัยเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้ เพื่อข้าพเจ้าจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขดำเนินการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก จ.

หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

นมัสการ พระครูพิพิธจารุธรรม,ดร.

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

นมัสการ พระครูสิริรัตนานุวัตร,รศ.ดร.

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

นมัสการ พระครูสุเมธธรรมธาดา,ดร.

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

นมัสการ พระครูสุเมธพัฒนัตถ์,ดร.

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

นมัสการ พระครูโสภณธรรมวิภาช

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

นมัสการ พระครูอภัยโกศล

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน รศ.ดร.จรัญ รัตนกาล

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน รศ.ดร.สุทธิชัย ยังสุข

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๓๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน ดร.พรมพิสิฐ พันธุ์จันทร์

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายธวัช สิงหเดช นายยก อบต.ท่าโพธิ์

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายณรินทร์ วัฒนกุลชัย นายยก อบต.อรัญญิก

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นางทองม้วน พันธุ์ นายยก อบต.สมรแข

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายพิจิตร สิงห์ทอง

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นางปราณี คำดา

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายกังกล นาคท่าโพธิ์

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายปราโมทย์ กองเมือง

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายประโยชน์ ลูกพลับ

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายบุญมา สวยงาม

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายสุรเชษฐ์ โพธิ์สุวรรณ

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน นายจรัส แมนหมื่น

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช โทร. ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒ E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ที่ พิเศษ/๒๕๖๑

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบการวิจัย

เรียน จำสับเอกทวี บุณเขตต์

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า ตำแหน่ง รก.ประธานหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญาวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช และคณะนักวิจัยร่วมดำเนินการจัดทำวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง “วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา” ตามความทราบแล้วนั้น

ในการนี้ ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงขออนุญาตสัมภาษณ์ท่านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนกระบวนการ รายละเอียดและสัมภาษณ์ตามเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ข. เครื่องมือสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

วันที่เดือน.....พ.ศ.๒๕๖๑

คำชี้แจง

จุดประสงค์ของแบบสัมภาษณ์นี้มุ่งวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

ข้อความที่สัมภาษณ์ทุกข้อความไม่มีถูกหรือผิด คำตอบต่างๆ ที่ได้รับมาจะใช้งานวิจัย

เท่านั้น จะไม่ส่งผลเสียต่อผู้ให้สัมภาษณ์แต่ประการใด

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็นออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เกี่ยวกับแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย

ตอนที่ ๓เกี่ยวกับแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตาม

หลักพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดีจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปัญญา นามสง่า

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ สถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล.....

ตำแหน่ง () นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ () นักปราชญ์ () ผู้นำชุมชน

ตอนที่ ๒ แนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย

แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาไทยมีความเป็นมาอย่างไร ?

.....

.....

.....

หลักความเชื่อกับวัฒนธรรมของปรัชญาไทย มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ?

.....

.....

.....

เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยมีความสัมพันธ์กับปรัชญาอย่างไร ?

.....

.....

.....

ประเพณีไทยในสังคมไทยมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาอย่างไร ?

.....

.....

.....

หลักปรัชญาไทยมีอิทธิพลกับชีวิตคนไทยอย่างไร ?

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดทฤษฎีและหลักการของปรัชญาทางความเชื่อของสังคมไทย มีความเป็นมาอย่างไร ?

.....

.....

.....

หลักจริยศาสตร์กับหน้าที่ของชาวพุทธมีความสัมพันธ์กับปรัชญาอย่างไร ?

.....

.....

.....

หลักพุทธจริยศาสตร์และปรัชญาไทย มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ?

.....

.....

.....

หลักปรัชญาของหน้าที่ในสังคมไทย มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ?

.....

.....

.....

ประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับชีวิตคนไทยอย่างไร ?

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์,ดร.ปัญญา นามสง่า)

หัวหน้าโครงการวิจัย

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ซ.
ภาพสัมภาษณ์ประกอบการวิจัย

ภาคผนวก ณ.
แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่สัญญา ว. ๑๑๒/๒๕๕๙
ชื่อโครงการ วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
หัวหน้าโครงการ ผศ.ดร.ปัญญา นามสง่า และคณะ
 วิทยาลัยสงฆ์พุทธชิน ราชมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 โทรศัพท์ ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒, E-mail.Panya_mcu@hotmail.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปรัชญาไทยมีความเชื่อมโยงกับความรู้และความจริงที่เกี่ยวกับโลกและชีวิตคนไทยตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน โดยได้ตั้งข้อสมมติฐานแล้วผูกเรื่องเป็นนิยายหรือนิทานอันเกี่ยวกับโลกและชีวิตเป็นเรื่องเล่าสืบ ๆ กันมาแบบปากต่อปากซึ่งบางเรื่องอาจจะมีจริยธรรมและศีลธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยเพื่อจะได้เป็นอนุสติเตือนใจให้ประพฤติดีประพฤติชอบในสังคมนอกจากที่กล่าวแล้วยังมีแนวความคิดที่สำคัญอันมีค่าควรแก่การศึกษาและควรยกย่องได้ว่าเป็นปรัชญาไทย อีกรูปแบบหนึ่งในยุคดั้งเดิมอันแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนโบราณที่รู้จักวิธีสอนจริยธรรมและศีลธรรมแก่ลูกหลานแต่ออกมาในรูปลักษณะของคำคมและสุภาษิตที่คนโบราณนิยมคิดขึ้นมาเพื่อเป็นคติเตือนใจให้เป็นแนวทางของการดำเนินชีวิต และเป็นหลักจริยธรรมและศีลธรรมที่มุ่งสอนบุคคลให้ประพฤติตนอยู่ในทำนองครองธรรมในขณะเดียวกันก็ได้แสดงให้เห็นถึงถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อนุรักษ์แนวความคิดนี้ไว้เป็นอย่างดีโดยมีผู้สืบทอดกันมาแบบปากต่อปากและให้ชื่อเรียกว่า “ผญา” คำว่า “ผญา” มีความหมายในทำนองเดียวกันกับคำว่า “ปัญญา” หรือปรัชญา เพราะเสียง “ป” หรือ “ปร” คือเสียง “ผ” ในภาษาอีสานซึ่งเป็นดั้งเดิมของคนไทยเช่นคำว่า “เปรต” เป็น “ผด” เป็นต้น ดังนั้นคำว่า “ปัญญา” จึงกลายเสียงเป็น “ผญา” เป็นคำพูดที่หลักแหลมได้สาระทำให้ผู้ฟังมองเห็นสติปัญญาของผู้พูดและมองปรัชญาเชิงจริยศาสตร์ที่แฝงภาษิตคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสาระสำคัญของปรัชญาไทย คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับปรัชญาไทยที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ในระบบปรัชญาไทยสืบต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักการของปรัชญาไทย
- ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

๑) แนวคิดทฤษฎี และหลักการของปรัชญาไทย

ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสนใจดีของตนเองของคนไทยสมัยสุโขทัยจะไม่ไกลไปกว่าอดีตบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง และเมืองที่อยู่ทางเหนือสุโขทัยขึ้นไปไม่มากนัก สิ่งที่มากระตุ้นให้คนไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสนใจต่อปัญหาดีของตนเองที่ไกลไปจากสุโขทัยก็คือ การเข้ามาของบรรดาชาวตะวันตก นับตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงเวลาที่บรรดาชาวตะวันตกเดินทางมาติดต่อกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่องรอยแนวคิดแบบไทยที่เรียกว่าปรัชญาไทย สรุปได้ ๖ ด้าน คือ ด้านอภิปรัชญา ด้านจริยศาสตร์ ด้านสุนทรียศาสตร์ ด้านสังคม และ ด้านการเมือง ปรัชญาทั้ง ๖ ด้านนี้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานว่า เป็นการศึกษาความคิดความเชื่อของคนไทย แต่เนื่องจากอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องต้องกันกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยๆ มากที่สุดซึ่ง บรรพบุรุษได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นเป็นสาระสำคัญและเป็นแนวพัฒนาปรัชญาไทย ให้เชื่อมโยงกับความเป็นอยู่ของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลานานนับพันปี สะท้อนให้เห็นวิถีความเป็นไทย อันเป็นมรดกของบรรพบุรุษจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของไทย ที่มีคุณค่าควรยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติสืบทอดกัน มาช้านานและเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประเทศ ส่งเสริมความรักความสามัคคีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นความภาคภูมิใจ เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย และเป็นการสนองตอบความต้องการในด้านต่างๆ วัฒนธรรมจึงครอบคลุมทุกอย่างที่เกี่ยวกับความเจริญ ความดีงาม และจะต้องมีการบำรุงส่งเสริมในเรื่องทางจิตใจควบคู่กันไปด้วย

๒) แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลัก

พระพุทธศาสนา

ความเชื่อคือ ความไว้วางใจและนับถือเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น อาจจะมีการแตกต่างกัน ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ และความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง โสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งวางหลักความเชื่อไว้ ๔ ประการ คือเชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ความเชื่อทั้ง ๔ ประการนี้มีความเป็นเหตุเป็นผลที่สามารถพิสูจน์ได้ ดังนั้น ศาสนาพุทธจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นศาสนาแห่งปัญญา เน้นความเป็นเหตุเป็นผลและการทดสอบด้วยตนเองในส่วนประเด็นทางจริยศาสตร์ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของวิชาปรัชญา ที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติ ศึกษาหาคุณค่าความประพฤติ เกณฑ์แห่งความประพฤติ หลักแห่งความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรมคุณค่าของจริยธรรม หลักในการแสวงหาความดี เพื่อให้มนุษย์ทำหน้าที่ของของตนเองให้ดี ให้สมบูรณ์ ให้เข้าถึงอุดมการณ์อันสูงสุดของชีวิต

มนุษย์ สำหรับพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักการประพาศดีในทางพุทธศาสนาที่ประมวลไว้ด้วยเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการกระทำที่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนมูลฐาน กฎเกณฑ์ที่สอดคล้องและสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสังคม และแนวทางการปฏิบัติที่ต้งามรวมถึงอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ มนุษยชาติที่เกิดมามีหน้าที่และสิทธิโดยธรรมชาติด้วยกันทุกคน โดยสรุปแล้วมี ๓ ประเภท หน้าที่ต่อตนเอง หน้าที่ต่อผู้อื่นหรือต่อสังคม และหน้าที่ต่อศาสนา ดังปรากฏในหลักคำสอนเรื่องทิศ

หลักปรัชญาประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทย เป็นการผสมผสานทั้งลัทธิ ศีลธรรม เทวศาสนา พราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ เราอาจแบ่งประเพณีต่างๆ ออกเป็น ๓ ด้าน คือ (๑) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการเผาศพ (๒) ประเพณีเกี่ยวกับสังคม เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญวันสารท ประเพณีลอยกระทง และ (๓) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันพระ วันสำคัญทางศาสนา ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีรับบัวบางพลี ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ม เป็นต้น

๓) วิเคราะห์คุณค่า ประโยชน์ และสาระสำคัญที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลัก

พระพุทธศาสนา

คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์ จำเป็นต้องมีหลักการให้ยึดถือและปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตตนเองมีหลักยึดถือสำหรับเป็นแผนที่ชีวิต เป็นทิศทางที่แผ่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมมนุษย์ เป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีปรัชญา ทุกคนจึงมีความแตกต่างกัน มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับการกำหนดหน้าที่ และตัดสินใจว่าจะเลือกใช้ปรัชญาแบบใด เป็นหลักในการยึด ปรัชญาไทยเป็นรากฐานที่สำคัญของคนไทย ในอันที่จะหล่อหลอมให้คนไทยมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองและเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต คุณค่าและประโยชน์ของปรัชญาไทยสรุปเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ปรัชญากำหนดแนวทางในการดำเนิน ชีวิตเป็นตัวกำหนดแนวทางให้แต่ละบุคคลได้ดำเนินชีวิตในรูปแบบของตนเอง ปรัชญาไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนานั้นเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยดั้งเดิม เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ การเคารพนับถือในเครือญาติและผู้หลักผู้ใหญ่ และที่เด่นชัดได้แก่แนวปรัชญาพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ทรงพระราชทานแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักสมชีวิตาในพระพุทธศาสนา ที่นอกจากจะช่วยให้ผู้ยึดถือเป็นแบบปฏิบัติสามารถปรับเปลี่ยนความคิด นิสัย พฤติกรรมและวิธีการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้อย่างสมเหตุสมผลแล้วยังช่วยรักษาทุนเดิมของชีวิตไม่สูญหายไปเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตต่างๆ อีกด้วย (๒) ปรัชญาสามารถตรวจสอบความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ (๓) ปรัชญาช่วยให้เป็นคนมีเหตุมีผล ช่วยตอบใจทยให้แกตนเองว่า เพราะอะไร บนพื้นฐานแนวคิดอะไรจึงทำให้ตัดสินใจแบบนี้ (๔) ปรัชญาทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น

ปรัชญาไทยที่มีผลต่อประเพณีไทย ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ เรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม

โดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด ประเพณีไทยมีที่มาจากหลายแหล่งกำเนิด เช่น สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมเกษตรกรรม พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ค่านิยม และการเผยแพร่และการยอมรับวัฒนธรรมจากต่างชาติ อิทธิพลของทั้ง ๔ ด้านซ้อนอยู่เบื้องหลังของคำว่า ปรัชญาไทย ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย

สาระสำคัญของปรัชญาและอุดมการณ์ มุ่งไปที่การพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ปรัชญาว่าด้วยการพัฒนาตนส่วนใหญ่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากหลักของศาสนาต่างๆ ที่บุคคลนั้นยึดถือ โดยเฉพาะพุทธศาสนามีหลักในการพัฒนาตนเองเป็น ๓ ช่วง เรียกว่า อัตตะ ๓ ได้แก่ (๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบัน ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการ คือ อุดมฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตาสัมปทา และสมชิวิตาสัมปทา (๒) สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องหน้า ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการ ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา และ ปัญญาสัมปทา และ (๓) ปรมัตถะ ประโยชน์สูงสุด นอกจากนั้นยังหลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ยังสามารถใช้เป็นหลักในการพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบอีกด้วย

สาระสำคัญว่าด้วยความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญา ชีวิตในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งสมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ การเริ่มต้นชีวิตอาศัยกระบวนการทางปฏิจกสมุปบาท คืออาศัยเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกันโดยไม่ขาดสาย การเกิดในโลกของมนุษย์ ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นเชื้อให้ ด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติ อาศัยอาหาร ตามนัยยอภิสรรณกล่าวไว้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาน ซึ่งเกิดขึ้นต่อจากจุติจิตในมรณาสันนวิถิ อันเป็นดวงจิตสุดท้ายต่อจากชาติก่อนตายจากชาติก่อนแล้วเกิดทันที ไม่มีระหว่างคั่น การเกิดชีวิตในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นเป็นการเกิด ๒ ครั้ง ครั้งแรกคือการเกิดทางร่างกายและจิตใจ ความจริงของชีวิตตามพุทธปรัชญาคือความจริงของธรรมชาติ มีความละเอียดลออ ประกอบด้วยรูปและนาม ที่ทำการขับเคลื่อนไหลเวียนไปตามอำนาจหน้าที่ด้วยแรงหมุนของไตรวิญญู คือ กิเลส กรรมและวิบาก ที่จัดสรรให้ชีวิตมีความเป็นไปในกฎมุนีต่างๆ จำแนกออกเป็น ๒ มิติ คือ ๑) ชีวิตในมิติแห่งปัจจุบันชาติ ที่ให้ความสำคัญกับปัจจุบันกาลเป็นอันดับแรกสุด มองว่าชีวิตที่ผ่านมาหรือชีวิตในอดีตกาลและชีวิตในอนาคตกาลต่างเป็นชีวิตที่ไม่ควรให้ความสำคัญหรือคิดถึงมากนัก เพราะอดีตก็กลับแก้ไขไม่ได้ อนาคตก็ยังมาไม่ถึง และ ๒) ชีวิตในมิติแห่งอนาคตชาติ ให้ความสำคัญกับชีวิตคือช่วงเวลาแห่งอนาคตชาติหรือชาติต่อไปหลังจากชาตินี้ เพราะมองว่าชาติหน้าเป็นผลของชาตินี้ การทำดียอมได้ดีหรือทำไม่ดียอมได้ไม่ดี การมีแนวคิดเรื่องชาติหน้าถดจากชาตินี้ไป ในทัศนะพุทธปรัชญาจึงไม่ถ้อยว่างมายหรือไร้เหตุผล ตรงกันข้าม การมีทัศนะเช่นนี้กลับช่วยให้การอธิบายเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา ปรัชญาไทยพระพุทธศาสนา พุทธปรัชญา จริยศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลของการศึกษาวิจัยไปสะท้อนข้อมูลเพื่อบูรณาการให้กับหน่วยงานหรือสถาบันศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาไทย จริยศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม

- สามารถนำผลการศึกษาวิจัยไปพัฒนาต่อยอดเป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา เช่น หลักสูตรที่เกี่ยวกับการบูรณาการปรัชญาไทยกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมกับศาสนา โดยประสานความร่วมมือกับเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องเป็นหลักสูตรบูรณาการ

๒) กิจกรรมด้านส่งเสริมการเผยแพร่องค์ความรู้กับเครือข่ายภาคสังคม ชุมชน

- สามารถนำผลการวิจัยไปช่วยเสริมความรู้ทางด้านที่เกี่ยวกับแนวคิดหลักการทางจริยศาสตร์และปรัชญาไทย กับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน นักวิชาการด้านศาสนาปรัชญา และปราชญ์ท้องถิ่น

- สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยแนวคิดความเชื่อหลักจริยศาสตร์ และประเพณีที่ปรากฏในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา ไปเผยแพร่ให้กับหน่วยงาน องค์กร ชุมชน นักวิชาการด้านศาสนาปรัชญา และปราชญ์ท้องถิ่น

- สามารถเชื่อมโยงแนวคิดทางปรัชญาไทย จริยศาสตร์และพระพุทธศาสนากับแนวคิดหลักการภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างเป็นโมเดลที่สมบูรณ์

๓) กิจกรรมด้านวิชาการ

- ได้มีการนำผลงานการวิจัยเข้าไปบูรณาการกับรายวิชาปรัชญาไทย พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น พุทธจริยศาสตร์ ที่จัดการเรียนการสอนในวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ได้มีการนำเสนอบทความวิจัยในการประชุมวิชาการระดับชาติ ซึ่งจัดโดยวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ได้มีการจัดทำแผนพับสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเผยแพร่ กับหน่วยงาน องค์กรภาคสังคม ชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน

การประชาสัมพันธ์

มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางเว็บไซต์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, <http://www.pl.mcu.ac.th>

ส่วนการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในสิ่งพิมพ์กำลังอยู่ระหว่างดำเนินการ

ประวัติคณะผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาไทย) : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : Assist. Professor. Dr. Panya Namsanga

ตำแหน่งปัจจุบัน : รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร, รักษาการประธานหลักสูตรสาขา
วิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา : เปรียญธรรม ๔ ประโยค (๒๕๓๖)

ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ.) สาขาวิชา ศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๑)

ปริญญาโท Master of Arts (M.A.) สาขาวิชา Philosophy
University of Madras (๒๐๐๑)

ปริญญาเอกพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด.)

สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๖๐)

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

: สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗

หมู่ที่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๕-๒๘๗-๒๔๕-๖

โทรสาร ๐๕๕-๒๘๗-๕๕๙

โทรศัพท์มือถือ ๐๘-๑๗๐๗-๓๒๐๒

E-mail. Panya_MCU@hotmail.co.th

ประวัติคณะผู้วิจัย

๒. นักวิจัยร่วม

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) : พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ (จันทาโก/พานิช)

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) : PhrakruPaladSuwatbuddhaguna (Jantapho/Panich)

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา : เปรียญธรรม ๗ ประโยค(๒๕๓๙)
ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา ศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๔)
ปริญญาโทพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชา ปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๖)

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ : สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖
ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๕-๒๘๗-๒๔๕-๖
โทรสาร ๐๕๕-๒๘๗-๕๕๙
โทรศัพท์มือถือ ๐๘-๗๘๑๓-๙๖๕๑
E-mail. yaipoothon@gmail.com

ประวัติคณะผู้วิจัย

๓. นักวิจัยร่วม

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาไทย) : ดร.สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : Dr. Sunthorn Sukhsaptaweephol

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษาด้านสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย

ประวัติการศึกษา : นักระรรมชั้นเอก (๒๕๓๑)

ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา สังคมวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๐)

ปริญญาโท M.A. สาขาวิชา Philosophy
มหาวิทยาลัยไมซอร์ ประเทศอินเดีย (๒๕๔๒)

ปริญญาเอกพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย (๒๕๕๘)

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

: สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๒๑๗ หมู่ที่ ๖
ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

โทรศัพท์ ๐-๕๕๒๘-๓๒๔๕-๖

โทรสาร ๐-๕๕๒๘-๓๕๕๙

โทรศัพท์มือถือ ๐๙-๗๙๑-๘๑๖๓๖

Email: jidapha.bodia17@gmail.com

ประวัติคณะผู้วิจัย

๔. นักวิจัยร่วม

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : ดร.ภูวเดช สีนทับศาล

ชื่อ - นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : Dr. Phuwadet Sintabsan

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์/เลขานุการประจำหลักสูตรสาขาวิชาปรัชญา
วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขานุการกรรมการบริหารหลักสูตร สาขาวิชาปรัชญา

ประวัติการศึกษา : นธ.เอก, ป.ธ. ๑-๒, สำนักเรียนวัดศิริธรรมิกาวาส
ปริญญาตรี (๒๕๔๗), พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
สาขาวิชาศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท (๒๕๕๒), ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.),
สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ปริญญาเอก (๒๕๖๑) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๙/๒๓ หมู่ ๖ ตำบลวังวังพิกุล อำเภอวังทอง
จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ ๖๕๑๓๐

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

: สาขาวิชาปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๑๗ หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก รหัสไปรษณีย์ ๖๕๐๐๐
โทรศัพท์. ๐๘-๕๖๘๐-๖๘๙๙
E-mail : phuwadet@gmail.com